

**ÇEKİRDEK AİLEYE VE TEK EBEVEYNLİ AİLEYE SAHİP ERGENLERİN
SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
VE SOSYOTERAPİ**

Mertcan TOPAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN

Uşak

Kasım, 2018

**ÇEKİRDEK AİLEYE VE TEK EBEVEYNLİ AİLEYE SAHİP ERGENLERİN
SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
VE SOSYOTERAPİ**

Mertcan TOPAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Yönetimi Programı

Danışman: Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN

**Uşak
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık, 2018**

ÖZET

ÇEKİRDEK AİLEYE VE TEK EBEVEYNLİ AİLEYE SAHİP ERGENLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ VE SOSYOTERAPİ

Mertcan TOPAL

Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2018

Danışman: Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN

Bu araştırmanın amacı çekirdek ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Birey için aile doğumdan önce başlayan ve ölüme dek süren yaşam döneminde bilişsel, duyuşsal, tinsel, fiziksel ve sosyal gelişimlerine etki eden en önemli kurumdur. Bireyin yaşam döngüsü olduğu gibi aile'nin de bir yaşam döngüsü vardır ve bu döngü içerisinde aile sistemini oluşturan alt sistemlerin durumlarına göre farklı türlerde aileler oluşmaktadır. Tek ebeveynli aileler ebeveyn alt sisteminde bir üyenin kaybı ya da üyelerin evlilik birliklerini sonlandırması ile oluşabilmektedir.

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinde olan ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi liselerde 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde 9.ve 10.sınıflar arasında eğitim öğretim gören 143'ü tek ebeveyne sahip, 237'si çekirdek aileye sahip toplam 380 ergen oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak araştırmacının ergenlerin sosyo-demografik özelliklerine ulaşmak amacıyla hazırladığı 'Ergen Görüşme Formu', Aydın ve Sütçü (2007), tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan 'Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)' ve Kaya ve Siyez (2010), tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan 'KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği-Ergen Formu' kullanılmıştır.

Araştırma bulgularında ergenlerin cinsiyetleri, eğitim-öğretimlerine devam ettikleri okul türü ile, babalarının çalışma durumu, empatik eğilim düzeyleri arasında ve psikolojik destek almaları, babalarının çalışma durumu ve göç deneyimleri ile sosyal kaygıları arasında ve ergenlerin harçlık düzeyleri ve aile durumları arasında anlamlı bir ilişki anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Araştırma bulguları sonucunda ergenlerin empatik eğilimleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasında fakat pozitif yönde ($r = ,09$) zayıf ve anlamlı olmayan ($P = ,065 > 0,05$) ilişki saptanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular Sosyal Hizmet alanı için önemli bulgular içermektedir. Elden edilen bulgular çerçevesinde çocuk ve gençlik refahı alanı ve ailelerle sosyal hizmet alanlarında müracaatçı sistemlerinin ihtiyaç ve gereksinimlerini ortaya koymakta ve bireylerin sosyal hizmet müdahalesine duydukları gereksinimleri ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Empatik Eğilim, Sosyal Kaygı, Ailelerle Sosyal Hizmet, Çocuk ve Gençlerle Sosyal Hizmet, Sosyoterapi.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVEL OF SOCIAL ANXIETY AND THE TENDENCY OF EMPHATY AMONG ADOLESCENTS' WITH NUCLEAR AND SINGLE-PARENT FAMILY AND SOCIO THERAPY

Mertcan TOPAL

Department of Social Work

Uşak University The Institute of Social Sciences, Kasım 2018

Adviser: Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN

The aim of the current research is to measure the level of social anxiety and empathic tendencies between adolescents who have nuclear family and adolescents who have single-parent family.

Family is the most important institution which affects cognitive, affective, spiritual, physical and social development of individuals within their life course from birth till death. As individual has a lifecycle, family has also a lifecycle and according to the situation of subsystems in family systems, there are different kind of families within this cycle. Single-parent families can be constituted as a result of the loss of a member within family or the termination of a marriage in parent subsystem.

In the study, the Relational Scanning Model- one of the quantitative methods- was used. Research sample is consists of 380 9th and 10th grade adolescents who have education in high schools under the Ministry of Education in the academic year of 2018-2019. Those adolescents' 143 of them have single-parent families and 237 of them have nuclear families. The method of data collection is composed of 'Adolescent Interview Scale' prepared by the researcher in order to assess socio-economic features of adolescents; Social Anxiety for Adolescents (SAS-A) which its validity and reliability verification conducted by Aydın ve Sütçü (2007); and KA-Sİ Empathic

Tendency Scale which its verification of validity and reliability made by Kaya ve Siyez (2010) were used.

The results of the study are; there is a significant relationship between gender, the type of the school adolescents have education, father's employment status and the emphatic level of adolescents'; between receiving psychological support, their father's employment status, the experiences of migration and the level of social anxiety of adolescents' were found and finally there is also a significant relationship between adolescents' pocket money and the situation of family were obtained ($p < 0,05$). According to the results of the study, positive ($r = ,09$) but weak and insignificant ($P = ,065 > 0,05$) relationship were found between emphatic tendencies of adolescents and the level of social anxiety.

The results of the study contain important findings for the areas of Social Services. Within the frame of results obtained by the current research, these findings shows the necessities and requirements of the applicant systems for the area of child's and adolescent's welfare and families in the area of social service and also demonstrate in individuals' need of the social work intervention.

Key Words: Social Work, The Tendency of Empathy, Social Anxiety, Social Work with Families, Social Work with Child and Adolescents, Socioterapy.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 164047006 No'lu öğrencisi Mertcan TOPAL'ın " Çekirdek Aileye Ve Tek Ebeveynli Aileye Sahip Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri İle Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki Ve Sosyoterapi " adlı tezi 14 /12 / 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN	
Üye	: Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN	
Üye	: Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU	

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ÖNSÖZ

‘...Sonuna kadar dayanmak şart, ...’

Bedri Rahmi Eyyüboğlu.

Bu eşsiz yolculukta zorluklara karşı dayanmamı, her güne umutla yeniden başlamamı, problemlere karşı çözüm üretmeyi sağlayan; farklı bakış açıları sunan, bir şeyleri tamir etmek için malzeme çantamı güçlendiren ve öğrencileri olmanın gurur ve mutluluğunu yaşadığım değerli hocalarım Prof. Dr. Veli DUYAN, Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN, Doç. Dr. İshak AYDEMİR ve Uzm. Kln. Psk. Cenk ADIGÜZEL’e

Çalışmamda değerli bilgileri ve yorumları ile beni destekleyen ve tezin şekillenmesine destek veren değerli hocalarım Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN, Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Muhammet KÖROĞLU’na

Çalışmam boyunca hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, çalışmanın sağlıklı ilerlemesi için elinden gelen özveride bulunan ve değerli yorumlarıyla katkı veren ablam Bil. Uzm. Ebru BULGURCUOĞLU’na, mesai arkadaşım Psk. Büşra DEMİRHAN’a ve Türkolog Selen PAÇA’ya

Desteklerini her zaman hissettiğim, meslektaşım Sosyal Hizmet Uzmanı Burak KARABINAR’a ve sevgili kuzenim Çocuk Gelişimi Uzmanı Seren KEMER’e ve Sosyal Hizmet Uzmanı Meryem GÜL’e

Hayatımın her noktasında destekçim olduklarını bildiğim ve bu süreçte maddi manevi desteklerini daha da hissettiren annem Aynur TOPAL, babam Mustafa TOPAL ve gelecekte büyük başarılarla imza atacak can kardeşim M. Anıl TOPAL’a

Saygıyla Teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Mertcan TOPAL

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

- Ad – Soyad : Mertcan TOPAL
- Doğum Yeri / Tarihi : Eskişehir / 25.09.1993
- Lisans Öğrenimi : Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu
Sosyal Hizmet Bölümü
- Yüksek Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Sosyal Hizmet Programı
(Tezsiz), (2016-2018)
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Sosyal Hizmet Yönetimi
Prg. (Tezli), (2016, -)
- Yabancı Dil : İngilizce
- Bilimsel Faaliyetler : Bulgurcuoğlu E. , Topal M. (2017). ‘*Göç Olgusunun Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerinde Etkisi*’ Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü IV. Ulusal Çocuk Gelişimi Öğrenci Kongresi, Sözel Bildiri, Konya.
Adıgüzel C., Bapoğlu Dümenci S., Topal M. (2018). ‘*Şema Yaklaşımı Temelli Olarak Çocuklarda Görülen Çekingen Davranış Sorunlarının Nedeni Olarak Büyük Ebeveyn-Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi: Vaka Örneği*’ Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü IV. Uluslararası Çocuk Gelişimi Kongresi, Sözel Bildiri, Ankara.
- İş Deneyimi : T.C. Ankara Valiliği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Özel Ps Ankara Aile Danışma Merkezi (2018 -)
- İletişim : e-mail: mrtcn.tpl12@gmail.com
Tel : 0 505 822 07 86

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vii
ÖNSÖZ	viii
ÖZGEÇMİŞ	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
BÖLÜM I	1
1.1.GİRİŞ.....	1
1.2. AİLE.....	2
1.2.1. Aile Nedir?	2
1.2.2. Ailenin Tarihsel Gelişim ve Değişimi	4
1.2.3. Aile İşlevleri ve Aile Yaşam Döngüsü	10
1.2.3.1.Aile İşlevleri	10
1.2.3.2.Aile Yaşam Döngüsü	13
1.2.4. Aile Türleri	17
1.2.5. Ailelerle Sosyal Hizmet.....	20
1.3.ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMI	22
1.3.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimi.....	25
1.4.EMPATİ VE EMPATİK EĞİLİM.....	31
1.4.1.Empati İle Karıştırılan Kavramlar.....	36
1.5. SOSYAL KAYGI	37
1.6. ÇOCUK VE GENÇLERLE SOSYAL HİZMET	42
1.7. SOSYOTERAPİ.....	45
1.8. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	52
1.9. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	54
1.10. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	55

1.11. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI	56
1.12. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	56
1.13. TANIMLAR.....	57
BÖLÜM II	58
YÖNTEM VE GEREÇ	58
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	58
2.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	58
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	59
2.3.1. Ergen Anket Formu.....	59
2.3.2. Ka-si Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği.....	59
2.3.3. Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ).....	60
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI.....	61
2.5. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	62
BÖLÜM III.....	63
BULGULAR VE YORUM.....	63
3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	63
3.2. KATILIMCILARIN EMPATİK EĞİLİMLERİ VE SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	72
BÖLÜM IV	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	82
4.1. SONUÇ	82
4.1.1. Araştırmaya Katılan Ergenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar	82
4.1.2. Ergenlerin Empatik Eğilim Ve Sosyal Kaygı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar	83
4.2. ÖNERİLER.....	84
KAYNAKÇA	87

EKLER:

EK-1: Ergen Anket Formu

EK-2: Ka-Si Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği

EK-3: Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği

EK-4: Etik Kurul İzin Yazısı

EK-5: Araştırma İzin Yazısı

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Aile Yaşam Döngüsü	14
Tablo 2. Ergenlik Dönemi Yaş Sınırlamaları.....	26
Tablo 3. Gençlerde Sosyal ve Performans Kaygısının Ortak Bileşenleri	39
Tablo 4. Sosyoterapi İlkeleri	48
Tablo 5. Sosyoterapi Uygulamalarında İlkeler	51
Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyet ve Yaş Dağılımı	63
Tablo 7. Katılımcıların Aile Bilgileri.....	64
Tablo 8. Yaşanılan Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı	65
Tablo 9. Göç Deneyimi	66
Tablo 10. Yaşadıkları Ev Tipi ve Kendilerine Ait Oda Durumu	67
Tablo 11. Ergenlerin Anne-Babalarının Eğitim Durumu.....	67
Tablo 12. Ergenlerin Devam Ettikleri Okul Türüne Göre Dağılımı	69
Tablo 13. Ergenlerin Anne-Babalarının Çalışma Durumu	69
Tablo 14. Ergenlerin Gelir Getirici Bir İşte Çalışma Ve Ailelerinden Aldıkları Harçlık Durumu.	70
Tablo 15. Geçmişte Ya Da Şu An Psikolojik Destek Alma Durumu	71
Tablo 16. Empatik Eğilim Ile Cinsiyet Arasındaki İlişki.....	72
Tablo 17. Empatik Eğilim Ile Aile Durumu Arasındaki İlişki.....	73
Tablo 18. Empatik Eğilim Ile Ergenlerin Devam Ettikleri Eğitim-Öğretim Kurumu Arasında İlişki.....	73
Tablo 19. Empatik Eğilim Ile Harçlık Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 20. Sosyal Kaygı Düzeyi Ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	75
Tablo 21. Aile Durumları Ile Sosyal Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 22. Sosyal Kaygı Düzeyi Ile Psikolojik Destek Alınması Arasındaki İlişki	77

Tablo 23. Sosyal Kaygı Ve Empatik Eğilim Düzeyi Ile Ergenlerin Anne-Babalarının Gelir Getirici Bir İşte Çalışması Arasındaki İlişki	77
Tablo 24. Empatik Eğilim Ve Sosyal Kaygı Düzeyi Ile Katılımcıların Ekonomik Bir Gelir Getirici İşte Çalışması Arasındaki İlişki	78
Tablo 25. Göç Deneyimi Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki	79
Tablo 26. Sosyal Kaygı Düzeyi Ile Örneklemin Yaşadıkları Yer Arasındaki İlişki	79
Tablo 27. Sosyal Kaygı Ve Empatik Eğilim Arasındaki İlişki	80
Tablo 28. Aileye İlişkin Bilgiler Ile Örneklemin Harçlık Durumu Arasındaki İlişki	81

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Stein'in Empatiyi Tanımlamasına İlişkin Olarak Empatinin Evreleri	33
Şekil 2. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Normallik Testi	60
Şekil 3. ESKÖ Sosyal Kaygı Ölçeği Normallik Testi	61

BÖLÜM I

1.1.GİRİŞ

"Çocuklar geleceğimizin güvencesi, yaşama sevincimizdir. Bugünün çocuğunu, yarının büyüğü olarak yetiştirmek hepimizin insanlık görevidir."

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Çocuklar toplumun sağlam temeller üzerinde inşasında geleceğidir. Çocukluk döneminde sağlıklı biyo- psiko-sosyal gelişim gösteren çocuk gelecekte içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlar. Bir insan ömrü en belirgin biçimde, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinden oluşmakta ve her evrenin kendine özgü süreçleri bulunmaktadır. Çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır.

Toplumda düşük yaşam koşulları içinde yaşayan; demografik değişkenlere bağlı olarak, farklı nicelik ve nitelik gösteren; fizyolojik, psikolojik, sosyal, sağlık, ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan sağlıklı ve gelişmiş yaşam koşullarına ulaşmak için devletin sorumluluğunda, toplumsal güvenlik içinde, toplumsal koruma ve hizmete gereksinim duyan sosyal gruplar toplumda dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilmektedir. Özel olarak korunması gereken gruplar arasında çocuklar, gençler, yaşlılar, özürlüler, göçmenler, azınlıklar, kadınlar, tek ebeveynli aileler ve yoksullar yer almaktadır.

Hassas bir grup olarak ele aldığımız çocukların gelişimsel boyutları ve yaşayışları odak alındığında özel yasa ve haklarla korunma gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çocukların ilgi ve korunma gerektiren özel gereksinimleri olduğu; bu nedenle de çocukların özel olarak korunması ve özel haklarının olması savunulur. Çocuğun değeri göz önünde bulundurulduğunda ilk dönemlerde tamamen ana-baba himayesinde olan ve özgürlüğü tanımlanmayan çocuk ilerleyen dönemlerde hak ve özgürlük bağlamında gelişim göstermiş ve toplumsal olarak çocuğun değeri artarak devam etmiştir.

Gelişen ve küreselleşme eğilimi gösteren dünya sisteminde toplumlar her zaman gelişim ve değişim göstermektedir. Bu değişimler farklı noktada gelişen olaylar veya olgulara bağlı olduğu gibi bağımsız ve toplum özelinde de gelişmektedir. Bu değişimlerle birlikte farklı olgular ve yeni sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bizler ailelerde doğuyoruz. Dünyadaki ilk deneyimlerimizin temeli, ilk ilişkilerimiz, bir gruba ait ilk aidiyet duygumuz aile kurumu içinde oluşmaktadır. Çocuğun gelişiminde ailenin önemli ve kritik rolü sahip olduğu sistemler çerçevesinde kabul görmektedir. Çocuğun doğumdan itibaren annenin sahip olduğu koşullar ve ruh halinden kendisini güvende ve koruma altında ya da tehlikede ve güvensiz bir ortamda hissetmesine neden olabilmektedir. Çocuğun içinde yetiştiği aile, kültür, sosyal deneyimlerini, çocuğun duyuşsal, sosyal, tinsel, bilişsel ve fiziksel gelişimini etkileyecektir (Yavuzer, 1996). Çocukluk dönemi hem psikopatolojinin temellerinin atıldığı hem de daha sonra sağaltımın oluşması için çözümlerin yapıldığı dönem olması nedeniyle bireyin diğer yaşam evrelerinden ayrılmaktadır.

21. yüzyılda çocukların farklı aile türlerinde kendilerini var ettikleri ve yaşadıkları görülmektedir. Son dönemlerde gerek ülkemizde gerekse dünyada boşanma oranlarının hızla artması ve tek ebeveynli ailelerin giderek arttığı görülmektedir. Tek ebeveynli ailenin oluşması ile birlikte bu olgudan çocuklar olumsuz etkilenmektedir. Bir ebeveynin olmayışı çocuğun yaşamında önemli bir yeri olduğu ve özellikle sembolik günlerde olumsuz duygu durumları yaşadıkları gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalarda tek ebeveyne sahip çocukların ruh sağlığının ve psiko-sosyal uyumlarının olumsuz yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma ile çekirdek aile ile tek ebeveyne sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin ortaya konularak, çocukların sağlıklı biyo-psiko-sosyal gelişimlerini sağlamalarına yönelik müdahaleler ve politikaların gerçekleşmesine ilişkin yapılacak çalışmalara yardımcı olunması amaçlanmaktadır.

1.2 AİLE

1.2.1. Aile Nedir?

Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insan yaşantısı boyunca toplumsal kurumlardaki işlevlerini yerine getirmek zorundadır. Bu işlevleri bilim insanları genel çerçevede maddi kazanç sağlama, toplum içinde diğer insanlarla uyum içerisinde yaşama, sahip oldukları toplumsal sisteme başka insanların dahil olması ve onların uyum sağlamalarına yardımcı olma, toplum içinde ortak düzenin sağlanması, insan neslinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi olarak sıralanabilmektedir (Sarı, 2016).

Genel olarak ekonomik, toplumsal yaşam, eğitim, din ve aile gibi temel ve belirli kurumlardan söz edildiği görülmektedir.

Toplumsal yaşam baz alındığında ailenin farklı birçok tanımlanması yapılmaktadır. Er kişinin eşi, eş ve çocuklar, ebeveynler, sahip olunan inanç ya da değerleri paylaşanlar, aynı düşünceye sahip bireyler, aynı fiziksel ya da sosyal ortamı paylaşanlar, anne-baba ve çocuklardan oluşan alt sistem vb. birçok tanımlama mevcuttur; fakat bu tanımlar tam olarak ailenin net ve tümü kapsayan bir tanımını oluşturmamaktadır (Sarı, 2016). Aile, etkileşimden etkilenen açık bir sistem olması yapılacak tanımlamaların günümüze kadarki süreçte değişmesinde sebep olmaktadır.

Aile ülkelerin ve toplumun yaşamında önemli bir kurum olarak rol kazanmıştır. Geçmişten günümüze aile kurumu toplumdan topluma, kültürden kültüre göre farklı olarak tanımlanmış, değer görmüş ve birçok değişim yaşamıştır. Fakat yaşanan bu değişimlerde ve tanımlamalarda bazı işlevler ortak nokta olarak kalmıştır (Strong ve DeVult, 1986). Bu işlevlerde neslin devamı, cinsel yaşam, çocukların dünyaya gelmesi toplum içinde sosyalleşmesi gibi konular başta olmak üzere birincil ihtiyaçların giderildiği bir kurum olmasıdır.

Ailenin evrensel bir tanımını oluşturmak oldukça güçtür. Türkçe’de kullanılan ‘aile’ sözcüğü Arapça kökenlidir. Antik dönemde aile için kullanılan *oikos* kelimesi özel alanı ifade etmektedir (Sarı,2016). Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu tanımda aile ‘*Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik (TDK,2018).*’ Olarak tanımlanmıştır. En temelinde ise aile toplumun en küçük yapı taşı olarak ifade edilmektedir.

Aile: biyolojik olarak kurulan ilişki sonucunda insan neslinin devamını sağlayan; bireyin sosyal bir varlık olması sonucu toplumsallaşmasının ilk adımının atıldığı; ilişkilerin belirli kurallarla ortaya konduğu; o zamana kadar toplumsal olarak oluşturulan maddi manevi değer ve zenginlikleri gelecek kuşaklara aktaran; psikolojik, sosyal, ekonomik, hukuksal yönlere sahip toplumsal bir birimdir (Sayın, 1990). Aydın (2000)’a göre aile: genel olarak iki farklı cins arasındaki ilişkileri ve neslin devamlılığını sağlayan bir sistemdir.

Sistem perspektifiyle değerlendirdiğimizde aile belirli bir geçmişi paylaşan, birbirleri ile duygusal bağı bulunan, aile üyelerinin hem kendilerinin hem de diğer aile

üyelerinin ihtiyaçlarını karşılaması için stratejiler geliştirdiği kompleks bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Sabatelli ve Bartle, 1995; aktaran. Nazlı, 2012). Aile sistemi alt sistemlerden oluşmuş bir yapıdır ve sistemler birbirleri ile etkileşim halindedir. Ailede üyeler aile üyelerinin toplamından daha fazlasını ifade etmektedir. Yani aile aslında bir *Gestalt*tir (Gülerce, 1996). Aile sisteminin, ebeveyn alt sistemi, çocuk alt sistemi, karı-koca alt sistemi ve sahip olduğu diğer alt sistemlerle olan ilişkileri ve etkileşimlerindeki olgular aile sisteminden daha fazlasını anlamamıza ve aile sistemi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

1.2.2. Ailenin Tarihsel Gelişim Ve Değişimi

Geçmişten bugüne dek ailenin gelişim ve değişimlerine baktığımızda ilk insan toplulukları olarak adlandırılan ‘avcı ve toplayıcı toplumun anaerkil toplum özelliği gösterdiği etnograflar tarafından ifade edilmiştir. Bu durum soyun anneye göre belirlendiği, aile ve toplum içinde annenin özellikle üretimde güç konumunda bulunduğunu göstermektedir (Marshall, 1999). Toplulukta kadın ve erkeğin sahip olduğu fizyolojik özellikler doğrultusunda olmayan, toplumun ve neslin devamını, toplumundaki birey sayısının artmasını sağlayan kadının doğurganlık özelliği doğrultusunda iş bölümleri gerçekleşmiştir. Bu iş bölümlerinde erkekler avlanır kadınlar ise yiyecek sağlamaktadır. Avcı ve toplayıcı toplumda doğal koşulların zorluğu toplumun birlikte yaşaması ve birlikte çalışmasına sebep olmaktadır. Ortak yaşamının sonucunda kadın ve erkeği eşit kılan sosyal yapıyı etkilemesi, kadın ve erkek bireyin cinsel ilişkilerini de etkilemiştir. Bu topluluklarda erkek kardeşin kız kardeş ile eş olması, erkek çocuğun anne ile eş, kız çocuğun baba ile eş olduğu durumların mevcut olduğu görülmüştür (Köse,2018).

Avcı ve toplayıcı toplumda ürünlerin fazlalaşması, üretim ilişkileri ve araçlarında ortaya çıkan değişim ve gelişmeler kadının toplum içindeki konumunu tersine çevirecek durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Erkek bireyler üretimde kullandıkları araçların yapımında çaba gösterirken, kadın bireyler üretim sonrasında kullanılan ve değeri olmayan araç-gereçlerin üretiminde çaba göstermişlerdir. Bu zorunlu paylaşım sonucunda kadınlar ve yaşlılar toplumda güçsüz olarak kabul edilerek üretim sürecinin dışına itilmişlerdir. Üretimlerle beraber ürünün ortaya çıkması ilkel toplumlarda ekonomik ve toplumsal olarak çözümleri meydana getirmiştir (Marshall,1999; Harman,2016). Özel mülkiyet kavramının ortaya çıkması,

sahip olunan zenginliğin soy bağı ile aktarımı, çocukların meşruiyetinin sağlanmasında erkek bireyler için önemli bir durumu ortaya koymuştur. Bu süreç içerisinde kadın toplumda yer edindiği konumunu ve saygınlığını giderek kaybetmiştir.

Üretim ilişik ve güçlerinde yaşanan bu değişimler toplumsal yapısında da değişimlerin yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. İlk başlarda toplumda görülen üretimde birliktelik ve eşitçe paylaşım ve kan bağı'nın önemi yerini ekonomik olarak kendini ortaya koyan yapılara bırakmaktadır. Ailelerin kan bağı ile kurdukları bağın yerini ekonomik olarak kurdukları ilişkiler almıştır (Zubritski,2006). Üretim güçleri ile birlikte yaşanan ekonomik gücün önem kazanması aile sisteminde etkilediği ve aile bağının ekonomik düzlemde gerçekleştiği görülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde aile dönemin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda rol ve görevler üstlenmiştir. Tarım toplumunda üretim güçlerinin farklılaşması, emek gücüne duyulan ihtiyacın artması gibi faktörler köleci ve ataerkil bir toplumsal yapının oluşmasına neden olmuştur. Bu toplumlar artan üretim gücünün yanı sıra çoğalan nüfusla birlikte daha büyük topraklara sahip olma sonucu çıkan savaşlarla şekillenmişlerdir. Bu dönemde ailenin rol ve görevi toprağın işlenmesidir. Bu görev güce dayalı olduğu için aile içinde erkek bireyin değer kazanmasına sebep olmaktadır. Yerleşik hayata geçildikten sonra toprağın işlenmesinde kullanılan aletlerin icat edilmesi ilkel dönemlerde ortaya çıkan iş bölümlerinin değişmesine sebep olmuş, tarım kadının görevinden çıkarak erkeğin görevi haline gelmiştir (Can,2018; Köse,2018). Bu durum kadının üretimden uzaklaşmasına ve toplumda sosyo-ekonomik rol ve statülerinin kaybına sebep olmuştur.

Bu dönemde iş gücüne duyulan ihtiyacın yüksek olmasından dolayı çocuğa duyulan ihtiyaç çok fazladır ve geleneksel olarak aileler geniş ailelerden oluşmaktadır. Dönemde çocuk ölüm oranların yüksek olması gibi sebepler evli çiftlerin çocuk sahibi olmasını zorunlu hale getirmektedir. Geniş ailelerde aile üyeleri içerisinde akrabalık bağlarının daha güçlü olduğu, aile reisinin ailenin geçimi için çalıştığı, çocukların ise büyüdüklerinde anne ve babalarına bakmakla yükümlü oldukları ailelerdir (Yıldırım, 2004; Can,2018). Bu durum aile alt sisteminde ebeveynlerin gelecekte bakım alan olarak kendilerini güvende hissetmeleri ve dönem içinde üretime etkin olarak çocukların katılarak ekonomik yönden güçlü gözükmelerini sağlayacaktır.

Bu dönemde oluşan sınıf farklılıkları da ailenin kültürel ve sosyal gelişimine etkilemiştir. Aile bireyleri arasında duygusal yakınlık bulunmamakta, cinsellik bir gereklilik olarak yaşanmakta, bireyin eş seçimi anne-babası tarafından gerçekleştirilmektedir (Köse, 2018). Tarım toplumundaki ailelerde toprak sahiplerinin aile üzerindeki etkisi kadın ve erkeğin üretimde çalışma koşullarını etkilemiştir. Bu dönem sonucunda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişimler yeni dönemin de habercisi olmuştur.

Tarım toplumundan buhar gücüne dayalı makineleşmeye geçilmesiyle birlikte toplumsal yapıda da büyük değişiklikler gözlemlenmiştir. Sanayi devrimi sonucunda Feodal üretim biçiminin çözülme göstermesi yerini kapitalist üretime bırakmasına sebep olmuştur. Kapitalist üretim biçiminde fabrikalar büyük bir öneme sahip üretim araçlarıdır. Burada burjuva ile hayatını onların insan gücü açığını kapatarak işçi sınıfının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Burns,2009). Üretim araçlarında görülen bu değişim feodal dönemde üretimi sağlayan geniş aile yerine sanayi toplumunda yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Feodal dönemde gerek evde gerekse dışarıda tüm aile fertleri üretimin bir parçası idi. Kapitalist üretimle beraber ev işlerinin birbirinden ayrılmasına ve her bir ferdin farklı iş kollarında üretim göstermesine neden olmuştur. (Giddens, 1998; Köse, 2018). Feodal düzende aynı konumda yer alan üretim ve yerleşim yerleri kapitalist üretimde farklı yerlerde konumlanmıştır. Fukuyama (2009) Feodal düzende aynı yerde konumlanan yapıların ailenin sağlığını olumlu yönde etkilediğini savunmaktadır.

Çekirdek aile kapitalist üretim sonrası burjuvazi içinde ortaya çıktığı öngörülmektedir. Burjuvazi ailede erkek ailenin geçimini sağlayacak maddi güce sahip olduğu için ailede otorite konumundadır. Kadın ise aile içinde kocasının konumuna uygun olarak evin düzeninden sorumludur. Burjuvazi ailede kadın ve erkeğin mutlu bir evlilik sürdürmesinin temel koşulu aile ve toplum içerisinde kadının tüm ilgi ve alakasını çocuğa yöneltmesidir. Feodal düzende kadın üretim gücünün bir parçası iken bu dönemde kadının temel rolü anneliktir (Poster,1989). Bu süreçte dönemim yarışmacı ve rekabetçi özüne karşın aile tamamen içten, samimi, sıcak ve duygusal ilişkilerin olduğu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır

Sanayileşme süreci ile birlikte kentleşme, göç gibi birçok yeni sosyal olgu meydana gelmiştir. Sanayileşme sürecinin aile üzerindeki etkilerine baktığımızda

yoğun göç ve feodal düzende geniş aileye sahip olan toplunun parçalanmasına ve yeni bir forma girmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda geleneksel dönemde güçlü akraba bağlarına sahip olan aile sistemi farklılaşmıştır. Kentleşme ile birlikte yeni bir toplumsal ortama uyum sağlamaya çalışan aile diğer sosyal ortamlardan göç eden ailelerle sosyo-kültürel anlamda uyum sağlamaya çalışmakta ve etkileşim sağlamaktadır. Kent yaşamının sosyal getirileri de aile sisteminin değişimini hızlandırmaktadır (Atalay, 1991). Sosyal bir varlık olan birey etkileşimsel olarak uyum sağlamakta ve diğer sistemler ile ilişki kurarak bu süreci daha sağlıklı ve hızlı hale getirmektedir.

Kapitalist düzende sadece üretimin odak alınması, aile sisteminde erkek ve kadının çalışması, sosyo-kültürel yapının değişime uğraması ile birlikte çocukların okula gönderilmesi, yaşlıların bakım merkezlerine kapatılması, kültürel olarak tek eğlencenin yapılan filmleri vs. izlemek olduğu tekdüze bir olguya sıkıştırılmış ve ailenin tek işlevininin üreme olarak bırakılmasına sebep olmuştur (Fukuyama, 2009).

Sanayi devrimi ile birlikte fazla çalışma saatleri, kültürel yozlaşma gibi sebepler aile üyelerinin rol ve işlevlerinde sapmalara sebep olmuştur. Örneğin İngiltere’de işçi sınıfı mensubu erkeklerin iş sonrasında barlarda ve fuhuşa yönelmesi burjuva sınıfı için bir tehdit olarak ortaya çıkmış ve iş veren sınıfı bunu önlemek için farklı birçok politika izlemişlerdir. Henry Ford, sağlıklı aile işlevlerine sahip olmak için aile üyelerine, onların nasıl yaşamaları gerektiğine ilişkin yol gösteren Sosyal Hizmet Uzmanlarını işçilerin evlerine göndermiştir (Harvey, 1997.aktaran Köse,2018). Böylece iş verenin ve sisteminin ihtiyaçlarını karşılayan, düzene ve sisteme uygun, sağlıklı ve mutlu bir aile hayatı yaşayan işçi sınıfının oluşmasına olanak sağlanmıştır.

Sanayi toplumuyla birlikte aile birçok farklı değişime uğramıştır. Ergün (1991) bu değişimleri:

- a. Kentleşme ile birlikte üretim yerleri birbirinden ayrıldı ve tarım toplumunda makineleşmeden dolayı aile üyelerinin birçoğunun farklı üretim ilişkilerine kaymasına sebep olduğu,
- b. Aile içindeki üretim faaliyetlerinin azaldığı,
- c. Çekirdek aile ile birlikte kadınında iş yaşamına katılımıyla birlikte çocuk bakımının kreş ve anaokulu tarafından gerçekleştiği bu durumun

- ebeveynlerinin kontrolü dışında gerçekleşmesinden dolayı ilerleyen dönemlerde ebeveynlerin çocuk üzerindeki otorite ve etkisinin azaldığı,
- d. Modern aile ile birlikte geleneksel akraba bağlarının zayıflayarak yerini farklı araçlara bırakması olarak sıralamıştır.

1980’li yıllarda dünya sistemi hızlı ve önemli değişim göstermiştir. Bu dönemde tarım ve sanayi toplumundan sonra hızlı bir değişimle enformasyon devrimini gerçekleştirmiş ve bu devrimle birlikte teknolojiye gelişim beraberinde hizmet sektörünün gelişmesine olanak sağlamıştır (Köse,2018; Can,2018). Bu değişim toplumların sosyal, kültürel, ekonomik değişimler yaşamasına sebep olmuş ve toplumları yeni bir süreçle karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde bilginin en önemli sermaye haline gelmesi, toplumdaki değişimle beraber kadının ve ailenin konumunu ve yerini de değiştirmiştir. Hizmet sektörü ile birlikte bilgi odaklı çalışma anlayışı kadının iş yaşamına katılım sürecini hızlandırmış ve bu süreç sonucunda toplumda kadının ve ailenin konumunu, işlevlerini ve yaşamında farklılara sebep olmuştur.

Caner (2009), bu durumu bilginin öneminin artması ve hizmet sektörünün hızlı gelişimi ile birlikte kadının sahip olduğu bağımsız üretici kimliğini daha da geliştirerek kullanmasına olanak sağlamıştır. Tarım ve sanayi toplumunda tarlalar ve fabrikalar dışında çalışma ortamı sağlayan yerler bu dönemde yerini sağlık, turizm, finans gibi birçok hizmet sektörünün ortaya çıkması olarak açıklamıştır.

Kadının aktif çalışma yaşamına katılması ile birlikte aile içindeki güç dengelerinin de yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Tarım ve sanayi toplumuna nazaran aile içinde daha eşitlikçi bir güç dengesi oluşmuştur. Ekonomik gücü elinde alan kadın aile içi karar mekanizmalarında söz sahibi olmuş, aile içindeki görev ve sorumlukların paylaşımı farklılıklar göstermiştir. (Adak, 2011). Kadının çalışma yaşamında kendine yer bulması ve sosyal ilişki olarak kendini var etmesi sahip olduğu diğer sistemler içerisinde de konumunu ve ilişki düzeylerini değiştirmektedir.

Günümüzde ailenin kurumunun yaşadığı bu değişimlere farklı bakış açıları ile değerlendirilmektedir. Örneğin muhafazakarlar ailenin yaşadığı bu değişimi ailenin bozulması olarak görmektedir. Liberaller ve sosyalistler ise ailede yaşanan bu değişimin çağın kaçınılmaz bir gerekliliği olduğu ve bozulma olarak değil modern bir gelişme olarak nitelendirmektedirler (Canatan ve Yıldırım,2009). Aile ve evlilik

yaşantısına ilişkin olarak alternatif yaşam biçimlerinin ortaya konması ailenin rol ve işlevlerinde ortaya çıkan değişiklikleri ortaya koymaktadır. Son dönemlerde özellikle Amerika ve Avrupa’da boşanma, eşlerden birinin kaybı, kadının ya da erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olma isteği gibi sebeplerden dolayı ‘tek ebeveynli ailelerin sayısının her geçen gün artmasına neden olmaktadır. 80’li yıllardan itibaren çiftlerin evlenmeden birlikte yaşamasında da artışlar gözlemlenmektedir. Yasal olarak evlenme haklarının olmadığı eş cinsel çiftler de birlikte yaşamayı tercih etmektedirler. Son dönemlerde sağlık alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte eş cinsel çiftlerin yapay dölleme vb. teknikler ile çocuk sahibi oldukları görülmekte ve bu da eş cinsel anne-babalardan meydana gelen yeni bir aile sisteminin oluştuğuna işaret etmektedir (Giddens, 2000; Köse,2018).

Ailenin yaşamış olduğu bu tarihsel gelişim süreci sonunda ailenin geleceğine ilişkin farklı öngörüler mevcuttur. Bunlardan biri modernleşme ile bireysel ilişkilerin ön plana çıkacağı ve bununla birlikte güçlü olan aile yapısının zayıflayarak ve yok olacağıdır (Fukuyama, 2009). Marksizim aileyi üretim ilişkilerinin temelini oluşturan ve özel mülkiyet kavramını meşru kılıp sürekliliği sağlayan bir üst yapı olarak tanımlamıştır. Bu sebeple özel mülkiyetin son bulduğunda aile kurumunun da son bulacağını savunur (Engels, 2010; Köse,2018).

Ailenin geleceğine ilişkin bir diğer tahmin ise cinselliğin daha rahat ve açık bir ortam haline gelmesi, boşanma oranlarındaki artış, bireyselleşme ile ortadan kalkan birliktelik duygusu sonucu ailenin çözülmeye ve çökmeye başladığını iddia etmektedir. Bu tahmine göre ailenin çöküşünü ve çözümlenmesini engellemek için ahlakın aile içindeki rolünün yeniden ortaya konması ve insanın gelişimsel doğasına uygun olan geleneksel ailenin güçlendirilerek yeniden yapılandırılmasıdır. Diğer bir yaklaşım ise cinsel serbestliği ön plana alarak ailenin herhangi bir şekilde çökme ya da çözülmeye uğramadığını aksine aile kurumunun çeşitlenerek daha normatif şekilde ortaya konduğunu, bireyleri belirli aile grupları içerisine alarak ortaya koymak yerine bireylerin toplum içindeki cinsel hayatlarında oluşan çeşitliliği aile biçimlerine de entegre edilerek ortaya konmasını savunmaktadır (Giddens, 2000).

1.2.3. Ailenin İşlevleri Ve Aile Yaşam Döngüsü

1.2.3.1. Aile İşlevleri

Sosyal bir kurum olan aile kendi alt sistemleri ve toplum içerisinde bulunduğu yapı içerisinde sağlıklı bir gelişim göstermesi, kurduğu etkileşimdeki katkıları sonucu biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik vb. işlevleri bulunmaktadır.

Aile'nin sahip olduğu işlevler, rol ve görevler toplumların kültürleri ve öğretilerinden dolayı farklılıklar göstermektedir. Aile en temelde bir sistemdir ve sistemin içindeki bireyler ve onların sahip oldukları sistemlerle etkileşim halindedir. Aile üyeleri sistemi alt sistemleri ve diğer sistemlerle kurduğu karşılıklı etkileşim sonucu birbirlerini etkilemektedir. Bu çerçevede ailenin bileşenlerini tanımlamak oldukça önemlidir (Gladding, 2016). Ailenin alt sistemlerini ve ilişkilerini net olarak ortaya koymak ve betimlemek, aile sisteminin sağlıklı ilişkiler yürütmesinde oldukça önemlidir.

Araştırmacılar ailenin işlevleri farklı yaklaşımlarla ele almışlardır. Ogburn (1963) bütüncül perspektifle ele alarak ailenin temel işlevlerini; toplumda belirli bir statü sağlamak, üreyerek neslin devamını gerçekleştirmek, ekonomik kazanç sağlayarak ihtiyaç ve gereksinimleri karşılamak, çocukların eğitimini sağlama, çocuklara ailenin ve toplumun sahip olduğu dini inanç ve değerleri öğretmek ve kazandırmak, aile üyeleri arasında karşılıklı sevgi ve saygının sağlanması ve aile üyelerinin boş zamanlarını etkin olarak değerlendireceği aktiviteler tasarlamak olarak sıralamıştır.

McMaster aile terapisi modelinde aileler 5 temel işlev doğrultusunda sağlıklı ya da sağlıklı olmayan aile olarak ilişkilendirilirler. Modelde 5 temel işlev;

1. Problemlerin çözümü: Aile üyelerinin problem karşısında probleme yaklaşımlarını ve problem karşındaki çözüm yollarını ifade eder.
2. Aile İçi İletişim: Aile üyeleri arasındaki sözlü-sözsüz iletişimi ifade etmektedir. Aile üyeleri arasındaki iletişim direk ve doğrudan olması sağlıklı aile örüntüsüne işaret etmektedir.
3. Aile İçinde Rol Dağılımı: Aile üyelerinin sahip oldukları rol ve görevleri ifade etmektedir. Üyelerin rol ve görevleri net bir şekilde belirlendiyse aile sistemi gündelik yaşamı içerisinde sağlıklı bir şekilde sürdürür.

4. Duygulara Dahil Olabilme ve Karşılık Verebilme: Aile üyelerinin duygusal tepkilerinin anlaşılması ve buna uygun olarak diğer aile üyelerinin buna karşılık vermesini ifade eder. Sorunu olan aile üyesinin anlaşıldığını hissetmesi ve sorunun çözümünde destek görmesi sağlıklı aile örüntüsüne işaret eder. İşlevsel aile kapsamlı bir duygu dağarcığına sahiptir.
5. Davranış Kontrolü: Fiziksel olarak tehlikeli anlarda biyolojik ve psikolojik olarak bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasında aile üyelerinin sosyal kontrol ihtiyacı hissetmelerini ifade eder. Davranış kontrolü durumunda, tüm üyelerin fikir üretmesini ve tartışmaya aktif olarak katılmalarını sağlar. Sıklıkla adolesan ya da isyankâr, meydan okuyan ve itaat etmeyi reddeden çocuklar, ne yapılması gerektiğine dair görüşlerini bildirmelerine izin verildiğinde çok yardımcı olurlar. Çocuklara ne yapmaları gerektiğini ve ebeveyn olduklarında durumu nasıl şekillendirebileceklerini sormak, bir görevin uygun parametrelerini uyandırmak için yararlı bir araç olabilir (Ryan ve diğerleri,2005; Ünal,2009).

Aile üyelerinin aile işlevlerini yerine getirmelerinde roller önemli bir yapıya sahiptir. Roller işlevlerin yerine getirilmesinde tekrarlanan davranış kalıpları olarak tanımlanabilmektedir. Ailenin sağlıklı ve işlevsel bir sistem haline gelmesinde bazı işlevlerle tekrarlayıcı şekilde davranış sergilemeleri gerekmektedir. Bu noktada 5 temel işlev belirlenmektedir. Bu işlevlerden başka ailenin yaşam döngüsü içinde ailenin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda farklı işlevlerde eklenebilmektedir.

1. Kaynakların Sağlanması: Bu alandaki işlevler, ailenin temel gereksinimlerini karşılanmasını; yiyecek, giyecek, barınma ve maddi kazanç sağlanmasını ifade etmektedir.
2. Beslenme ve Destek: Bu işlevler, rahatlık, sıcaklık, güvenlik ve aile üyeleri içinde herhangi bir olay ya da durum karşısında psiko-sosyal destek sağlamalarını kapsadığından, duygusal işlev olarak kabul edilir.
3. Cinsel Yaşam: Kadın ve erkeğin cinsel ilişkideki doyumları ve bu konudaki duygusal konular ön plana çıkarmaktadır.
4. Kişisel Gelişim: Bu alandaki işlevsel duygusal ve araçsal bileşenleri kapsamaktadır. Bireylerin görevleri doğrultusunda çocuğun okul yaşamına

başlaması ve okuldaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin desteklenmesi, erkek ya da kadının iş yaşamında ilerlemesi için maddi-manevi desteklenmesi, aile üyelerinin sosyal gelişimlerinin desteklenmesi gibi yaşam becerilerinin odağında çalışılmasını ifade etmektedir.

5. Aile Sisteminin Bakımı ve Yönetimi. Aile sisteminin sağlıklı etkileşimler kurması, güç ve dengeyi sağlaması için çeşitli işlevleri içermektedir. Bunlar;

- a. Karar verme işlevleri. Karar vermede aile üyelerinin eşit katılımını içerir.
- b. Sınır ve üyelik fonksiyonları. Aile üyelerinin görev ve rolleri ve diğer sistemlerle kurulan ilişkileri içermektedir.
- c. Davranış kontrol fonksiyonları. Yetişkin bireylerin çocuk üzerindeki ebeveynlik rolleri doğrultusunda kurallar ve standartların belirlenmesini içerir.
- d. Hanehalkı finans fonksiyonları. Araçsal bir yapı olan bu fonksiyon aylık ya da yıllık olarak ailenin ekonomik yapılanmasını aile içi ekonomik gelir-gider dengesinin yapılanmasını içerir.
- e. Sağlıkla ilgili işlevler. Aile üyelerinin biyolojik ve ruhsal sağlıklarının korunmasını, hastalık durumunda ilgili kurum ve kuruluşlarla ilişki sağlama ve tedavi ve sonrasındaki bakımı içermektedir (Ryan ve diğerleri, 2005).

Ailenin sahip olduğu işlevleri yerine getirmesinde sahip oldukları yapı, aile içindeki iletişim, roller, karşılıklı etkileşim, içtenlik, sevgi ve saygı önemli rol oynar. İşlevlerini etkin bir şekilde yerine getiremeyen aileler sağlıksız aileler olarak tanımlanabilmektedir. Sağlıksız aileler içerisinde üyelerin farklı ego-benlik durumlarına sahip oldukları, sağlıksız iletişim ve etkileşim kurdukları söylenebilmektedir.

Ailenin tarihsel gelişimi ve değişimi göz önünde bulundurulduğunda ailenin işlevleri de toplumsal değişimden etkilenmiştir. Bu değişimler sonucunda aile işlevleri bazı rol ve görevlerini başka kurumlara devretmiştir (Kır,2011). Örneğin sanayi toplumuyla birlikte ailenin eğitim görevi azalmış, ailenin bu işlevi okul öncesi kurumlardan başlayarak örgün eğitim kurumlarına devredilmiştir.

Toplum giderek merkezi bir yapıya bürünmesi ile birlikte ailenin sahip oldukları işlevler üzerinde kilise, okul, fabrika, polis gibi kamu kurumları bu işlevler üzerinde daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlamışlardır. Ailenin sahip olduğu işlevler üzerinde en özerk sorumlulukları ise üyeler arası sevgi ihtiyacının karşılanması ve çocukların sosyalleşmesinde üstlendikleri görevdir (Emery, 2013).

Tarih içerisinde ailenin yapısal boyutundaki daralma ve devletin aile işlevleri üzerindeki gücü ve söz hakkı artmıştır. Fakat bu durumla devlet aile üyeleri üzerinde güçlü ve güvenilir bir ‘yedek ebeveyn’ rolüne sahip olamamıştır. Bunun kanıtı olarak boşanma sürecinde ortaya çıkan durumları gösterebiliriz (Emery, 2013). Boşanma sonucunda ekonomik destek, eğitim, ebeveynler ve çocuk üzerinde sosyal rollerin tanımı, çocukların özellikle psiko-sosyal açıdan dezavantajlı olaylara maruz kalması ve zarara uğramaları, çekirdek aile yapısının bu işlevleri yerine getirmedeki önemini ortaya koymaktadır.

1.2.3.2. Aile Yaşam Döngüsü

Bizler birey olarak ailede dünyaya geliriz, büyürüz ve ölürüz. Hayatımızdaki ilk deneyimlerimiz, ilişkilerimiz, bir gruba aidiyet duygusu oluşturma ailemizin kapsamında oluşur. İnsan gelişimi, daha geniş sosyo-kültürel bağlamda gömülü olan aile yaşam döngüsünün örüntüsüyle hareket eder ve hem birey hem de aile geliştikçe şekillenir. Aile yaşam döngüsü ve döngünün içindeki sosyal bağlam, bireyin kimliği ve gelişimine odaklanılan doğal çevredir (McGoldrick ve diğerleri,2014). Ekolojik perspektif açısından ‘çevresi içinde birey’ anlayışı ile birey ve sahip olduğu sosyal sistem sürekli etkileşim halindedir.

Aile yaşam döngüsü temelde ailelerin yaşam içerisinde zamanla oluşan değişimleri ifade etmektedir. Bu döngüde aile sistemi içerisinde bireyin yaşam döngüsü göz ardı edilmeksizin aile sisteminin bütününe vurgulamaktadır (McGoldrick ve diğerleri,2014; Gladding, 2016). Temelde aile yaşam döngüsünde esas olan bir sosyo-kültürel değişkendir.

Son dönemlere kadar araştırmacılar ve terapistler aile yaşam döngüsünün birey üzerindeki etki ve gelişimine dikkat etmemişlerdir. Günümüzde dahi psikolojik yaklaşımlar bireyin aile sistemi üzerindeki yaşamını şekillendiren aile bağlantılarından çok nesillerce bağlamını göz ardı etmektedir. Yaşam döngüsü modellerinin

yönlendirildiği (doğum, evlilik, çocuk sahibi olma ve ölüm) bu ana dönemler, günümüz ailelerinin hayatlarında önceki dönemlere oranla çok farklı rollere sahip olduklarını göstermektedir (McGoldrick ve diğerleri, 2014). Değişen ve gelişen dünya sisteminde aile sisteminin ve alt sistemlerin rol ve işlevlerinin değişim göstermesi ve kendini yenilemesi olağan bir olgudur.

Aile yaşam döngüsü kalıpları geçtiğimiz yüzyılda önemli ölçüde değişti. Örneğin 19. Yüzyılın başlarında ABD’de ortalama yaş beklentisi 50 yaşın altındaydı fakat 21. Yüzyılda ortalama yaş beklentisi 75 yaşa kadar çıkmaktadır (Skolnick ve Skolnick, 2009).

Aile yaşam döngüsünün genel değişiklikler;

- Düşük doğum oranı
- Daha uzun ömür beklentisi
- Kadınların değişen rolü
- Evlenmemiş annelikteki yükseliş
- Evlenmemiş çiftler yükselişi
- Tek ebeveynli kullanımları artırma
- LGBT eşcinsel ve lezbiyen çiftleri ve aileleri arttırmak
- Yüksek boşanma ve yeniden evlenme oranları
- İki maaşlı evliliğin artık norm olduğu noktaya yükseltilmesi gibi faktörlerden dolayı değişim göstermektedir (McGoldrick ve diğerleri, 2014).

Tablo 1. Aile Yaşam Döngüsü Aşamaları (Carter ve McGoldrick, 2014).

Aile Yaşam Döngüsü Aşaması	Duygusal Geçiş Süreci: Temel İlkeler	Gelişimsel olarak ilerlemek için gerekli aile statüsündeki 2. mertebe değişiklikler
Eviden Ayrılma: Gelişen Genç Yetişkinler	Kendilik için duygusal ve finansal sorumluluğu kabul etmek	a. Kök aile ile ilişkili olarak benliğin farklılaşması b. içten akran ilişkilerinin gelişimi c. Ekonomik bağımsızlık açısından benliğin kurulması d. Toplumda ve daha geniş toplumda benliğin kurulması e. Maneviyat

Evlilik / Birlik Yoluyla Ailelerin Katılımı	Yeni sisteme bağıllık	<p>a. Ortak sistemlerin oluşumu</p> <p>b. Yeni ortakları içerecek şekilde geniş aile, arkadaş ve daha geniş toplum ve sosyal sistem ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi</p>
Küçük Çocuklu Aileler	Sisteme yeni üye kabul etmek	<p>a. Çocuklar için alan yaratmak için çift sistemin ayarlanması</p> <p>b. Çocuk yetiştirme, finans ve temizlik işlerinde işbirliği</p> <p>c. Geniş aile ile ilişkilerin ebeveynlik ve büyük ebeveynlik rollerini içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi</p> <p>d. Yeni aile yapısı ve ilişkileri içerecek şekilde toplumla ve daha geniş sosyal sistemle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi</p>
Ergenli Aileler	Çocukların bağımsızlığına ve büyükanne ve büyükbabalarının izinlerine izin vermek için aile sınırlarının esnekliğinin artırılması	<p>a. Ergenin sisteme girip çıkmasına izin vermek için ebeveyn-çocuk ilişkilerinin değişmesi</p> <p>b. Orta yaş çiftine ve kariyer konularına yeniden odaklanma</p> <p>c. Eski nesil için bakıma doğru kaymaya başla</p> <p>d. Yeni ortaya çıkan oluşum modelinde ortaya çıkan ergen ailesinin ve ebeveynlerin ailelerini değiştirmek için toplum ve daha geniş sosyal sistem ile yeniden yapılanma</p>

<p>Çocukların Okula Başlaması ve Orta Yaş</p>	<p>Sistemden çok sayıda çıkışı ve girişleri kabul etme</p>	<p>a. Karı-Koca alt sisteminin çift olarak yeniden müzakere edilmesi b. Ebeveynler ve yetişkin çocuklar arasındaki yetişkin-yetişkin ilişkilerinin geliştirilmesi c. İtüzüğü ve torunları dahil etmek için ilişkilerin yeniden düzenlenmesi d. Yeni ilişkiler ve aile ilişkilerinin takımyıldızını içerecek şekilde toplumla ve daha geniş sosyal sistemle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi e. Çocuk bakım sorumluluklarından bağımsız olarak yeni çıkarların / kariyerlerin araştırılması f. Bakım ihtiyaçları, engelleri ve ebeveynlerin ölümü ile ilgilenmek (büyükanne ve büyükbaba)</p>
<p>Geç Orta Çağda Aileler</p>	<p>Değişen kuşak rollerini kabul etmek</p>	<p>a. Kendi ve / veya çift işleyiş ve ilgi alanlarının bakımı fizyolojik düşüş: yeni ailesel ve sosyal rol seçeneklerinin araştırılması b. Orta kuşakların daha merkezi rolünü desteklemek c. Bu aşamada aile ilişkilerinin değişen modelini kabul etmek için sistemin toplum ve daha geniş sosyal sistemle ilgili olarak yeniden düzenlenmesi d. Yaşlıların bilgeliği ve deneyimi için sistemde yer açmak e. Onlar için aşırı çalışma olmadan eski neslin desteklenmesi</p>
<p>Hayatın Sonunda Aileler</p>	<p>Sınırların ve ölümün gerçeklerini ve bir yaşam döngüsünün tamamlanmasını kabul etmek</p>	<p>a. Eş, kardeş ve diğer eşlerin kaybıyla uğraşmak b. Ölüm ve miras için hazırlık yapmak c. Orta ve eski kuşaklar arasında bakımda ters rollerin yönetilmesi d. Değişen yaşam döngüsü ilişkilerini kabul etmek için daha geniş toplum ve</p>

		sosyal sistemle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
--	--	--

Aile yaşam döngüsü aşamaları tüm aileler için özdeş olarak kabul edilmemektedir. Tüm klinik değerlendirmeler, öngörülebilir yaşam aşamalarında esnek bir konsept sunan yapılar, yaşam süresi, kültür ve tarihsel döneme bağlı olarak bireylerin ve aile üyelerinin duygusal görevlerini kabul eden bir yaşam döngüsü çerçevesinde düşünmenin yararlı olacağına inanılmaktadır (McGoldrick ve diğerleri, 2014).

1.2.4. Aile Türleri

Ailenin sınıflandırılması özellikle bilimsel çalışmalar açısından karmaşık bir yapının oluşmaması için önemlidir. Tarih öncesi devirlerden itibaren bir çok aile türü karşımıza çıkmaktadır. Aileyi Burjuva aileleri, İşçi aileleri, saray/Krallık aileleri, geniş aile, çekirdek aile, tek ebeveynli aileler gibi bir çok sınıflama içermektedir (Gökçen, 2016). Bu sınıflandırmalar bize yapı hakkında da ön bilgi sunmaktadır.

Aile büyüklüklerine göre, güç ve otoritenin aile üyeleri içerisindeki dağılımına göre, soyun devamına göre, mirasın aktarımına göre, yerleşmeye göre gibi sınıflandırılmaktadır (Dündar Zeybekoğlu, 2018). Anlaşılacağı üzere Aile farklı noktalardan, farklı bir çok sınıflandırma içerisine alınabilmektedir.

Çekirdek Aile: Sanayi devrimi sonrasında görülmeye başlanan çekirdek aile ana-baba ve evden ayrılmamış çocuklardan oluşmaktadır. Çekirdek aileyi geleneksel aileden en temel özellik aile üyelerinin sayısı ve ailenin işlevlerinin daha da azalmasıdır. Geleneksel aile tipine nazaran çekirdek aile içindeki karar vermek mekanizması, yerleşim yerinin kararı, aile planlanması gibi konularda aile üyeleri kendileri karar vermektedir (Gökçen,2016). Çekirdek aile yapısının sanayi toplumunun ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşıladığı düşünülmektedir.

Çekirdek aile akrabalık ilişkileri geleneksel aileye göre çok zayıftır. Bununla birlikte akrabalar arasında yardımlaşmaya sıklıkla rastlanılmaz ve ekonomik açıdan çekirdek aile üyeleri bağımsızdır. Aile içerisinde görev dağılımlarından dolayı sorumluluklar geniş aileye nazaran daha fazladır (Dündar Zeybekoğlu, 2018).

Arslantürk ve Amman (2008) çekirdek aile yapısında ikinci ya da üçüncü evliliklerin geleneksel ailelerde genellikle eşlerden birinin vefat etmesi sonucu gerçekleştiğini, çekirdek aile ile birlikte eşlerin boşanarak ikincil ya da üçüncü evlilikleri gerçekleştirdiğini bu durum sonucunda çekirdek ailenin daha kırılğan bir yapıda olduğunu ifade etmektedir.

Çekirdek aile üyelerinden birisinin herhangi bir sebeple sistemden ayrılması çekirdek aileyi etkilemektedir. Aile üyelerinin birinin ayrılması ile ailenin sahip olduğu işlevleri yerine getirememektedir (Gökçe,1990). Rol ve görevlerin belirgin olduğu, aile içindeki sorumlulukların net şekilde belirli olmasından dolayı üyelerden birinin ayrılması, aile içindeki sistemi etkilemektedir.

Tek Ebeveynli Aile: Tek ebeveynli aileler, ebeveyn / bakım veren ve bir veya daha fazla ihtiyaçları bakım verene tarafından karşılanan çocuktan, ebeveynlik sorumluluğunu paylaşan bir eşin veya yetişkin bir eşin varlığı ve desteği olmadan oluşan aile olarak tanımlanmaktadır (Lindwall ve diğerleri,2011).

Son dönemlerde artan boşanma oranları, eş alt sisteminden birinin vefatı, evlilik dışı birliktelikler sonucu dünyaya gelen çocuklar gibi etkenler tek ebeveynli aileyi oluşturan etmenler olarak sıralanabilmektedir. Birçok tek ebeveynli aile ekonomik sorunların yanı sıra toplumsal dışlanma ile de karşı karşıya kalmaktadırlar. Fakat özellikle modern toplumlarda eskiye nazaran toplumsal dışlanma etkisini kaybetmektedir (Dündar Zeybekoğlu, 2018). Sosyal destek sistemlerinin tek ebeveynli aileye desteği ve toplumun özellikle tek ebeveynli aileye karşı farkındalık kazanması ve tek ebeveynli aile sisteminin sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı durumdan çıkması aile sistemi özelinde giderek güçlenmektedir.

Çocukların boşanma sürecinden sonra ebeveynlerden birinin başka birisiyle evlenmesi ile zorlu bir durumla karşı karşıya kalma ihtimali vardır. Bu durumu ebeveynlere duyulan öfkeyi yeniden doruk noktaya çıkartabilir, aynı fiziksel ortamda yaşanmayan ebeveynle olan ilişki ve iletişimi azaltabilmektedir. Üvey ebeveyn çocuk için yeni bir destek kaynağı olabileceği için ona karşı rakip olarakta

algılanabilmektedir (Emery,2013). Boşanma yaşandıktan sonra ebeveyn alt sisteminin çocuk üzerinde egemen olma anlayışı baskın gelmekte ve çocuğun boşanmadan sonra ebeveyn alt sisteminin tekrar birlikte olmasını istemektedirler. Ebeveynlerin başka biri ile evlenmeleri ya da ilişki yaşamaları çocukları etkilemektedir.

Son on yılda ABD’de iki ebeveynli aile sayısında azalış, tek ebeveynli ailelerin sayısında artış görülmektedir. Örneğin, 1970 yılında çocukların yalnızca %11’i tek ebeveynli ailelerde yaşarken, 2000’li yılların başlangıcında, çocukların%28’inin tek ebeveynli ailelerde yaşadığını göstermektedir (Lindwall ve Ark.,2011).

TÜİK 2018 verilerine göre ülkemizde ailelerin %81’i çekirdek, %6’sı tek ebeveynli ailelerden oluşmaktadır. Ülkemizde boşanma oranları son dönemlerde giderek artmaktadır. 2016 yılında 126 bin çift boşanırken, 2017 yılında bu oran %1.8 artarak 127 bin’e ulaşmıştır.

Tek ebeveynli ailelerde ebeveyn, diğer eşin desteği olmadan ailenin işlevlerinden sorumlu olmasından dolayı kendisini bunalmış hissedebilir ve birçok stresle karşı karşıya kalabilmektedir. Düşük gelire sahip olmanın yanı sıra, araştırma verileri birçok tek ebeveynli ailenin daha az ebeveyn eğitime, daha yüksek bir ekonomik soruna, gönüllü ve dini etkinliklere daha düşük katılımlı olmasına ve ebeveyn ile çocuk arasında sıklıkla fikir ayrılıkları ve tartışma yaşandığını göstermektedir (Webb,2018).

Genç bir bireyin tek ebeveynli aile deneyimi potansiyel olarak birkaç gençlik sorununa ve sonucuna bağlanmıştır. Örneğin, sahip olunan aile yapısı, ailenin ve bireyin sosyo-ekonomik durumu, sosyal stres gibi çeşitli faktörlerden etkilenen çocukların zihinsel sağlığı ile yakından ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Yapılan araştırmalar sonucunda ayrıca tek ebeveynli ya da üvey ebeveyne sahip ailelerde yetişen gençlerin daha fazla depresyon belirtileri ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır (Barret ve Turner, 2005). Bireyin kendisini güvende hissettiği en önemli kurumlardan biri ailedir. Tek ebeveynli ailelerde ya da üvey ebeveyne sahip ailelerde çocuk alt sisteminin kendini güvende hissetmemesi ve geleceğe yönelik duyduğu kaygı bireyin psiko-sosyal gelişimine etki etmektedir.

ABD’de McLanahan ve Sndefur’ un 1994 yılında yapmış oldukları araştırmada tek ebeveynlilik ile çocukların psiko-sosyal refahını ortaya koyan beş farklı ulusal çalışmayı ortaya çıkan sonuçları karşılaştırmış ve liseyi bırakma ve ergen gebeliği arasındaki ilişkiyi derinlemesine ortaya koymuştur.

Hetherington ve arkadaşları 1978 yılında İngiltere’de yapmış oldukları araştırma sonucunda özellikle boşanma sonucu tek ebeveynli aileye sahip olan çocukların, kurallara uymama, agresyon ve otokontrol sağlamada güçlük çektikleri Ayrıca 5 yaşındaki çocukların antisosyal davranış özellikleri sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

1.2.5.Ailelerle Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet müracaatçı grubun içinde bulunduğu sosyal çevreleri odağında, yaşanan problemlere karşın çözüm sağlamayı ve müracaatçı grubun sosyal işlevsellik düzeyinin ve iyilik halinin artırılmasını amaç edinen bir disiplindir (Çamur Duyan, 2016). Çağdaş Sosyal hizmet yaklaşımı ailenin refahını, psiko-sosyal iyilik halini, aile sisteminin ve sahip olduğu alt sistemlerle arasındaki ilişkilere yönelik koruyucu-önleyici yaklaşımların önemini ve aileye yönelimin önemli olduğunu kabul etmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının ailelerle katılımı, mesleğin kendisi kadar eskidir. Richmond ve Reynolds gibi sosyal hizmet disiplininin öncülerinin çoğu aile grubuyla çalışmanın önemini vurgulamaktadırlar. Aile temelli Sosyal hizmet uygulama modelleri, sosyal hizmetin önemli boyutlarını ailelerle tanımlamaya ve tanımlamaya yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, sosyal çalışmalarına rağmen, aile temelli yaklaşımlar, aile terapisine benzer görünmelerini sağlayan klinik bir yönelimi korumaktadır. Örneğin, aile temelli birçok yaklaşım, sosyal değişime yönelik müdahalelere nispeten çok az yer vermektedir (Rothman, 1985). Bunda temel etken aile üyelerini birey olarak ele alınması ve aile sisteminin genel olarak ele alınmamasıdır.

"Aile" terimi, sosyal hizmet uzmanlarının ve "ailelerin" faaliyet gösterdiği bağlamı oluşturan karmaşık bir kültürel-tarihsel yapıya işaret eder. Aileyi anlamak, sosyal hizmet uzmanlarının kendi anlamını, ilgili tarihsel, kültürel ve politik bağlamlarda bulmasını gerektirir. Bu anlayışlar toplumsal eylemin ifadelerini

oluşturduğundan, önemli bilgi kaynakları ve müdahale kaynaklarıdır (Newfield, 1995).

Ailenin tanımı ve anlayışındaki farklılıklar, inisiyatif odaklı sosyal hizmet uzmanları için önemli başlangıç noktalarıdır. Bu bakış açısı, sosyal hizmet uzmanlarının ve araştırmacıların ailelerin doğası hakkındaki varsayımları açıklamaya ve sorgulamaya yönlendirmektedir. “Aile” nin bazı ontolojik varlıkları temsil ettiği fikrini kabul etmek yerine, sosyal hizmet uzmanları bu çeşitli anlamları açıklamalı ve temel varsayımlarını sorgulamalıdır. Aile kavramını problemlilik olarak ele alarak, belirli bir kavram varsayılmamaktadır. Bunun yerine, ailelerin kendi anlayışları aranır ve meşrudur. Aile olarak kabul edilen, aile üyelerinin tanımlarının mevcut durumdaki mevcut anlayışında oynadığı rol ve ailelerin hedeflerine ulaşmak için belirli aileleri nasıl kolaylaştıran veya engelledikleri gibi sorular, değerlendirme sürecinin bir parçası olarak gündeme getirilir (Madasen, 1983). Bir makro düzeyde, sosyal hizmet uzmanı, hizmet sunum modellerinin ve sosyal politikanın, ailenin belirli tanımlarını nasıl desteklediğini ve bunların kendilerini farklı olarak tanımlayan aileler için ne gibi sonuçları olduğunu anlamak ister. Örneğin, kültürel farklılıklara karşı duyarsızlık, bazı durumlarda hane halkına odaklanan aile tanımlarına yol açmıştır. Bu tanım tipi, bireyleri önemli aile ağlarından izole edebilir.

Sosyal Hizmet uygulamalarının odağında etkileşimsel ve bağımsız olan aile sistemi vardır. Bireyin en doğal sosyal sistemi olan aile sistemi içerisinde bireyin sahip olduğu sorun aile dinamiklerinden etkilenmektedir (Çamur Duyan, 2016). Etkileşimsel ve bağlantılı bir sistem olan ailede alt sistemin etkilendiği bir durum ya da olaydan diğer alt sistemlerde etkilenmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının ailelerle sosyal hizmet uygulamasında odağı aileye özgü sorunlardır. Bu sebeple aile sisteminin ve ilişkili olduğu diğer alt sistemlerle olan ilişkileri bütüncül bir bakış açısıyla müdahale yapılmaktadır. Aile sistemi özelinde, aile üyelerinin problem çözme ve baş etme kapasitelerini, aile üyelerine destek sağlama, aile üyelerinin öğrenme becerilerini geliştirmeye yönelik uygulamalar gerçekleştirilmesi sağlanır (Çamur Duyan, 2016). Ailelerle çalışan Sosyal Hizmet Uzmanı aile üyelerini güçlendirme temelli yaklaşım odağında ve ‘şimdi ve burada’ ilkesi ile yaklaşmaktadır. ‘Çevresi içinde birey’ anlayışı ile sosyal hizmet uzmanı aile sisteminin ve alt sistemlerin sahip olduğu sosyal çevreleri ile ilişkilerini de odak almalıdır. Aile sosyal hizmet uzmanı ulaşılabilir ve eylem odaklı olmalıdır.

1.3.ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMI

Yeni doğan her çocuk, kendisinden önce dünyaya gelmiş ya da kendisinden sonra dünyaya gelecek olan hiç kimseye benzemeyen, anne-babasının biyo-psiko-sosyal özelliklerini taşımaktan öte bir varlıktır. Her çocuk kalıtsal olarak kendisinden nesiller önce yaşamış atalarının katkıları söz konusudur (Akarslan, 1998). Yavuzer (2015), çocuğu doğumdan ergenliğe kadar olan dönemi yaşayan varlık olarak nitelemiştir.

Cenin dünyaya geldiğin de gerek fizyolojik gerekse psiko-sosyal açıdan birçok ihtiyaca sahiptir ve dünyada ihtiyaçlarını ilk başlarda ancak bakım vereni tarafından karşılanmaktadır. Bizler bu döneme bebeklik olarak ele almaktayız. Bebeklik biyolojik bir gerçekliktir. Bebek ihtiyaçlarını karşılamada başkasında gereksinim duymamaya başlamasıyla bebeklikten çıkmaktadır. Bebeklik döneminin sonlanmasıyla çocukluk dönemi başlamaktadır. Bu dönemin tanımının net ve kesin cevapları bulunmamaktadır. Farklı gelişim dönemleri içerisinde olan birey bu dönem özelliklerini taşımakta ve içselleştirmektedir. Bu dönemin ne zaman başladığı, kadar süreceği tam olarak bilinmemekle birlikte çocuğun içinde bulunduğu topluma, sahip olunan kültüre göre farklılık göstermektedir (Özarslan,2016). Buna ilişkin olarak bu dönemin sınırları ve buna ilişkin tutum ve davranışlar politik, ekonomik, kültürel, dini vb. birçok etkene göre şekillenmektedir. Sonuç olarak çocuk toplumsal bir inşadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesinin ilk maddesi ‘Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Unicef, 1995).

TCK’ da da kanunun 6. maddesi “Çocuk deyiminden; henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi,’ olarak tanımlanmıştır. Tarihsel döneme bakıldığında geçmiş dönemlerde filozoflar tarafından çocukların hiçbir hakka sahip olmadıkları veya sınırlı haklara sahip oldukları görülmektedir. İlk dönemlerde bakım verenlerin (anne-baba) çocuklar üzerinde otoriteye, sorumluluğa sahip olduğunu çocukların kendilerini idare edebilecek bir olgunlukta bulunmadıklarını savunmaktadır. Hobbes; çocukların hiçbir doğal hakka sahip olmadığını ve anne- babalarının kayıtsız sahipliği altında olduğunu belirtmektedir. Locke; çocukların doğal hakları olduğunu ancak kendilerini idare edebilecek akla sahip olmadıklarını sadece yetişkinlerin akıl sahibi olduğunu ifade

etmektedir. Mill ise çocukların tamamen akıl sahibi olmadıkları için özgürlükten uzak tutmak gerektiğini savunmaktadır (Mill, 2008, aktaran Kurt, 2013).

Eski dönemlerden günümüze çocuğa karşı karşı duygusal, düşünseli, tutum ve davranışlar olumlu ve sağlık yönde değişim göstermektedir. Aynı zaman dilimden dahi çocuklar arasında farklılıklar görülmektedir. Kız ve erkek çocuklar, zengin ve yoksul çocuklar, köylü ve kentli çocuklar gibi birçok ayrımla aynı zaman dilimden farklı çocukluk yaşantıları ve gelişimleri görülmektedir (Özarslan,2016). Çocuklara hali hazırda bir çocuk olarak değil ilerde yetişkin olacakları gözü ile bakılmaktaydı

‘Tanrı sadece zengin ailelere kız çocuğu vermeli.’ Bu cümle ile eski çağlarda kadının aşağı konumda olduğu ve değerli olmadıkları, ataerkil toplumlarda iş gücü odaklı erkek çocuğun tercih edildiğini ifade eden bir cümledir. Özellikle ilerleyen yıllarda erkek çocuğa muhtaç olunacağı vurgulanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1981). Aile sistemi özelinde tarım toplumunda aile ekip, üretmeli ve bu çerçevede iş gücüne mutlak ihtiyaç duymaktadır. Fizyolojik olarak erkek çocuğun iş gücünden yararlanarak üretim faaliyetlerine katkıta bulunması beklenmektedir.

Woodhead (2010) yapılan bilimsel araştırmalarda çocukların özne konumunda olduklarını, araştırmalarda genelliklerle yetişkinlerin çocuklarla ilgili beklenti ve konuları tarafında şekillendiğini savunmaktadır. Yetişkinlik döneminin temeli olarak görülen çocukluk, sağlıklı ve yetkin bir yetişkinlik döneminin oluşması için bireyin gelişmesini hedefleyen bir dönem olarak bakılmaktadır. Eski dönem toplumsal yapısı ve oluşumuna bakıldığında bireylerin daha itaatkar, ahlaklı ve güçlü olarak yetiştirilmesi için çocukluk dönemi bilimin ilgisini çekmiştir (Özarslan,2016). Bu açıdan ilk başlarda çocuk ve çocukluk dönemi tıp, psikoloji ve eğitim bilimlerinin çalışma alanına girmiştir.

Antik döneme bakıldığında çocuğun kendisi için önemli olmadığı fakat çocukluğun iyi bir birey yaratma sürecinin bir parçası olarak değer görmekteydi. Ayrıca çocuk birey olarak değer görmemekte ilerde soyu sürdürme toplumsal destek sistemlerini harekete geçirme ve aile sisteminin gerekliliklerini yerine getirmektedirler.

16-17 yy’da çocukluk okullaşma ve okula başlama ile tanımlanmaya başlamıştır. Böylece çocukluk, giderek önemi artmaya başlayan ve gelişmeye açık bir dönem olarak çıkmaya başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte orta sınıfın büyümesi,

çocukluğun önemini artmasında önemli bir etken olarak gözükmektedir. Bu ekonomik gelişmelerin sonucunda çocukların daha sosyal olarak görünür kılmaktadır. Dolayısıyla çocukluğun orta sınıf fikri olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Aries,1962. Akt. Özarslan,2016). Kapitalizm bakış açısına göre bu durum ekonomik olarak harcama konusunda çocuklardan daha değerli hiçbir şeyin olmadığı ve bu yüzden çok yüksek maliyetler çıksa bile bunun bir öneminin olmadığını ifade etmiştir. Fakat bu noktada dikkat çekilmesi gereken konu kız çocuklarıdır. Çocukluğun başlangıçta sadece orta sınıf erkek çocuklarının odak alındığı yapılan araştırmalarda görülmektedir.

Türk tarihinde baktığımızda çocuğun ve çocukluğun değeri ve inşası dünya gelişimine paralellik göstermektedir. Çocukluk üzerine söylemlerde belirtilen coğrafyanın belirlenmesi önem taşımaktadır. Osmanlı döneminde çocuk yetişkinlik için bir adım, padişaha ve payitahta tam itaat ve otoritesinin korunması için eğitilmesi gereken dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde de klasik batı gibi erkek çocuklarının ön planda olduğu ve kız çocuklarının arka planda kaldığı görülmektedir. Dönemsel özellikler göz önünde bulundurulduğunda ‘Savaşların odak olduğu ve güç savaşlarının yaşandığı bir dönem olduğu kaçınılmaz bir tanımlamadır (Öztan, 2013). Bu tanımlama doğrultusunda toplumların savaşçı bir toplum olarak yetiştirdikleri ve eğitildikleri görülmektedir. Savaşın ve gücün eğitim ile bilinçaltına yerleştirildiği, oyuncaklar, oyunlar ve yazılı eserlerle bu durumların pekiştirildiği ve sıkça yer verildiği görülmüştür.

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte çocuk umut ve istikbal olarak görülmekteydi. Hedeflenen ülke stratejilerinin çocuklar tarafından içselleştirilmesi amaçlanmış ve böylece geleceğin temellerini çocukların atacağı öngörülmektedir. Balkan savaşlarında çocukların ‘intikam’ ruhu ile yetiştirildiği ve yazılı Türk edebiyat eserlerinde bunların net bir şekilde çocuklara empoze edildiği görülmektedir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte milli iktisadi ve gelişimlerin çocuklar tarafından gerçekleştirileceği ve çocukların eğitim görerek ve batılılaşma odağında muhasır medeniyetlere ulaşılacağımız hedeflenmiştir (Öztan,2013).

Literatür incelendiğinde çocuğun eski çağlardan günümüze kadar değer ve önem kazandığı, ülke sorun ve ihtiyaçlarında çocuklara ‘kurtarıcı’ ve geleceğin sahipleri olarak görüldüğü, yetişkinler yerine çocukların bilişsel özellikleri göz önünde

bulundurularak hedef stratejileri daha kolay empoze ettikleri görülerek bu hedefleri gerçekleştirmede gerek fiziksel gerek bilişsel ihtiyaçları doğrultusunda yetiştirildikleri, çocukların özerk ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda kendilerini var edebildikleri, haklar perspektifi odağında var olmaya çalışıldığı, geçmişten günümüze çocuğun sadece geleceğe itaatkar ve sağlıklı bireyler yetiştirilmesi için bir basamak olarak görülmesi bakımından uzaklaşarak, çocukluğun özerk bir dönem olduğu ve kendi özelinde özel ihtiyaç ve durumlarının olduğu, farklı disiplin ve bilimler odağında görülmektedir.

1.3.1.Ergenlik Dönemi Ve Gelişimi

Birey süregelen yaşamı boyunca be bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerine sınıflandırılabilir. Bu evreler için genel bir yaş sınırı olmasına karşı bireyden bireye, kültürden kültüre farklılık gösterdiğinden dolayı herhangi bir yaş sınırlanması konulmamaktadır. Bireyin duyuşsal, bilişsel, fiziksel, tinsel ve sosyal gelişiminde belirli bir sıra gözlenir (Kulaksızoğlu, 1999).

Bir süreç ergenlik dönemi olarak çocukluk dönemi ile yetişkinlik dönemi arasındaki geçiş dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde birey duyuşsal ve biyolojik olarak değişim yaşamaya başlamakla birlikte bedensel ve cinsel açıdan olgunlaşmaktadırlar (Zastrow, 2014). İngilizce ‘adolescence’ sözcüğü Latincece olgun hale gelmek anlamına gelen ‘Adolescere’den türemiştir (Yavuzer,2005).

Koç’a göre (2004), ergenlik dönemi, buluş çağına varmak ve kişinin biyo-psiko-sosyal açıdan çocukluk döneminin sona ermesi ile birlikte toplumsal olarak sorumluluk sahibi olma dönemi olan ilk yetişkinlik dönemi arasında kalan bir gelişim süreci olarak tanımlamaktadır.

Kulaksızoğlu (1990) ergenliği; biyo-psiko-sosyal açıdan olgunlaşmanı, değişimin ve gelişimin meydana geldiği erinlik ile başlayarak bendensel büyüme ve gelişimin yetişkin bireye özgü özellikler ile bağdaşım göstererek sona ermesiyle sonlandığı tahmin edilen özel bir dönem olarak ifade etmektedir. bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duyuşsal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, erinlikle başlayan ve bedence büyümenin yetiştikine has özellikler ile paralellik göstererek sona ermesiyle tamamlandığı düşünülen özel bir evredir.

Ergenlik dönemi ile birlikte fiziksel değişimin yaşandığı, narsist olarak doyum sağladıkları, ihtiyaç duyduklarında destek aldıkları anne ve babalarına karşı yabancılaştıkları bu dönemde ergen birey bio-psiko-sosyal açıdan kendisini aramakta, neler olup bittiğini anlamlandırmaya, anlamaya ve kendini ile çevresini keşfetmeye çalışmaktadır (Güleç, 2014).

Tablo 2. Ergenlik Dönemi Yaş Sınırlamaları Tablosu (Kulaksızoğlu, 1999).

	Kızlar (yaş)	Erkekler (yaş)
Erinlik Veya Ergenlik Dönemi Başlangıcı	11 - 13 12 - 14	13 - 15
Ergenlik Dönemi Ortaları	14 - 16	15 - 17
Ergenlik Dönemi Sonları	16/17 - 21	16/17 - 21

Unesco'nun yapmış olduğu tanımlaya göre, bireyin öğrenim gördüğü, ekonomik kazanç sağlayamadığı için ekonomik bağımsızlığını gerçekleştiremeyen, medeni durumu olarak evli olmadığı 15-25 yaş aralığında olan bir gelişim dönemdir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu yaş aralığını 10-19 olarak ifade etmektedir (Yörükoğlu,2007).

Robert Havighurst ergenin başarması gereken görevlerini geliştirmiştir bu görevler

- a. Gelişen ve değişen bedensel özelliklerini kabul etmek ve bedeninin sağlıklı ve etkili bir şekilde kullanmak,
- b. Toplumsal rol ve görevleri gerçekleştirmek (eril&dişil),
- c. Sahip olduğu sosyal sistemlerdeki arkadaşlık ilişkilerinde yeni ve olgun ilişkiler kurmak,
- d. Anne – babası ve diğer yetişkin bireylere ilişkin duygusal bağımsızlığını kazanmak,
- e. Ekonomik bağımsızlığını kazandırıcı, gelir getici bir işe/mesleğe hazırlanmak,
- f. Kendisinin oluşturacağı aile ve çift yaşamına hazırlanmak,
- g. Sosyal ve toplumsal açıdan sorumlu davranışlar sergilemek,

- h. Davranışlarının odağında değer ve ahlak sistemi oluşturmak ve ideoloji geliştirmek (Gander ve Gardiner, 2013).

Erinlik döneminde başlayan fiziksel ve davranışsal değişim ve gelişim her birey için zamansal ve değişim hızı olarak farklılık göstermektedir. Bu çerçevede erkek ve kızlar için erken/geç erinliğe girme kültürel ve ailesel bakımdan bazı farklılıklar oluşturmaktadır. Erkek ergenin erken erinliğe girmesi çevresi tarafından kabul görmesi ve özgüveninin yüksek olduğu düşünülerek, psiko-sosyal açıdan olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir (Akboy,2000). Erken gelişen kız erinler de erkek erginlerde olduğu gibi olumlu benlik oluşabileceği gibi toplumun kendisinden beklediği görev sorumlulukları yerine getirmesi beklenmesinden dolayı düşük benlik saygısı, yüksek kaygı, depresyon ve yeme bozukluklarının görülmesi öngörülmektedir. Geç gelişim gösteren kız ve erkek çocuklar ise; fiziksel olarak yaşlılarına göre geride kalmalarından ötürü kendilerini zayıf, yetersiz ve güçsüz algılamalarına ve düşük benlik saygısı geliştirmelerine neden olmaktadır.

Ergenlik döneminde kızlar birincil olarak adet kanaması, ikincil olarak ise göğüslerde ve kalçanın büyümesi, koltuk altı ve genital bölgenin kıllanması; Erkeklerde ise birincil olarak ter bezlerinin ve erkek üreme organının sperm üretmesi, ikincil olarak ise sesin kalınlaşması, bıyık ve sakalın çıkması gibi cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı dönemdir (Deniz,2011). Erkek ergenlerde birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri genellikle kız ergenlerin cinsiyet özelliklerine göre 2 yıl daha uzun sürmektedir. Ergenlik dönemi ile ilgili yapılan araştırmalarda erken olgunlaşmanın kızlar ve erkekler açısından farklı problemleri de beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Flannery ve diğerleri, 2014).

Bilişsel olarak çocukluk döneminde 'somut işlem' dönemimde iken ergenlik dönemiyle birlikte somut işlem döneminde kazanım gösterdiği özelliklerinin üzerine yeni kazanımlar eklemektedir. Bilişsel olarak çocukluk ve ergenlik dönemindeki en önemli fark çocuğun zihinsel süreçlerini somut bir temele dayandırmasıdır. Keating'e göre ergen ve yetişkin bireyin sahip oldukları düşüncenin şimdi ve burada anlayışını oluşturması ile birlikte olaya ilişkin diğer olası durumları göz önünde bulundurma durumu ergenlik döneminde ortaya çıkmaktadır (Öngen,1995). Ergenlik döneminde ergen zihinsel süreçleri doğrultusunda somut işlem döneminden soyut işlem dönemine geçiş sağlamaktadır (Suner, 2000). Ergenlik dönemi zihinsel gelişim açısından

düşünsel olarak, hayal kurma dönemi, kuram geliştirme dönemi, olay ya da durumlara ilişkin olasılıkları görme, değerlendirme ve farklı perspektiflerden bakabilme öngörüsü kazanarak farklı sonuç ve olasılıkları ortaya koyarak düşünme farkındalığını ortaya koymaktadır.

Bu dönemde ergen sahip olduğu sistemler çerçevesinde sosyal sistemlerini, dini sistemlerini, sosyal politikaları vb. durum ve olayları reel hayatı ve ilişkilerinde yaşadığı sorunları kazandığı bilişsel yapıları kullanarak sorgulama eğilimindedir. (Ahioglu Lindberg, 2011). Bu sorgulama ergenin sağlıklı gelişim göstermesi açısından önemlidir.

Bilişsel gelişim ile birlikte soyut işlem döneminde olan ergen neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkinde görüş geliştirmekte ve bu konuda bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Ergenin ihtiyaç duyduğu bu bilgiyi ebeveyn alt sisteminden ya da ihtiyaç duyduğunda meslek elemanlarından sağlaması ergenin sağlıklı bilgiye ulaşmasında oldukça önemlidir. Ergenin bu örüntüyü sağlayamaması toplumsal normlara uyumunu güçleştirmekte ve sosyal ilişkilerinde olumsuz durum ya da olaylarla karşılaşmasına sebep olmaktadır.

Piaget yaş ilerledikçe bireyin ahlaki değer ve yargılarıyla olgunlaşma yaşadığı ve yaşanan olumsuz olay ya da durumu olayın niyetine göre değerlendirmektedir (Kulaksızoğlu, 1990). Ebeveyn alt sistemi ve meslek elemanlarının sergilediği tutumlar ergen üzerinde ya baskı ile davranışın sergilenmesi, davranışın cezadan kaçmak için ortaya konması anlamına gelen baskı ahlakı ya da demokratik ve özgür davranan otonom ahlakı geliştirmektedirler.

Ergenlik döneminde ergen benmerkezcidir ve benmerkezcilik bilişsel gelişim döneminde farklı biçimlerde ortaya konmaktadır (Garden ve Gardiner,2013). Benmerkezcilikten dolayı ergen kendisini her ne sebeple olsun yaralanmaz, ezilmez ve incitilemez olarak görmektedir (Vartanian,2000). Ergenin benlik bilincinin artması ve sosyal ilişkiler ağının giderek artması sonucunda sahip olduğu sistemde diğerlerinin onu değerlendirmesi düşüncesi önemli bir boyut kazandırmaktadır. Bu değerlendirme ile ergen dışarıdan algılanan fiziksel görünüşüne ve onunla ilgili diğerleri tarafından yapılan yorumları önemli bulmaya başlamaktadır (Çakır, 2010). Ergen gerek sosyal bir varlık olanın gerekliliği gerekse dönemsel olarak diğer sosyal sistemlerle kurduğu ilişkiler odağında daha fazla sistemle ilişki kurmaya başlamaktadır. Bu sosyal süreç

ergende sevilme, değer görmeme, grup tarafından dışlanma vb. durumları da sürüklemektedir. Bu durum ergenin sosyal sisteme karşı kaygısını arttırmakta ve ergenin sosyal sistemleriyle olan ilişkilerinden kaçınmasına sebep olmaktadır.

Ergenlik dönemi yalnızca fiziksel gelişimin odak alındığı bir dönem değildir. Sosyo-duygusal olarak önemli değişimlerin meydana geldiği dönemdir. Çocukluk dönemini odak aldığımızda öfke, sevinç, üzüntü gibi duyguların açıkça ortaya konduğu ve ifade edildiği çocukluk dönemine karşın ergenlik döneminde bu duygular gizlenmektedir. Ergenin sosyal sistemlerle kurduğu ilişkilerde ve yaşantısında başarılı ya da başarısız olması ergen tarafından önemsenmektedir. Bu başarı ya da başarısızlığın önemsenmesi ergenin sosyal ilişkilerinde önemli bir etken olmaktadır (Arslan ve Sevinçler,2009). Ergenlik döneminin başlangıcında bedensel büyümenin hızlı ilerleyiş göstermesi ve gelişime eşlik eden hormonal ve cinsel değişimler erenlik çağında ve ilerleyen dönemlerde ergenin duygularında ve davranışlarında hissedilir farklılıklar sergilemesine neden olmaktadır (Kulaksızoğlu, 1999). Ergenin biyo-psiko-sosyal gelişimi kendi içsel çatışmalarına ve sahip olduğu sistemlerle olan ilişkilerine etki etmektedir.

Ergenlik döneminde, ergenin sosyal ilişkilerinin güçlenmesi ile birlikte aileden uzaklaşarak, arkadaşlık sistemiyle kurduğu ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde ergenler Erikson'un psiko sosyal gelişim kuramı doğrultusunda 'Kimliğe Karşı Rol Karmaşası' dönemindedirler. Bu evre içerisinde ergen toplum odağında kimlik bulma arayışı içindedir. Kimlik ve role karşı birçok soru ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorular ergenin psiko-sosyal ve politik açıdan tercihler sağlamaktadır. Bu tercihler hem gelişimine katkı sağlamakta hem de ergenliğin sosyal açıdan kimlik arayışı ile bağdaşmasına neden olmaktadır (Kulaksızoğlu, 1999).

Kişinin sahip olduğu kimlik duygusu onun var olan en önemli özelliğidir. Kimlik kişinin zihinsel ve psikolojik olarak saklandığı ve kişinin kendisini güvende hissettiği alanıdır. Kimlik kargaşası yaşayan bir birey kendini güvende hissetmez (Tarhan,2016).

Çocuklar büyüdükçe hem zihinsel süreçleri olarak hem de davranışsal olarak daha da olgunlaşmaya ve olaylar karşısında muhakeme etmeye başlamaktadırlar. Onlar için aç oldukları için baklava çalan çocuklara verilen cezanın ağır olduğu vb. olay ya da durumları ebeveyn alt sistemi ile tartışmakta, trafikte hız sınırını aşarak kendilerinin

ve diğ er insanların canını tehlikeye atmanın yanlış davranışlar olduğunu anlamaya başlarlar (Gül ve Güneş, 2009). Bu süreç içerisinde ebeveyn alt sisteminin sahip olduğu fikirler ile ergenin fikirleri örtüşmemekte ve çatışmaya sebep olmaktadır.

Ergenlik döneminde fiziksel ve cinsel gelişim ile birlikte yeni psikolojik tepki ve davranışlar gözlemlenmektedir. Bu dönem içinde ergenler daha zor beğenen, olaylara karşı hızlı tepki gösteren kişiler haline gelmektedirler (Onur,2007). Ebeveynler çocuklarının göstermiş olduğu bu davranışları tanımakta zorluk çekmektedirler.

Ergenin aileden uzaklaşması ile birlikte çocuk ile ebeveynleri arasında kurmuş olduğu sınır ve dengelerde de değişimler başlamaktadır. Ergen ev içerisinde ailenin küçük çocuğu olarak değil, aile içerisinde söz sahibi olan bir birey olmak istemektedir (Özatça, 2009). Ebeveynler gerek ergenin gelişim ve değişimine gerekse küreselleşen dünya sistemine karşı uyum sağlamada zorluklar yaşamakta bu zorluklarda özellikle çocuk ve ebeveynleri arasındaki iletişim zorluğu ve çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır. Fakat ergenin ilerleyen yaşam dönemlerinde bağımsızlığını kazanması ve sağlıklı işlevler gösterebilmesinde aile sisteminin önemli rol ve görevleri vardır (Avcı,2006). Bu noktada ebeveyn alt sisteminde karı-koca alt sisteminin sağlıklı işlevler göstermesi ergenin de sağlıklı olarak gelişim göstermesine sebep olmaktadır. Alt sistemlerin birbirleriyle yaşadıkları ilişkilerin sağlıklı örüntüleri diğ er alt sistemlerin sağlıklı gelişmesine ve oluşan sağlıklı sınırlar ve güç dengesini sağlayacaktır.

Küreselleşen dünya ve gelişen teknoloji ile birlikte gençlerin son dönemler fiziksel ilişkiler yerine online ilişkiler kurmaya başlamaktadırlar. Son dönemler yapılan araştırmalar neticesinde TÜİK verilerine göre 14-24 yaş aralığı internet kullanımının en yüksek olduğu dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca göre ergenler ev ortamında oynadıkları sanal oyunlar ile sosyal ilişkileri zayıflamakta ve internet bağımlılığı giderek artmaktadır. DSM V'te 'internet bağımlılığı' tanı ve kriterleri yerini almış durumdadır. Ergenlerin yaşadığı bu süreç onların gelişimlerine de olumsuz etki etmektedir (Bağatarhan ve Siyez, 2017).

Tek ebeveynli aileye sahip ergenlerde genellikle sosyal sistemleriyle kurdukları ilişkilerinde sosyal işlev gösterememektedirler. Kayıp ya da boşanma sonucu çocukta kaygı düzeyi artmakta, öfke kontrolü kurmakta zorlanma saldırganlık gibi anti-sosyal davranışlar örüntüleri görülmektedir (Uluğ ve Candan, 2008).

Ergenlik zıt duyguların bir arada yaşadığı bir dönemdir. Bir olaya karşı öfkelenen ergen belirli bir süre sonra aynı olaya gülüp geçebilir. Ergen bu dönemde sosyal sistemlerinde kabul görme ve aile sisteminde bağımsızlaşma ve özgürlük arayışı içindedir. Tüm bu davranışlar temelde ergenin geliştiği ve değiştiği ortamda yeniliğe duyduğu haz ile bu yeniliğin ona neler getirdiğine ilişkin korkuları arasında gelişmektedir. Ergenin yaşadığı bu durumda savunma mekanizmalarına ihtiyaç duyar (Jeammet, 2012). Ergenin bu dönemlerde kullandığı savunma mekanizmaları, ilerleyen dönemlerde davranışlarına etki etmekte ve içselleştirmektedir.

Ergenlik dönemi bireyin hayat boyu yaşayacağı inanç, değer ve alışkanlıklarının gelişimi açısından oldukça öneme sahiptir. Bu dönemde yaşadığı olay ve durumlar, sağlıklı gelişimler, sağlıklı benlik saygısı oluşturmaya ve yaşadığı kaygıya vb. psikolojik durumlara karşı sorun çözme ve baş etme kapasitesini arttırmada önemli rol oynamaktadır (Ünüvar, 2007).

1.4.EMPATİ VE EMPATİK EĞİLİM

Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insan sosyal varlık olmanın gerekliliği olarak ait olduğu sistemlerle ilişki içerisindedir. Bireyin ilişki ve iletişim kurmasının çıktısı olarak sahip olduğu duygu ve düşünceleri karşı tarafa aynı şekilde aktarmak, doğru anlaşılacak, kabul edilmek ve değer görmek ister (Köseoğlu,2013). Bireyin kurmuş olduğu iletişimde anlaşılmasında önemli bir yer tutan empati, iletişim ve etkileşimin sağlıklı sürdürülmesi açısından önemli bir özelliktir.

Empati günümüzde özellikle sosyal bilimlerde kullanılan önemli bir kavramdır. Farklı birçok alanda empati ile ilgili araştırmalar yürütülse de empati kavramı hakkında saklı kalan birçok nokta vardır (Dökmen, 2018). Empati kavramı bireylerin sahip oldukları kültür, sosyal çevre vb. etmenlerden etkilenmekte ve farklılaşmaktadır.

Empati kavramının geçmişten günümüze dek farklı birçok tanımı yapılmıştır. Empati, kişinin, dünya görüşlerini anlamak ve aynı duyguları hayal ederek, kendisini duygusal olarak başka bir insanın deneyimine konumlanmasıdır. Empati, insanları diğer canlılardan farklı kılan şeydir. Merhamet ve empati göstermek sadece bir başkasının ayakkabısını giymek değildir (Vanderlaan,2012). Bireyin temel inançlarını yorumlamayı gerektiren başka birinin durumunu anlama ilkesidir. Bu, varsayımların

tanımlanması ve başkalarının duygularının veya zorluklarının kültürel, sosyal, tarihsel arka planını kavrama yeteneğini içerir.

Empati kavramı iki temel üzerine oturtulmaktadır. Bunlardan ilki Almandaki “Einfühlung” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmasıdır. 1897 yılında estetik ve psikoloji alanında yapılan çalışmalarda kullanılmıştır ve bu kavramı ilk kullanan kişi Alman psikolog Theodor Lipps'dir. Lipps, bir bireyin karşısındaki nesneyi özümseyerek onu hissetmesi ve anlaması olarak kullanmıştır. (Chlopan ve diğerleri 1985). Lipps yapmış olduğu araştırmalarında insan için üç tür bilgiden bahsetmektedir. Bu bilgilerden ‘diğer insanlara ilişkin bilgileri öğrenmenin yolu ‘einfühlung’dan faydalanmaktır (Dökmen,2018).

Rogers (1983) empatinin bir süreç olduğunu, öğrenilebilir bir beceri olduğunu ifade etmektedir. Empati etkileşim kurulan bireyin özel dünyasına girebilmek, onunla var olmaktır. Sosyal ilişkilerde karşı taraftan anlaşıldığını anlayan birey daha aktif ve sağlıklı iletişim yürüttüğü ve daha sağlıklı ilişkiler kurduğu görülmektedir.

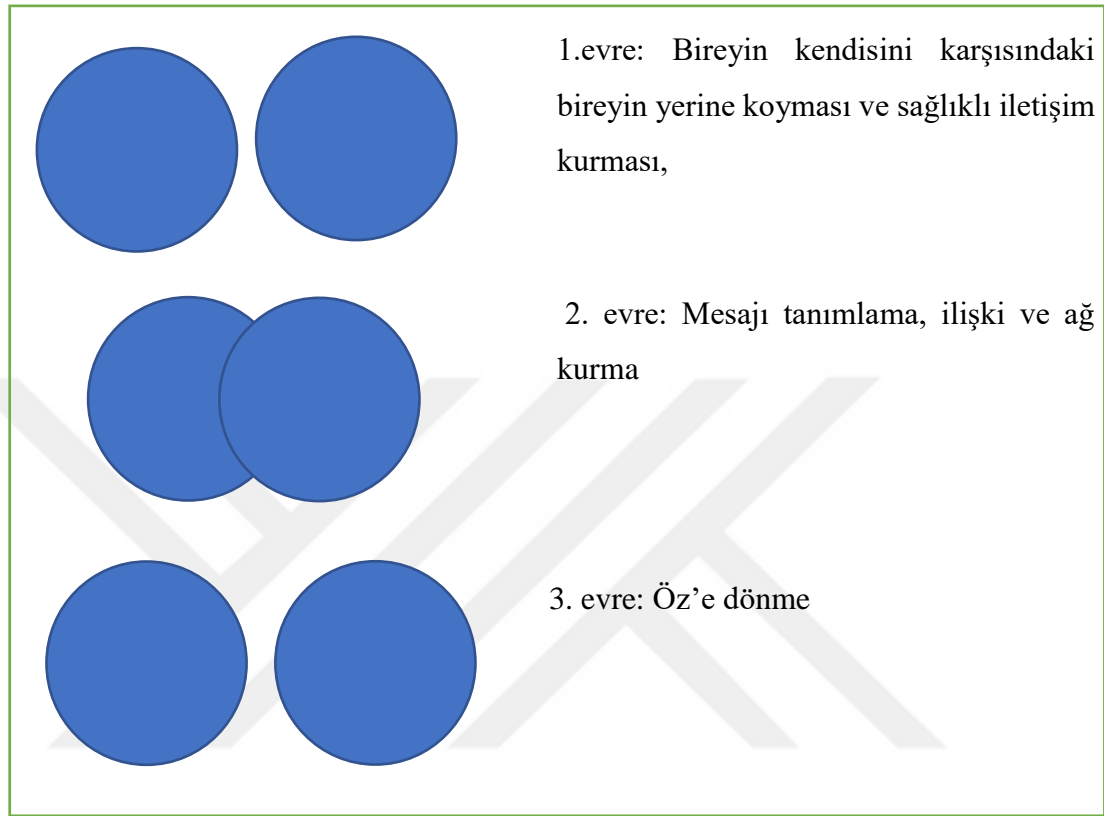
Karşı tarafla kurulan ilişkide etkin dinleme empatinin ortaya çıkmasındaki en önemli unsurdur. Empatik dinlemede odak karşı tarafın anlaşılmasıdır. Empatik dinleme kişinin görüşü nedir, kişi nasıl ve ne hissediyor? Sorularına yanıt arar (Cüceloğlu, 2016). Empatik dinleme ile sağlıklı bir iletişim sağlanmakta ve kaynaktan iletilen mesaj karşı taraftan doğru ve sağlıklı şekilde alınmaktadır. Sürdürülen bu ilişki ile bireyler arası ilişkide güçlenmektedir.

Empati günümüze dek ilk olarak bilişsel yönden ortaya konmuştur. Bilişsel olarak kişinin karşısındaki bireyi tanıması ve onun hakkında bilgi sahibi olması olarak tanımlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde empati duygusal olarak fark edilmiş ve ortaya konmaya başlanmış ve kişinin karşısındaki bireyin duygularını da anlaması gerektiği vurgulanmıştır. Son yıllarda ise empati bilişsel ve duygusal olarak ortaya konarak kişinin, karşısındaki bireyin sahip olduğu duygu ve düşünceleri anlaması gerekliliği ifade edilmiştir (Satılmış, 2012). Bilişsel ve Duygusal olan empati üç süreç aşamada gerçekleşmektedir (Dökmen,2018).

İlk aşamada birey karşısındaki kişinin bilişsel ve duygusal olarak kendisini onun yerine koyarak onu anlamaya çalışır. İkinci aşamada bilişsellik ve duygusallık ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada birey bilişsel olarak onun düşüncelerini duygusal açıdan ise bireyin hislerini onun gibi anlamaya çalışmaktadır. Son aşamada ise

empatinin gerçekleştiğinin birey tarafından anlaşılması ile birlikte sürecin getirdiği bilişsel ve duygusal tepki gerçekleşir (Dökmen,2018).

Şekil 1. Stein'in Empatiyi Tanımlamasına İlişkin Olarak Empatinin Evreleri (Davis, 2005)

Mc Whirter ve Voltan Acar (2005) empatiye duygusal anlamda yaklaşmış ve empatinin kişinin karşısındaki kişinin yaşadığı duygu ve duygu yoğunluğunu anlayarak algıladığı ya ve anladığı duyguyu karşı tarafa iletme yeteneği olarak ifade etmiştir.

Empatinin doğal ve kendiliğinden olan bir süreç olduğunu savunan araştırmacılar empatinin öğrenilebilir bir süreç olduğu varsayımını kabul etmemektedirler. Buber psikolojik danışmanlık sürecinde kişinin kontrolü altındaki bilişsel süreçlerince ortaya konmadığını, süreç içerisinde gelişen spesifik konular içerisinde o ana özgü ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Rogers gibi empatinin bilinçli bir şekilde ortaya konduğunu savunan araştırmacılar empatinin öğrenilebileceği varsayımını savunmaktadırlar. Bu varsayıma göre empatinin sözsözsel iletişim çıktılarını ve karşısındaki bireyin sahip olduğu duyguları etkin dinleme ve doğru yansıtma ile bilişsel olarak ve bilerek ortaya konduğunu savunulmuştur. Empatinin daha karmaşık

bir örüntü olduğunu savunan araştırmacılar ise empatinin yaşanan olay ya da durumdan sonra anlaşılacağını savunmaktadırlar (Filiz, 2009).

Eisenberg ve Strayer (1982) empatik gelişimin bir anda gerçekleşmediğini, kişinin yaşı ilerledikçe ve birey olgunlaştıkça empatinin de geliştiğini ileri sürmektedir. Psikanalitik kuram doğrultusunda empatinin ilk basamağının erken çocukluk döneminde çocuk ve bakım verenleri arasındaki ilişki ile başladığını, sosyal öğrenme kuramcıları bu görüşün aksine empatinin yaşanan koşullar içerisinde kazanım göstereceğini savunmaktadırlar.

Çocuğun bilişsel gelişiminde ‘ben ve diğerleri’ kavramını oluşturması empati gelişimi içinde önemli bir durumdur. Çocuk bu kavramların oluşmasından sonra kurmuş olduğu ilişkide karşı tarafın varlığını anlayabilir ve ilerleyen dönemlerde karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamlandırabilir ve farklılandırabilir. Çocukların bu gelişim ile karşı tarafında duygu ve düşünceleri anlamaları ve kendi duygu ve düşüncelerinden farklı olduğunu anlamlandırmaları empati geliştirmelerinde önemli rol oynamaktadır (Aydın, 2005). Bu kazanımlar ile çocuk sosyal ortamlarda daha sağlıklı ve etkin ilişkiler kurmaktadır.

Empatik gelişimin ergenlik dönemine kadar hızlı bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Çocukluk döneminde ilk olarak temel duyguları çözümleyen ve yansıtan çocuk (beş yaş , ilerleyen yaş dönemlerinde /yedi yaş) yaşadığı olay ya da duruma karşı ikili duygularını çözümleyerek ifade edebilir. Yapılan araştırmalarla da çocuğun ilk dönemlerde empatiden yoksun olduğu ortaya konmaktadır. (Hortaçsu, 2003)

Orta çocukluk döneminin başlarında ben merkezilik azalırken, çocuk belirli durum veya olaylara ilişkin kişinin gösterebileceği tepki hayal etmeye yönelebilir. Piaget’in bilişsel gelişim kuramına göre çocuğun bu dönemde somut işlem döneminde olması empatik gelişimi sınırlandırmaktadır. Bu durumda çocuğun vereceği empatik tepkiler somut olaylar etrafında şekillenmektedir. Orta çocukluk döneminin sonlarına doğru soyut düşünme ve belirli nüfus gruplarına (yaşlılar, engelliler vb.) ilişkin olarak çocuğun kimlik ve öngörü kazanmasına ilişkin olarak empati kurabilmeye başlarlar (Gander ve Gardiner, 2001).

Empatinin gelişmeye başladığı ergenlik döneminde kişi ebeveynleriyle çatışma içerisinde oldukları ve aileden bağımsızlık kazanması isteği içerisinde olduğu

varsayılır. Fakat yapılan araştırmalar bu varsayımların tam aksine ergen bireyin ailesi ve sosyal sistemleriyle iletişim ve etkileşim içerisinde olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ergenlik donemi ile birlikte bireyin sahip olduğu sorumluluklar artmakta ve ergen bireyde ebeveynlerden bağımsız hareket etme davranışları gozlemlenmektedir. Ergen birey oluşturduğu ya da dahil olduğu arkadaşlık sistemleri içerisinde varlığını kabul ettirmek ve gruba dahil olabilmek için ilişkilerini sağlıklı boyutta yurtmektedir (Hortaçsu, 2003). Bu donem içerisinde özellikle arkadaş grubunun duygu ve duşncelerine önem verildiği ergenlik doneminde arkadaşlık ilişkileri buyk önem taşımaktadır. Ergenin sosyal ilişkilerinin gelişmesi kendisini ve benliğini tanimasına ve empatik gelişimine katkı sağlar (Durakoğlu ve Gokearslan,2010). Ergenin arkadaşlık sistemi ile kurduğu iletişim sonucunda diğerleri ile iletişime geçerek onların duyu ve duşncelerini anlamaya çalışarak empati yeteneğinden yararlanır.

Yapılan araştırmalarda bireyin psiko-sosyal ve kültürel açıdan kendisine daha yakın grdğu bireylere karşın daha fazla empati kurduğu (Berkowitz,1993), özellikle duyusyal empatide kadınların erkeklere nazaran daha fazla empati geliştirdiği Cotton (1992), annelerin babalara, kız çocuklarının ise oğlan çocuklarına göre daha fazla empatik beceriye sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Kalliopuska, 1984). Farklı değişkenleri göz önünde bulundurmamıza karşın bireyin bilinçli bir Şekilde empatik davranışı isteyerek ortaya koymasına da önemlidir. (Berkowitz, 1993).

Empatik ilişki yalnızca empati kurulan bireye değil, empati kuran bireye de yarar sağlamaktadır. Empatik ilişki kuran, empatik beceri ve eğilimleri yüksek olan bireylerin sosyal ilişkilerinde de sağlıklı örüntüler çizdiği ve kabul grdğu anlaşılmaktadır. Empati kişiye uzlaşma, farkındalık, iletişim beceri vb. kazandırırken bireyin yaşadığı depresyon, anksiyete ve anti-sosyal davranışları kontrol altında tutmasına yardımcı olmaktadır (Dökmen, 2018). Empatide olay ya da duruma karşı ona en uygun tepki ya da davranışı sergilemek karşıdaki bireyin anlaşıldığını gösterir ve bu da bireyin anlaşıldığını göstererek onu rahatlatır ve sağlıklı ilişki ve iletişim kurmasını sağlar.

Empati kavramını empatik beceri ve empatik eğilim olarak iki boyutta ele alınabilir. Empatik beceri kavramı kişinin duyu ve duşncesinin anlaşıldığını aktarılması ve bunun hissettirilmesi ile ilgili olan süreçtir. Empatik eğilim ise bireyin

başkalarının biliş ve duygularını hissetme potansiyelidir (Smith,2006). Kişinin psiko-sosyal uyumunun bozulması ile empatik eğilimi arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır (Büyükcebeci ve Deniz, 2017).

Dökmen (2018) empatiyi üç aşamada sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmanın doğasında kişinin olay ya da duruma karşı verdiği bir empatik tepkilerdir ve bu tepkiler kişinin sahip olduğu duygu ve düşüncelere göre şekillenir.

- a. Onlar basamağında karşıdaki kişi (tepki veren), olayı anlatan kişinin yaşamış olduğu durum ve olaya ilişkin durumu etkin olarak dinlemez, karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini dikkate almayarak durum hakkında kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmez. Duruma ilişkin olarak genellemeler yapar (Dökmen,2018).
- b. Ben basamağında karşıdaki kişi (tepki veren), olayı anlatan kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak yerine ben merkezci davranarak kendi duygu ve düşüncelerini olaya yorum olarak katar ve onu eleştirerek tavsiyelerde bulunur (Dökmen, 2018).
- c. Sen basamağında ise karşıdaki kişi (tepki veren), durumu anlatan kişinin yerine kendisini koyarak duruma karşı onun bakış açısını anlamaya çalışır ve onlar ve ben basamağında ki davranışların aksine olayı anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine odaklanarak onun duygu ve bilişlerini anlamaya çalışır (Dökmen,2018).

1.4.1. Empati ile karıştırılan kavramlar

Empati kavramıyla iç içe olan ve empati ile karıştırılan bir çok kavram bulunmaktadır. Bunlardan ilki 'sempati' dir. Empati karşımızdaki kişinin bilişsel ve duygusal olarak doğru algılamak kendisinin bu duyguyu ve bilişi hissetmesi olarak ifade edilebilir. Fakat sempati herhangi bir sorun ya da gereksinimi olan bireye karşı acıma duygusunun yaşanması olarak ifade edilebilir (Akkoyun,1982).

Acıma duygusu, bireyin yaşadığı üzüntüyü paylaşmaktır ve bu tanımı ile sempatinin farklı bir biçimi olarak ele alınmaktadır. Acıma, üzüntünün paylaşılmasıdır ve bu haliyle sempatinin bir biçimi olarak tanımlanır, acıma ile karşımızdaki kişi için üzülür ve kendimizi ondan daha şanslı görürüz (Davis, 2005).

Wyschogrod (1981), sempatiyi bireylerin karşılıklı yaşadıkları ortak duygu olarak tanımlamaktadır. Buna örnek olarak ise kişilerin kendileri dışında gelişen olay

ya da durumlara karşı birbirlerinin duygu ve düşüncelerini bilerek olay ya da duruma karşı üzülmeye/sevinme durumlarını sempati olarak değerlendirmektedir. Sempatide 'köprü kurma' bulunmamaktadır. Bireylerin yaşadıkları bu birlikteliğin 'sempati' ile daha güçlü olduğu vurgulanmaktadır (Davis, 2005).

Antipati kavramı karşıdaki kişinin duygu, düşünce ve davranışlarının tam tersi duygu, düşünce ve davranışlarının sergilenmesidir. Kısa tabiri ile karşı tarafın hissettiklerinin tersini yapmak, ona karşı durmak, muhalefet yapmaktır. Antipati genel olarak 'bencil' kişilerin kişilik özelliğidir (Tarhan, 2016).

Diğer bir kavram ise özdeşimdir. Rehber (2007) özdeşim ile empati kavramı arasındaki farkı, özdeşimde karşıdaki bireyi anlamak yerinde onunla kendini aynı görmek olarak ifade etmektedir. Empatik davranma ve empati iki farklı benlik ve kişi olarak karşıdaki kişinin duygu ve bilişlerini algılamak ve '(i)miş gibi' olma koşulu bulunmaktadır. Eğer olay ya da durumda 'iymiş gibi' olma durumu söz konusu değilse özdeşim vardır (Rogers, 1975).

Yer değiştirme kavramı da empati kavramı ile karıştırılan bir kavramdır. Yer değiştirme kişinin kendisini süreç içerisinde karşıdaki kişinin yerine koyduğu bir süreçtir. Fakat empatide kişinin yerine konma değil, kişinin olay ya da duruma karşı sahip olduğu biliş ve duygunun doğru bir şekilde algılanması yatmaktadır (Filiz,2009).

Empati kavramı olumlu duyguların odak alındığı bir süreç olarak algılanmaktadır. 'İyi davranma' karşıdaki kişiye karşı olumsuz duygu, düşünce ve tepki geliştirmeme anlamına gelmektedir Oysaki empati olumlu ya da olumsuz olarak karşıımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlama çabamızdır (Filiz,2009).

1.5.SOSYAL KAYGI

Birey sosyal bir varlık olmanın gereği diğer varlıklarla ilişki ve iletişim halindedir. Bu işlev içerisinde farklı duygu ve durumlar içinde olabilmesi gayet doğaldır. Kaygı ve korku duygusu genellikle birbirleri ile karışmakta ve birbiri anlamında kullanılarak karmaşa yaratmaktadır. Korku ve kaygı ilk olarak ortaya çıktıklarında kötü bir his yaratabilmektedir. Kalp atışları hızlanır, nefes kontrolü sağlanmaz, özellikle ellerde ve vücutta terlemeye vücudun olağan dışı reaksiyonlar gösterdiği gözlemlenir. Sisli bir ormanda göz gözü görmezken duyulan bir kurt sesinin insanda yarattığı bilinmezlik, sonuca ilişkin belirsizlik insanı kaygıya

sürüklemektedir. Fakat bu ormanda sis perdesinin kaybolması ile kurt ile göz göze gelinmesi bireyi korku duymasına ve kaçmasına vs. davranışlara sürüklemektedir. Korku yeni karşılaşılan durum karşısında bireyin olay ya da duruma karşı baş etme stratejilerinin farkında olmamalarına karşın ortaya çıkmaktadır Duygular çocuk ve ergenlerin gelişiminde oldukça önemlidir (Köroğlu, 2016). Özetle korku gerçek bir olay karşısında ya da buna benzer bir olay ya da durum algısında gösterilen duygusal bir tepki iken kaygı gelecekte olması beklenen ürkütücü vb. bir durumu bekleme durumudur. Genel olarak Fizyolojik korkular belirli gelişim dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin bebeklik döneminde bebeğin anne ve diğer bireyleri ayırdığı dönem ile yabancı bireylere karşı korkması dönem olarak örtüşmektedir

Kaygı ve üzüntü yaşanması gayet doğaldır. Üzüntü ve korku gibi duyguların yaşanması sağlıklı fakat olumsuz bir duygu olarak görülürken, kaygı sağlıksız ve olumsuz bir duygu olarak görülmektedir. Bireyin kaygı duyma durumu yaşanan an içinde kötü bir şey olacağı ya da kötü bir durumla karşılaşılacağı beklentisi doğrultusunda genel bir acı-korku duyma durumudur. Yaşanılan kaygı bozuklukları davranışsal bozuklukları içermektedir (Köroğlu,2016). Schaub (2010), anksiyeteyi 21. Yüzyılın bulaşıcı bir hastalığı olarak nitelirmektedir. Amerika Akıl Sağlığı Enstitüsü'ne göre nüfusun %20'sinde anksiyete belirtileri görüldüğünü, Türkiye'de ise bu oranın %6-7 arasında olduğu belirtmektedirler.

Alt tiplere sahip olan kaygı bozukluklarından biriside sosyal kaygıdır. İlk başlarda 'ihmal edilmiş anksiyete bozukluğu' olarak nitelendirilen sosyal anksiyete yaygın ve kronik bir türdür (Reinecke ve diğerleri, 2016). Toplumsal kaygı bozukluğu olarakta adlandırılan bu bozukluk bireyin toplum içerisinde diğerleri tarafından incelendiği hissi, korku, aşağılama veya utanç korkusu nedeniyle bir takım sosyal durumda ortaya çıkan kaygı ile karakterizedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek insanlar toplum içerisinde var olmaktan ve diğerleri ile ilişkisi ve iletişim kurmaktan aşırı derecede korkmaktadırlar (Kearney, 2005). Bu duyulan kaygı neticesinde birey toplumdan kaçınma ve topluma karşı izole bir yaşam kurma eğilimindedir. Bireyin hayatın akışı içinde kurmuş olduğu ilişkilerde ve zorunlu performanslarda düşüşler görülmekte ve var olan ilişki ve iletişimlerin sekteye uğrayarak bozulduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 3. Gençlerde Sosyal ve Performans Kaygısının Ortak Bileşenleri

Fizyolojik	Bilişsel	Davranışsal
<ul style="list-style-type: none"> • Artan kalp atış hızı • Titreme • Nefes darlığı • Kas gerginliği • Sık idrara çıkma • Bulantı kusma • Baş ağrısı mide ağrısı • Baş dönmesi • Terlemek • İshal 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendine zarar verme endişesi • Korkmuş düşünceler • Aptalca görünen düşünceler • Kendi kendine değer veren düşünceler • Yetersizlik düşünceleri • Odaklanmada zorluk • Olumsuz değerlendirme düşünceleri • Olumsuz sonuçların düşünceleri • Arkadaş eksikliği düşünceleri 	<ul style="list-style-type: none"> • kaçınma • Kaçış • Reasürans düşkünü • Göz teması olmaması • Temper tantrumları / ağlama • Titrek ses • Dondurucu • Yetişkinlere yapıştırma ritüeller • Para çekme

Sosyal anksiyetenin ayrı bir tanı kriteri olarak ele alınması DSM III ile birlikte gerçekleşmiştir. DSM-III, sosyal kaygılı çocuklara yüksek oranda uygulanabilir iki tanı içermektedir. Bu iki tanı çocukluk ve ergenlikten kaçınma bozukluğu ve sosyal fobidir. Bu tanı yalnızca gençlere uygulanmıştır ve öncelikli olarak “akran ilişkilerinde sosyal işlevsellikle etkileşime girmek için yeterli şiddetin yabancılar ile temasından kalıcı ve aşırı bir şekilde daraltılmasıydı.

2013 yılında yayınlanan DSM-V’te daha önce sosyal fobi olarak tanımlanan terimin yerine sosyal kaygı bozukluğu terimi kullanılmış tanı isminde yapılan değişikliklerle birlikte toplumsal ilişki ve koşullara ilişkin kaygının daha net şekilde ifade edilebileceği vurgulanmıştır (Eldoğan, 2018). DSM-V’e göre sosyal anksiyete bozukluğunun tanı ölçütleri aşağıda belirtilmiştir:

- A. Bireyin sosyal ortam içerisinde başkaları tarafından değerlendirebileceği ya da toplumsal yapı içerisinde korku veya kaygı duyması. Örneğin bireyin toplumla etkileşim hali (örn. Karşılıklı iletişim, tanımadığı kişiler ile karşılaşma),

bireyin gözlenme (örn. Bireyin yemek yerken ya da içerken), bireyin başkaları karşısında performans sergilemesi gösterilebilir.

Not: Çocuklarda sosyal kaygı yaşlıları ile bulunduğu sosyal ortamlarda ortaya konmalı ve yalnızca erişkinlerin bulunduğu ortamlarda bulunduğu etkileşimler sonucu ortaya çıkmamalıdır.

- B. Birey toplum ya da karşısındaki kişi ya da kişiler tarafından olumsuz olarak değerlendirilecek davranışlardan ve kaygı duyduğuna ilişkin belirtiler göstermekten kaçınır.
- C. Söz konusu toplumsal durumlar, hemen hemen her zaman, korku ya da kaygı doğurur.
- D. Söz konusu toplumsal olaylardan kaçınma görülür ya da yoğun şekilde korku ya da kaygı ile bu olaylara mecburi katılır.
- E. Duyulan korku ya da kaygı toplumsal ortama göre toplumsal- kültürel bağlamda orantısızdır.
- F. Yaşanılan korku veya kaygı ve gösterilen kaçınma davranışı sürekli bir durumdur ve altı ay ya da daha uzun sürmektedir.
- G. Korku, kaygı ya da kaçınma klinik olarak belirgin bir soruna ya da toplumsal olarak, çalışma yaşamı ile ilgili alanlarda veya önemli diğer işlevsellik alanlarında düşüğe neden olur.
- H. Korku, kaygı ya da kaçınma kullanılan bir maddenin (örn. İlaç, kötüye kullanılan madde) ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojisiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.
- İ. Korku, kaygı ya da kaçınma panik bozukluk, dismorfik bozukluğu ya da otizm spektrum bozukluğu açılımı çerçevesinde bozukluk gibi başka bir ruhsal bozuklukla daha iyi şekilde açıklanamaz.
- J. Kişinin sağlığını ilgilendiren başka bir durum varsa, korku, kaygı ya da kaçınma bu durumla ilgisizdir ya da aşırı düzeydedir (DSM-V, 2014).

DSM-V'te ve daha önceki DSM basımlarında tanılayıcı kriterlerde değişiklikler görülmektedir. Skocic ve ark. (2005)'na göre DSM-V'te dahil olmak üzere tüm tanı kriterlerinde sosyal anksiyete bozukluğunu net bir şekilde ortaya koyan ve bozukluğu bütüncül şekilde ele alıp tüm yönlerini açıklamada yetersiz olduğunu savunmaktadır.

Sosyal kaygı bozukluklarında en önemli risk faktörü yaştır. Ergenlik dönemi ile birlikte ergenin beğenilme arzusu, fiziksel olarak diğerleri tarafından nasıl görüldüğüne ilişkin bilgilerin önem kazanması gibi faktörler bu dönemde (13-19 yaş) sosyal kaygının daha çok görülmesine ve yoğunlaşmasına sebep olarak görülebilir.

Çocuk ve ergenlerde görülen sosyal anksiyete bozukluğuna bakıldığında sosyal kaygı bozukluğu olan gençler genellikle aşırı derece kendi kendilerine bilinçli olarak, uyarılma düzeyleri bakımından kendilerine odaklanmış olarak, başkaları tarafından olumsuz değerlendirme göstergelerine duyarlı olarak, tehdidi diğerlerinden daha fazla tahmin etmek ve kendisinin kişisel olarak sosyal ilişki kurma farkındalığının olmaması veya olumsuz sonuçlardan, kendini beğenmeme, utanma ve alay etme, reddetme ve başkaları tarafından olumsuz değerlendirme düşüncesi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, son bilimsel çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda elde edilen veriler, bu tanımlamalarla ilgili mutlak sonuçların yeterli olmadığını ve kesinlik ifade etmediğini göstermektedir (Kearney, 2005). Epkins (1996), yapmış olduğu çalışmada sosyal kaygıya sahip çocukların, kontrollere kıyasla çok daha fazla bilişsel çarpıtmalara sahip olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Sosyal anksiyete üzerinde birçok risk faktörü bulunmaktadır. Fakat bunlar içerisinde özellikle ergenlerde aile ve okul yaşantısının önemi büyüktür. Reinecke ve ark. (2016) çocuk ve ergen alanında çalışan ruh sağlığı çalışanlarının sıklıkla karşılaştığı bir durumu vurgulamaktadırlar. Bu durum çocuk ya ergenin sağlıklı bir ruhsal gelişimi olmasına karşın ailesi ya da tedaviye başvurması gerektiğini söyleyen kişi tarafından çocuk ya da ergende sağlıksız ruhsal gelişim vb. durumun olduğunun ifade edilmesidir. Sosyal anksiyete bozukluğu görülen ergenlerde onların çekingen, iyi huylu ve uzlaşmacı gibi bir imaja sahip olmaları ruh sağlığı profesyonellerine yönlendirilmemesine sebep olmaktadır. Ailesel özelliklere bakıldığında aynı zamanda sosyal fobinin ailesel olarak toplanmasına da bağlı olabildiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu özellikler ebeveynlik stili ve aile ortamı, bağlanma ve sosyal kaygı ve kaçınma modellemesini içermektedir.

Sosyal kaygı sahibi çocukların ebeveynleri genellikle kontrol, kısmi, çekingen, sevgisiz, aşırı koruyucu, talepkar, sakıncalı davranışları cesaretlendirmeyen, proaktif veya prososyal davranışların cesaretini kırıcı veya kaygılı, çekilmeden, kaçınan ve

sosyal olarak kendilerini izole eden olarak tanımlanmaktadır Buna ek olarak ebeveynlere ilişkin olarak;

- a) Bir çocuğun sosyal aktiviteden izole edilmesi,
- b) Başkalarının görüşlerini ve olumsuz değerlendirmelerini aşırı vurgulama,
- c) Ailenin ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımında yoksul olması ve sosyal durumlardan kaçınma,
- d) Bakım verenin çocuğa karşı daha az sevgi ve şefkat göstermesi ve ilginin az tutulması,
- e) Çocuğun reddi,
- f) Yetişkinler ile kurulan ilişki ve iletişimden kaçınma veya eksiklik, Ebeveynler arasında ilişki çatışması, ebeveynlerde ruhsal ya da mental bozukluk, aile içi iletişimde sağlıksızlık, çocuğun evden kaçması, okulda akademik başarısızlık, okuldan kaçma ya da okulu bırakma olarak bazı durumlar belirtilmiştir (Kearney,2005).

Çocukluk çağı sosyal fobisi teşhisi, içe kapanma, utangaçlık, davranışsal engelleme, sosyal geri çekilme, sosyal ve performans kaygısı gibi birçok tarihsel yapı ile kesinlikle bağlantılıdır. Bununla birlikte, ruhsal bozukluğun temel yönleri, sosyal ve performans durumlarında aşırı derecede kaygı ve endişe ve günlük yaşamın işleyişinde önemli bir müdahale gibi görünmektedir. Ancak, utangaçlık ve diğer yapılar gibi, sosyal fobi çocuklarda heterojen olarak kendini göstermektedir (Antony, 2008).

1.6. ÇOCUK VE GENÇLERLE SOSYAL HİZMET

Sosyal adalet çerçevesinde değişimi hedefleyerek toplumsal değişimi destekleyen ve müracaatçı sistemini güçlendirerek özgürleştiren sosyal hizmet dezavantajlı gruplarla çalışmaktadır. Dezavantajlı grupları tanımlanmasında temel anlamda toplum nezdinde özel olarak korunması ve desteklenmesi gereken kişi ya da gruplar olarak tanımlanabilmektedir. Geniş anlamda ise sosyo-demografik faktörlere ilişkin olarak farklı özellikler taşıyan fiziksel, bilişsel, sosyal ve tinsel gelişim alanlarında ve toplumsal olarak kültürel ve siyasal açılardan yaşam koşullarında

kamusal olarak toplumsal hizmet ve güvenceye ihtiyaç duyan sosyal gruplardır (Çapanoğlu ve Belen, 2016).

Özel olarak korunması gereken gruplar arasında çocuklar, gençler, yaşlılar, özürllüer, göçmenler, azınlıklar, kadınlar, tek ebeveynli aileler ve yoksullar yer almaktadır. Dezavantajlı bir grup olarak ele aldığımız çocukların gelişimsel boyutları ve yaşayışları odak alındığında özel yasa ve haklarla korunma gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çocukların ilgi ve korunma gerektiren özel gereksinimleri olduğu; bu nedenle de çocukların özel olarak korunması ve özel haklarının olması savunulur.

Çocukluk döneminde sağlıklı biyo- psiko-sosyal gelişim gösteren çocuk gelecekte içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlar. Bir insan ömrü en belirgin biçimde, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinden oluşmakta ve her evrenin kendine özgü süreçleri bulunmaktadır. Çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır.

Gelişen ve küreselleşme eğilimi gösteren dünya sisteminde toplumlar her zaman gelişim ve değişim göstermektedir. Bu değişimler farklı noktada gelişen olaylar veya olgulara bağlı olduğu gibi bağımsız ve toplum özelinde de gelişmektedir. Bu değişimlerle birlikte farklı olgular ve yeni sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır ve yeni çıkan sosyal sorunlar toplumsal sapma ve suç davranışlarının görülmesine sebep olmaktadır. Farklı ekoller ve kuramlar çerçevesinde suç ve sapma davranışı farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve ortaya konmuştur fakat sonuç olarak suç sosyal bir olgudur ve insanlığın ortaya çıkışından itibaren var olmuştur. Yaşanılan zaman dilimine göre, toplumların gelişmişlik düzeyleri ve kültürlerine göre suça yaklaşım ve suçun niceliği ve niteliği farklılık göstermiştir.

Toplumda düşük yaşam koşulları içinde yaşayan; demografik değişkenlere bağlı olarak, farklı nicelik ve nitelik gösteren; fizyolojik, psikolojik, sosyal, sağlık, ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan sağlıklı ve gelişmiş yaşam koşullarına ulaşmak için devletin sorumluluğunda, toplumsal güvenlik içinde, toplumsal koruma ve hizmete gereksinim duyan sosyal gruplardır toplumda dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları, herkesin (bireyler, topluluklar ve bir bütün olarak toplum), gençlerin sağlıklı ve uygun şekilde fiziksel ve zihinsel sağlık ve olgunluğa

erişmelerini hedefler. Sosyal hizmet uzmanları, gençlerin hayatlarını etkileyen ve yön veren ortamlarda ve gencin sahip olduğu sosyal sistemler ağında önemli uygulamalar sunmaktadır (NASW,2003). Ergenlerin psiko-sosyal açıdan sahip oldukları ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal hizmet uzmanları ergen gelişimi, ergenlerin sahip oldukları sistemlere olan ilişkilerini ve biyo-psiko-sosyal açıdan sistemlerin rolülerine ilişkin bilgi ve anlayışa sahip olmalıdırlar.

Çocuk ve gençlerle sosyal hizmet uygulamasına tarihsel olarak ele alındığında ilk olarak 1909 yılında suça sürüklenen çocuklara ilişkin olarak yapılandırılan ve sosyal hizmet uzmanlarının suça sürüklenen çocuklarla ve aileleriyle birlikte çalıştığı ilgili mahkemelere bağlı kliniklerde çalışmalarıyla başlamıştır. Bu dönem içinde sosyal hizmet uzmanları ailelere ilişkin olarak müracaatçı sisteminin sahip olduğu sorunlara ilişkin sosyal faktörleri ortaya çıkaran, onlara soruna ilişkin farkındalık kazandıran rol ve görev üstlenmişlerdir. Birçok sosyal hizmet uzmanı ‘çocuk rehberlik kliniklerinde’ psikiyatristlerin yönlendirmesi ve rehberliği doğrultusunda psikiyatristler çocuklar ile tedavi edici uygulamalar yürütürken sosyal hizmet uzmanları da ebeveynlere rehberlik ederek ‘*ebeveyn rehberliği*’ ni oluşturmuşlardır (Web, 2011). Sonraki süreçte sosyal hizmet uzmanlarının gerek bireysel olarak çocuklarla gerekse aileleriyle çalıştığı profesyonel görüşmeler yaptığı farklı birçok uygulama geliştirilmiştir.

70’li yıllar ve sonrasında aile terapisinin resmiyet kazanması ile çağdaş sosyal hizmet’in bir çıktısı olarak ‘*aile sistemine müdahale*’ kavramı ortaya çıkmıştır (Mavili, 2004). Bu müdahale yöntemi ile aile üyelerine bireysel olarak uygulanan bireysel müdahaleler yerine, aile ve çift sistemine bütüncül olarak ele alınarak çocukların yaşadıkları ve ortaya koydukları sorunu sağlıklı işlev gösteren ailenin gösterdiği semptomlar olarak ele almışlardır. Bu çerçevede aile terapisinin en önemli hedeflerinden biri de ‘tanımlanmamış hasta ‘olarak nitelendirilen çocuğun sahip olduğu rolleri ortadan kaldırmak olmuştur (Satir,2017). Sosyal hizmet uzmanları çocuk ve gençlerle yapılan uygulamalarını içselleştirerek ve farklı metodlar kullanarak uygulamaya ve geliştirmeye devam etmişleridir. Bu noktada Amerikan Klinik Sosyal Hizmet Müfettişleri Kurulunun uygulamalı bir uzmanlık alanı olan ‘çocuk ve ergen terapisi’ alanını açmaları ve bu alanın resmi olarak tanınması önemli bir gelişmedir (Web, 2011).

Ulusal Sosyal Hizmetçiler Derneği (NASW), ergenlerle Sosyal Hizmet Uygulaması için standartlar ortaya koymuştur, bu standartlar ile gençlerin topluma ilişkin yetkin ve sağlıklı birer yetişkin olmalarına yardımcı olarak, sosyal hizmet uzmanlarının gençlere rehberlik etmesine yol gösterici olarak düzenlenmiştir. Gençlerin sahip oldukları ihtiyaçları karşılayabilmek ve sahip oldukları sorunlara ilişkin koruyucu-önleyici uygulamalar geliştirilmesi ve gençlerin sağlığı ve refahını üst düzeye getirmek amacıyla bütüncül bakış açısıyla ele alınması anlamına gelmektedir (NASW,2003).

Sosyal hizmet uzmanu ergen ve ailelere yönelik müdahale ve uygulamalarda rehberlik ve iletişim becerilerini ileri genelci sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde ortaya koymalıdır. Vakanın biricikliği esas alınarak müracaatçı sistemine uygun müdahale yöntemi seçilmeli ve uygulanmalıdır. Bu çerçevede sosyal hizmet uzmanı çocuk ve ergenlere yönelik müdahale ve uygulamalarda bilgi, beceri ve değerler doğrultusunda sosyal hizmet müdahale ve uygulaması kaçınılmazdır (Güdek ve diğerleri. 2016).

Çocuk ve ergenlerle sosyal hizmet uygulaması oldukça zor ve kapsamlıdır. Günümüzde küresel dünya sisteminde sorun ve ihtiyaçların giderek karmaşık hale gelmesi çocuk ve ergenlerle sosyal hizmet uygulamasında müracaatçı sisteminin sadece belirli noktalara odaklanmasını ve müdahale etmesini, çocuk ve ergen özelinde sahip oldukları soruna ve ihtiyaca yönelik sadece bireye ya da sahip oldukları sosyal sistemlere müdahale edilmesi yetersiz kılmaktadır (Web,2011). ‘Çocuğun yüksek yararı ilkesi’ gözetilerek ve bütüncül olarak yaklaşılmalıdır.

1.7. SOSYOTERAPİ

Sosyoterapi kavramı günümüzde yeni olarak algılandıkça ilgili alanyazındaki çalışmalar 1960’lı yıllarda sosyoterapi kavramının var olduğunu işaret etmektedir. Sosyoterapi, “bireye yardım etmek üzere, kişiler arası ilişkilerini düzenleyerek onun çevresini geliştirmesini odak alan, kişiyi destekleyici terapi yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (psychologydictionary.org/sociotherapy). Conscientia Enstitüsü, sosyoterapiyi, terapötik süreçte ‘terapötik süreci güçlendirici ilke ve kurallar ortaya koyarak ilişkiyi yeniden yapılandırma, müracaatçı ile olan mesleki ilişkiyi yeniden yapılandırarak, işbirliği sağlama ve herkesin farkındalık düzeyini arttırarak daha fazla bilgi sunmak ve kişinin kendini fark ederek gelişmesi sonucu, olumlu davranışlarla

kendini ortaya koyma' şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.conscientia.se>). Sosyoterapi, durumlara psikolojik ya da biyolojik açıdan ele almak yerine insanların sosyal deneyimlerine odaklanmaktadır.

Sosyoterapinin temel amacı bireyde ve sahip olduğu sosyal sistemlerinde yaşadığı ilişkilerinde huzursuzluk ya da engellerin azaltılması için, içsel çatışmaların çözümlenmesi ve sosyal ilişkilerinin güçlendirilerek, bireyin yaşam kalitesinin artırılmasının hedeflenmesidir. Sosyoterapi odak olarak dezavantajlı gruplar ve bireylerle çalışmaktadır. Müdahale ve uygulama odağında bireyleri eşit olarak görür ve sorunun kaynağı olarak değerlendirmez. Sosyoterapi olaylar içindeki karmaşık durumun çözümlenerek yaşanılan sorunu sonlandırmayı amaçlamaktadır. Hukuksal olarak bir 'haklı' ya da 'haksız' ortaya koymak sosyoterapistin ilgisi dışındadır. Bireyin yaşadığı soruna ilişkin olarak kendisinde ve sosyal ilişkilerinde oluşturduğu olumsuz durumların onarılması asıl hedeftir (<http://www.socioterapia.sk>). Genel olarak Probst (2016) Sosyoterapiyi; içsel çatışmaları, doğru olmayan bilişleri veya uyumsuz tepkileri doğrudan ele almak yerine yaşam kontestinde sosyal ilişkilere odaklanarak değişim sağlamayı amaçlayan yöntem olarak tanımlamaktadır.

Sosyoterapi sürecinde sosyal ilişkileri odak alması ve süreci sosyal ilişkiler bağlamında ele alması sosyoterapinin diğer terapi modellerinden ayıran güçlü bir yönüdür. Whiteley (1986) bu durumu "Psikoterapi, temelde terapistin bireyin iletişim süreçlerini ortaya koymasından kaynaklanan bir dinleme sürecidir ve duygusal yaşamın daha da güçlendirilerek gelişimini sağlamaktadır. Sosyoterapi, kişilerarası (interpersonal) etkileşimle kişinin sahi olduğu sorunun çözümüne ilişkin olarak yeni ve bireyin içselleştireceği davranışlar kazanmasını sağlayarak davranış değişikliğini hedefleyen aktif bir süreçtir. Bu süreçte terapi daha dinamik bir kazanım göstermektedir.

Wilkins (2012) sosyoterapi uygulamalarının duygusal sorun ve ruhsal sağlık problemlerine yol açan olumsuz çevresel koşulların etkisinin azaltacağını ve bu olumsuz koşulların sosyoterapi uygulamaları doğrultusunda ortadan kalkacağını öne sürmektedir. Sağlıksız/işlevsiz çevre koşullarına sahip bireylerin ruhsal sağlık problemleri yaşaması olasılığı daha yüksektir. Probst (2016) sosyoterapinin spesifik olarak müdahale yöntemlerinin nasıl seçildiğinin tam olarak belli olmamasına karşın sosyoterapi uygulamalarını stratejik olarak mantıklı bulmaktadır.

Dr. Marshall Edelson, akıl hastanesi işleyişinde ve toplulukların teröpatik ilişkilerini konu alan önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda hastane sisteminin alt sistemleri arasındaki ilişkilerin karşılıklı bağıllığı üzerine şekillenen bir teröpatik oluşumu ve bireyselliğin ötesinde hastanede oluşan sosyal sistemleri ortaya koymuştur (Edelson, 1970). Sosyoterapi bu karşılıklı ilişkiler açısından sosyolojik perspektifte bir sağlatım süreci ortaya koymaktadır. Hasta bireylerin, meslek profesyonelleri ile kurduğu ilişkinin yanı sıra diğer hasta bireylerle de kurduğu 'içten' ilişki ve iletişim ağı iyileşme sürecinin olumlu yönde ilerlemesine olanak sunmaktadır (Akman, 2013).

Sosyoterapi süreç içerisinde karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu vurgulanmıştır. Sosyoterapi katılım süreçleri ile sosyal ilişkileri işlevsel hale getirmeyi amaçlamaktadır. Sosyoterapi sürecinde terapist bireyin yaşadığı sorun üzerindeki engelleri görmesini ve bu engelleri sosyal ilişki içerisinde olduğu kişiler ve diğer katılımcılar ile işbirliği sağlayarak sorunu aşması için çeşitli yollar ve öneriler sunmaktadır (Richters vd.,2008). Genel bir tedavi yöntemi olan sosyoterapi, insanı merkez alan, sosyo-kültürel yapıya duyarlı, olayı bütüncül perspektifle ele alan, bireyselleştirilmiş ve eşitlikçi bir yaklaşımdır. Sosyoterapist müracaatçı arasındaki ilişki işbirlikçi ve birlikte deneyimlenerek ortaya konmaktadır (Wilkins,2012).

Sosyoterapi prensipleri, insan odaklı psikiyatri ve kişi merkezli sağlık hizmetleri prensipleri ile uyum göstermektedir. Sosyoterapi, mikro, mezzo ve makro düzeylerinde birbirine bağlı çoklu sistemlerin değişen ihtiyaçlarına cevap veren, bütüncül, ilişkisel, dinamik ve karmaşıktır. Etik kuralları ayrıca Sosyal Hizmet Etik Kuralları ile de uyumludur (Probost,2016).

Bierenbroodspot'a göre sosyoterapi, temel olarak belirli kurallar çerçevesinde düzenlenmiş klinik olarak dizayn edilmiş ortamı terapötik yaklaşımları kullanarak kişiyi (Hastayı) dış dünya ile karşı karşıya bırakır. Psikoterapide bu süreç sosyal sistem özelinde değil, kişinin iç dünyası ile karşı karşıya bırakılmasıdır (Richters ve diğerleri, 2008).

Bierenbroodspot sosyoterapi süreci için bazı prensipler önermektedir;

1. Tüm durumlarda, durum hakkında grubu bilgilendirme ve etkin iletişim
2. Grup içerisinde sempati duygusu aşıl原因arak ortak karar alma iradesi
3. Demokratik liderlik

4. ‘Şimdi ve burada’ anlayışı ile etkin sosyal iletişim ve öğrenme (Richters vd, 2008).

Sosyoterapinin temel prensiplerinin uygulanmasında altı ilkeye özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu aşamaların sosyoterapi sürecini uygulayan meslek profesyonellerinin dikkatle yansıtılmaları ve ‘anılar’ aşamasında bu ilkelerin bireye kazanımı sağlanmalıdır. (Richters ve diğerleri,2008).

Tablo 4. Sosyoterapi İlkeleri (Scholte, 2013)

Emniyet	Bu evrenin amacı, sosyoterapi sürecinde kişilerarası alanda kişinin kendini güvende hissedeceği bir ortam sunmak ve grup aidiyeti geliştirmektir. Uygulanan role-play’ler duygusal olarak gruba bağlayıcı olarak kategorize edilebilir.
Güven	Grup üyesinin yaşamış olduğu olay ya da durumlara karşı başka kişilere ya da kurumlara karşı güven kaybı travmatik olaya maruz kalmanı bir sonucudur. Güveni yeniden oluşturmak için gruptaki bireye odaklanmanın yanı sıra kişi bilişsel ve sosyo-duygusal yakınlığa açık olmalıdır. Bu aşama grupta anlaşma, risk alma ve denge kurma becerilerine sahip olmayı gerektirir.
Bakım	Bakım kavramı öz bakım ve başkalarına bakma anlamı taşımaktadır. Sosyoterapinin bu aşamasında katılımcılar fiğer grup üyeleri için sempati geliştirir ve grup ‘sosyal etkinliklerin taşıyıcısı’ olarak kazanım görür.
Saygı	Bu aşamada üyenin güvenilirliği ve karşılaşılan saygı ve takdiri test etmek amaçlı üyenin ihtiyacı üzerinde durulmaktadır. Kişinin durum ya da olaya ilişkin olarak faktörlerin ele alınması ve faktörler hakkında bilgi ve farkındalık sağlanması, kişiye saygı duyulmasını sağlayabilir.
Kurallar	Birey sosyal bir varlık olmanın gereği bir çok sosyal grubun kurallarını sorgulamaktadır. Bu çerçevede grup kendi grup kurallarını sosyoterapi ilkeleri ile karşılaştırabilir ve diğer gruplarda benimsediği kuralları gruba yansıtabilir.

Anılar	Travmatik anıların görüşülmesi sosyoterapinin bir amacı değildir. ancak grup sürecinde üyelerin travmatik olayları gündeme getirmesi kaçınılmazdır. Grup içerisinde güvenlik, saygı ve üyelerin karar verme süreçleri sağlıklı olarak oluştuysa, üyeler duygu deneyimlerini paylaşabilirler.
--------	--

Sosyoterapinin bu prensipleri Ruanda'daki soykırım kurbanlarına uygulanan sosyoterapi çalışmalarından uygulanmış ve Ruanda'da bu konuya ilişkin farklı alanlarda yürütülen sosyoterapi çalışmaları bulunmaktadır (Richters,2008; Ngendahayo ve Rutayirise,2011; Richters ve Sarabwe 2014; Verduni ve diğerleri ,2014). Grup üyeleri yaşadıkları travmatik olayları ilk aşamada yüzleşmeleri istenmemektedir. Fakat sonraki grup oturumlarında, üyeler arasındaki güven ve saygının oluşması bu olayların ele alınmasına katkı sağlamaktadır (Richters ve Sarabwe,2014).

Rwanda'da sosyoterapi yaklaşımı ekolojik bir müdahale olarak birey odaklı çoğu travma danışmanlığında uygulanan bir alternatif yöntem olarak ortaya çıkmıştır. (Hamber, 2009; Stanciu ve Rogers, 2011; Walsh, 2007).

Ruanda'da uygulanan sosyoterapi, grup üyelerinde güven tahsis etmek, demokratik bir tartışma olanağı sunmak ve akran destek sistemini oluşturma amacıyla teröpatik bir araç olarak kullanılmaktadır. Okuma-yazması olmayan ya da sadece okuma yazma bilen kişilerin, küçük gruplar halinde yaklaşık olarak onbeş hafta boyunca fiziksel ortamın güvenliğinin sağlandığı bölgede belirli periyodlarla grup süreci gerçekleştirildi (Richters ve diğerleri, 2008).

Richters (2004) Ruanda'da yürütülen sosyoterapi uygulamalarında 6 temel sonuca ulaşılmasını hedeflemişlerdir.

1. Psiko-sosyal destek ve sosyoterapi çalışmalarının yürütüldüğü bölgelerde yaşayan insanların sosyal ilişki ve bağlarının güçlendirilmesi,
2. Toplumda, bireyleri etkileyen olay ya da durumların ortaya konma olasılığını arttırmak,
3. Psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimin sürdürülmesi açısından sosyoterapi grup çalışmalarının süreklilik kazandırılması,

4. Sosyoterapi uygulamasında uygulanan metodların bilgi temeli pekiştirilerek uygulamanın etkisini arttırmak,
5. Sosyoterapi uygulamalarını kurum ve kuruluşlar aracılığı ile yaygın hale getirilmesi ve toplumda farkındalık kazandırılması,
6. Uluslararası kabul görenek sosyoterapi uygulamalarında toplum temelli sosyoterapinin geçiş sürecini oluşturmak.

Sosyal ilişkiye odaklanan sosyoterapide bireyi esas alan yaklaşım yürütmekte mümkün. Kişi merkezli sosyoterapi uygulamalarında grup üyelerinde paylaşım, paydaşlık müşfiklik duygusu oluşturmayı hedefler, bu süreç içerisinde empati esastır. (Wilkins, 2012). Bireyin odak alınması, onun bütünü parçası olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Aksine bütün içerisindeki sahip olduğu rol ve görev bireye gerçeklik ve farklılık katacaktır.

Sosyoterapi alanında çalışmaları bulunan Kannenberg, ABD’de Colorado eyaletinde Adalet Sistemi Bağımlılık Hizmetleri kurumunun yöneticisidir. Burada anti-sosyal eğilim gösteren bireyler ve madde bağımlılarının rehabilite edilmesine yönelik grup terapisi yöntemi olarak ‘Yeniden Sosyalleşme Grubu’ (Resocial Group) modelini geliştirmiştir. Kannenberg’e göre son dönemlerde sosyolojik perspektifi odak alan danışmanlık ve sosyoterapiye artan bir ilgi ve ihtiyaç görülmektedir. (aktaran Akman, 2013).

Kannenberg, terapide kişinin sosyal ortamlarına ilişkin farkındalık sağlayarak topluma kazanılmasını sağlamaktadır. Sosyoterapide bireyin geçmiş yaşantısı ve onun günümüzde bıraktığı yansımaları ortaya koymak ve anlamak önemlidir. Kişi, içinde bulunduğu sosyal ilişkilerin bir kesimi olarak ele alınır. Sosyoterapinin gündeme aldığı seçenekler çözüm odaklıdır. Bu süreç içerisinde terapist öneri ve öncelikleri somut şekilde ele almaktadır. Kannenberg yapmış olduğu araştırma ve uygulamalarda somut uygulama ve teknikler geliştirmiştir (Akman, 2013).

Hollanda’daki farklı klinik ortamlarda sosyoterapi uygulaması ruh sağlığı uygulamalarının bir unsurudur. Bierenbroodspot, sosyoterapide temel ilkeleri uygulamadaki kurallara dahil etmiştir.

Tablo 5. Sosyoterapi Uygulamalarında İlkeler (Scholte, 2013)

İki Yönlü İletişim Tüm Seviyeler	Grup üyelerinin süreçte neler yaşandığı konusundan bilgi sahip olması ve karar verme mekanizmalarında bu bilgilerin kullanılacağına ilişkin teminat içerir.
Her Düzeyde Karar Verme	Diğer durumların dışında, üyeler arasında grup aidiyeti oluşturarak, grup içerisinde sempati oluşturur.
Ortak Liderlik	Bu ilke ile grup içerisindeki demokratik anlayışın varlığı ile grubun güç ve sorumluluk duygularına sahip olduğu sonucuna ulaşılır.
Karar Verme Konusunda Fikir Birliği	Grubun herhangi bir konuda karar verme sürecinde sorun yaşanmaz ve grubun fikirbirliğine vararak karar vermesi anlamına gelir.
Gerçek Sosyal Etkileşim İle Sosyal Öğrenme	Bu süreç grup dışındaki sosyal ilişkilerde grup üyelerinin etkileşimlerinde katılımcı ve sağlıklı örüntü oluşturmalarını sağlayacaktır.

Sosyoterapi uygulamaları psikoterapiden kullanılan teröpatik ilişki yöntemleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Sosyoterapi bireyi dış dünya ile karşı karşıya getirmektedir. Bu durum psikoterapide bireyi iç dünyası ile yüzleşmesine aykırı bir durumdur (Scholte,2013).

Son dönemlerde teröpatik bir grup yaklaşımı olarak karşımıza çıkan sosyoterapi, özellikle afrika ülkelerinde politik şiddet ve savaş mağdurlarının tedavisinde farklı bir yaklaşım olarak uyarlanmıştır. Bu uyarlanma özelliği ile şu anda Hollanda'da travma yaşayan mültecilere yönelik sunulan ruh sağlığı uygulamalarında görülmektedir. Yaklaşım Hollandalı yerel halk yerine mültecilere uygulanacağından dolayı uygulamanın revize edilmesi gereken ana düzlem özellikle yaşanan ruhsal sağlık sorunlarının bireylerin sosyo-kültürel düzeyde yaşadıkları hassasiyettir ve güvenlik duygularının zarar görmesidir.

Psiko-sosyal sorunlar yaşıyan ve farklı ihtiyaç ve engellemelerle karşı karşıya olan bireyler sosyoterapi uygulamaları ile kendileri ve sosyal çevreleriyle yüzleşme fırsatı yakalarken yaşamın akşında elde edemediği ya da kaçırdığı ritmi yeniden yakalama imkanı sunduğu bir yapıdır. Sosyoterapi uygulayıcısının ‘kolaylaştırıcı’ olarak rol oynadığı süreç içerisinde, kişiler grup içerisinde özne konumundadırlar. Sosyoterapi, bireyin kendini tedavi edici ritim oluşturması ile bu ritmi grup üyelerinin yakaladıkları ritimle birleştirecek, bireyin yeniden farkındalık oluşturmasında etkili olmaktadır (Akman,2013).

1.8. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Aileler toplumun dinamik ve en küçük yapı taşı olarak, dünyanın ve içinde yaşıyan ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi vb. süreçleriyle sürekli bir değişim içerisinde-dir. Ailenin dinamik yapısı toplumsal süreçlerden etkilendiği gibi toplumu da etkilemektedir. İnsan sosyal bir varlık olması ve ilk sosyal ortamının aile olması sebebiyle de toplumda meydana gelen değişimlerden etkilenir ve yesi olduğu aile kanalıyla da toplumu etkiler. Bu bakımdan aile, birey ve toplum arasında köprü görevi üstlenir (zdemir ve diğerleri, 2009). Bu bilgiler doğrultusunda aile yaşamında meydana gelen sorunların, aile üyelerini, bir bütün olarak aile kurumunu ve alışveriş halinde bulunduğu toplumu olumsuz etkilediği söylenebilir.

Bulut (1991)’a göre bireyin biyolojik, psikolojik, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığı ve kişiliğinin oluştuduğu kurum, yesi olduğu ailedir. Bireylerin psikolojik iyilik halleri ve yaşamdan sağladıkları doyum açısından diğer insanlarla kurdukları ilişkiler önemlidir. Özellikle eş, ebeveyn, kardeş ve ocuk gibi aile üyelerini oluşturan kişilerle kurulan yakın ilişkilerde bu süreç daha da belirgindir. Bu nedenle ailede yaşıyan problemler aile üyelerinin bireysel yaşam alanlarını da olumsuz etkilemektedir.

Ailenin işlevlerini ne düzeyde yerine getirdiği aile sağlığı açısından belirleyicidir. Aile sağlığı, bir üyenin sağlıklı olmasını ve diğer aile üyeleriyle ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ile beraber, aile dışındaki toplulukla ilişkilerini ve baş etmelerini de içerir (Halaç ve z, 2014). Ailelerin bütünlüklerini koruyarak varlıklarını sürdürmeleri için sahip olmaları gereken işlevler vardır. Değişim ve gelişime uyum sağlamakta güçlük çekerek işlevlerini yerine getiremeyen aileler, aile danışmanlığı hizmetlerine ihtiyaç duyabilmektedirler.

Bilişsel yaklaşımın altında, bireyin dünyayı algılaması ve yorumlamasının, önemli ölçüde duygu ve davranışlarını belirlediği biçimindeki kuramsal görüş yatmaktadır. Bilişsel yaklaşıma göre bireyler deneyimledikleri olayları anlamlandırma biçimlerine göre duygulanımlar yaşarlar. Otomatik düşünceler bilinçli bir yargılama olmaksızın ortaya çıkan, eylemlerimiz ve duygularımızı derinden etkileyen zihinsel işlevlerdir. Çevrede gelişen olaylara bağlı olarak meydana gelen bu düşünceler, daha sabit sabit olan inançlarımız ve şemalarımızdan köken almaktadırlar.

En küçük toplumsal kurum olan ailenin yasalarla ve geleneklerle belirlenen çeşitli görevleri arasında, çocukları ruh ve beden sağlığına yetiştirme ve kişiliklerinin gelişimini sağlama işlevi de önemli bir yer tutmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2000). Aile üyeleriyle olan ilişkiler, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur (Yavuzer, 1999). Aile, hem kalıtımla aktarılan özellikler hem de doğumdan itibaren çocuğa en yakın kişiler olarak çevresel etkenleri sağlayarak kişiliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Kuzucu, 2011).

Dünyada tek ebeveynliliğin rakamsal durumuna bakıldığında Anglo Amerikan ülkelerinde çocukların yaklaşık yüzde 18'i tek ebeveyn ile yaşamaktadır. ABD'de çocukların yüzde 27'si, İngiltere'de yüzde 18'i, Yeni Zelanda'da yüzde 18'i ve Kanada'da yüzde 20'si tek ebeveyni ile yaşamaktadır. Tek ebeveynlik bu ülkelerde özellikle 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren hızlı bir artış göstermiştir. Her 5 çocuktan 1'i tek ebeveyni ile yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu çocukların büyük çoğunluğu ise anneleriyle yaşamaktadırlar. 1990'lı yıllarda tek ebeveynli çocukların ABD'de sadece yüzde 14'ü, İngiltere ve Avustralya'da yüzde 10'u, Yeni Zelanda ve Kanada'da yüzde 17'si babalarıyla yaşamaktadırlar (Pryor ve Rodgers, 2011).

Ülkemizde ise tek ebeveynlilik, son yıllarda önem kazanmaya ve bir kavram olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkemizde tek ebeveynlilik genellikle boşanma ve anne ve baba vefatı (ebeveyn kaybı) şeklinde ele alınmaktadır. Boşanma, yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona erdirilmesi işlemidir. Boşanma sadece yasal yönüyle hâkim kararıyla evliliğin sona ermesi gibi basit bir durum değil, öncesinde ve sonrasında birey üzerinde kaygı ve stres yaratan uzun bir süreçtir.

Evlilik kurumu içerisinde aile yapısını oluşturan karı-koca ilişkileri arasındaki bireysel gereksinim ve beklentilerin gerçekleşmemesi eşler arasındaki paylaşım, etkileşim ve sosyal ilişkilerin hoşgörüsümlerini aşması taraflar üzerinde stres ve kaygı

oluşturmaktadır (Özgüven, 2000). Aile sistemi içindeki bu stres ve kaygıyı azaltma ve ortadan kaldırma çabaları sonuçsuz kaldığında ise yaşanan olay ya da durum boşanma ve ayrılma ile sonuçlanmaktadır

Bireyin en temel gelişim ortamı olan aile'nin farklı tiplerde olması, ergen bireylerin sosyal kaygı düzeyine ve empatik eğilimlerine olan etkisi ve ilerleyen gelişim dönemlerinin sağlıklı şekilde sürdürebilmesini sağlayıcı psiko-sosyal sistemlerin kazandırılmasının önündeki olası engeller temel problem olarak ele alınmıştır.

1.9. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve irdelenmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde araştırmanın denenceleri aşağıda belirtilmiştir;

- 1- Çekirdek aileye sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyleri ile tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- 2- Çekirdek aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- 3- Çekirdek aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ve empatik eğilim puanları ile tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ve empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 4- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin yaşadıkları yerleşim yeri ile sosyal kaygı ve empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki vardır.
- 5- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin eğitim-öğretime devam ettikleri okul türü ile sosyal kaygı ve empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki vardır.
- 6- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin gelir getirici bir işte çalışması empatik eğilim ve sosyal kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

- 7- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin babalarının gelir getirici bir işte çalışması ile empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 8- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin babalarının gelir getirici bir işte çalışması ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 9- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin haftalık harçlık düzeyleri ile sosyal kaygı düzeyleri ve empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 10- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin aldıkları psikolojik destek ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 11- Çekirdek aileye ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin yaşamış oldukları göç deneyimi ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- 12- Tek ebeveynli aileye sahip ergenler harçlıklarını yetersiz bulmaktadır.

1.10. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çocuklar bir toplumun geleceğidir. Çocukluk döneminde sağlıklı biyo- psiko- sosyal gelişim gösteren çocuk gelecekte içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlar. Bir insan ömrü en belirgin biçimde, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinden oluşmakta ve her evrenin kendine özgü süreçleri bulunmaktadır. Çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır.

Gelişen ve küreselleşme eğilimi gösteren dünya sisteminde toplumlar her zaman gelişim ve değişim göstermektedir. Bu değişimler farklı noktada gelişen olaylar veya olgulara bağlı olduğu gibi bağımsız ve toplum özelinde de gelişmektedir.

Bu bağlamda parçalanmış ailelerde yetişkinlerde olduğu kadar çocuklarda da duygusal tepkiler görülebilir. Yapılan birçok araştırma parçalanmanın çocukların psikolojik uyumlarını olumsuz yönde etkileyebildiğini ortaya koymuştur. Çocukların parçalanmadan sonra sıklıkla korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddetme

duygularını yaşadıkları gözlenmiştir. Kısacası ailedeki parçalanma çocukların sosyal ve duygusal yaşamını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve bu durumda okul hayatına yansımaktadır.

Bu araştırmayla birlikte çekirdek ve tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinin belirlenerek buna yönelik müdahale düzeylerinin belirlenmesi ve sahip oldukları sistemler içerisinde çocuğun bireyselleşmesi ve sağlıklı birer birey olmalarının sağlanması ve farkındalık kazanmalarının sağlanmasıdır. Sosyal hizmetin ve diğer ilgili disiplinlerin önleyici-koruyucu hizmetleri kapsamında bunun önüne geçilmesi için etkili politikalar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Gençlerin kendi yaşantılarında farkındalık kazanmaları ilerleyen yaşam dönemlerinde sağlıklı biyo-psiko-sosyal örüntüler çizmelerine etken olması düşünülmektedir.

1.11. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

Bu araştırmada kabul edilen sayılıtlar aşağıda belirtilmiştir:

1. Geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olan “KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Ergen Formu ve Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği'nin” örnekleme yer alan kız ve erkek ergenlerin sosyal kaygılarını ve empatik eğilimlerini anlamada yeterlidir.
2. Ergen kavramı çalışmada yer alan yaş aralıkları içinde tanımlamak açısından uygun düşmektedir.
3. Araştırma çerçevesinde tüm lise gruplarından örnekleme oluşturulmuştur.

1.12. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın sınırlılıklarına şu şekildedir;

1. Araştırma Çankırı il Merkezinde bulunan okullar ile sınırlıdır.
2. Araştırmada elde edilen bulgular 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde sınırlıdır.
3. Araştırma verileri araştırmacıya izin verilen ve örnekleme belirtilen okullar ile sınırlıdır.
4. Katılımcıların beyan ettikleri sosyo-demografik değişkenler katılımcıların verdikleri bilgiler ile sınırlıdır.
5. Araştırmada ölçülmek istenen empatik eğilim düzeyi ve sosyal kaygı düzeyi ölçeklerin kapsamları ve ölçme değerleri ile sınırlıdır.

1.13. TANIMLAR

Ergenlik: ergenlik dönemi olarak çocukluk dönemi ile yetişkinlik dönemi arasındaki geçiş dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde birey duygusal ve biyolojik olarak değişim yaşamaya başlamakla birlikte bedensel ve cinsel açıdan olgunlaşmaktadırlar (Zastrow, 2014).

Aile: Aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirlerini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurumdur (Özgüven, 2001).

Çekirdek Aile: Anne ve babanın sağ olduğu ve birlikte yaşadığı ailedir (Pancar, 2009: 11).

Tek Ebeveynlilik: Boşanma, evden ayrılma ve ölüm gibi nedenlerle eşlerin birbirinden kopmasıyla oluşan ve çocukların ebeveynlerinden biriyle birlikte oluşturduğu kuruma verilen addır (Erürker, 2007).

BÖLÜM II

YÖNTEM VE GEREKÇE

2.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nicel yöntemde, tarama deseni evren içinden seçilen örneklem üzerinde yapılan araştırma ya da çalışma sonucunda elde edilen bulguları, evren genelindeki eğilim, tutum veya görüşleri nicel olarak ya da numerik olarak betimlenmesini sağlamaktadır (Creswell, 2017). Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinde olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2014).

Çalışmanın amacı aile durumları odağında çocukların belirli değişkenler açısından empatik eğilimleri ve sosyal kaygıları arasındaki ilişkiyi anlamak ve buna ilişkin bulguları ortaya konması olduğundan dolayı ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır. Araştırmada karşılaştırma yapmak amacıyla herhangi bir kontrol grubu kullanılmamıştır.

2.2. ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmanın evreni Çankırı ilindeki ortaöğretime devam eden ergenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, İl merkezi içinde bulunan okullar içinde tabakalı oransız küme örnekleme yöntemi ile seçilen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi liselerde 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde 9.ve 10.sınıflar arasında eğitim öğretim gören 400 öğrencidir. 20 öğrencinin soru formları çeşitli sebeplerden dolayı (isimlerini belirtmeleri- ölçekte sorulara cevap vermemeleri) değerlendirmeye alınmamıştır. Bunun sonucunda araştırma örneklemini 143'ü tek ebeveyne sahip, 237'si çekirdek aileye sahip toplam 380 ergen oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucu Sosyal kaygının ortaya çıkışı 13-15 yaş arasında saptanması sonucunda (Schneider ve diğerleri,1992), araştırma 9. Ve 10. Sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür.

Araştırmaya katılan örneklem grubu içerisinde tek ebeveynli aileye sahip olan ve olmayan ergenlerden oluşması nedeniyle İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinler sonrası okul idareleri ve rehberlik servisleri ile yapılan görüşmeler sonucunda

tek ebeveyne sahip ergenler ve eğitim-öğretim gördükleri sınıf tespit edilmiş ve bu sınıflar içerisinde belirtilen veri toplama araçları uygulanmıştır.

2.3 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada üç temel veri toplama aracı kullanılmıştır. Birinci veri toplama aracı, araştırmacı tarafından hazırlanan ergenleri tanımak amaçlı oluşturulan, “Ergen Anket Formu”, ikinci veri toplama aracı ‘Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)’, üçüncü veri toplama aracı ise ‘Ka-si Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği’ dir. ‘Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)’ için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Doç. Dr. Günay Serap TEKİNSAV SÜTÇÜ’den ve ‘Ka-si Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği’ nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Prof. Dr. Diğdem SİYEZ’den yazılı olarak izin alınmıştır.

2.3.1. Ergen Anket Formu

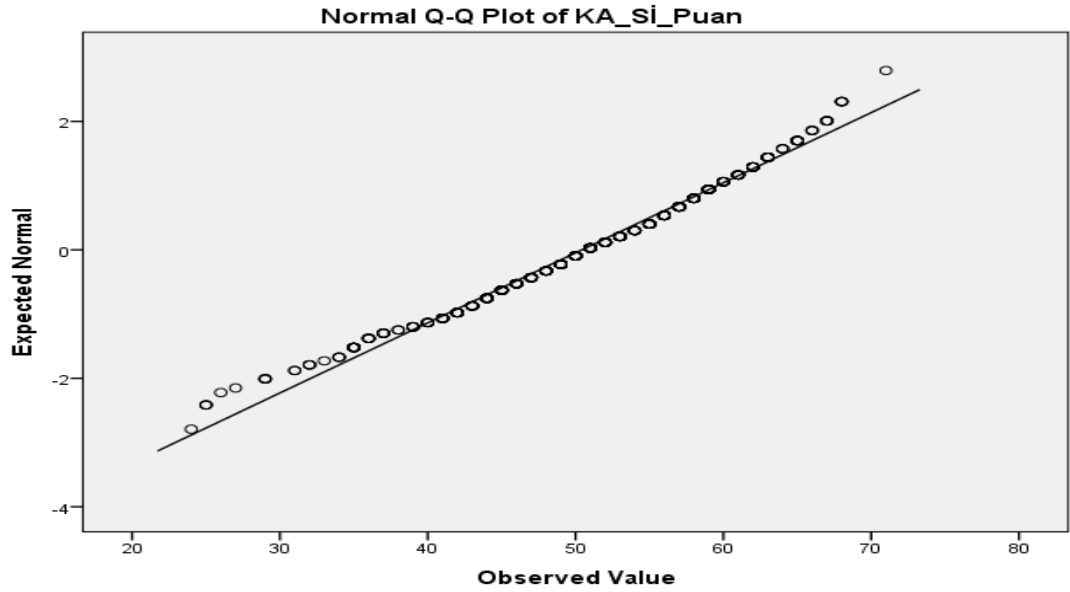
Araştırmacı tarafından hazırlanan ve araştırmaya katılan ergenlerin sosyo-demografik durumları hakkında bilgi alınması amacıyla hazırlanmıştır. Ergen Anket Formu yaş, cinsiyet, aile durumu, anne-baba’nın eğitim ve çalışma durumu, yaşadıkları bölge ve konut tipi, eğitim-öğretime devam ettikleri okul gibi değişkenleri içermektedir.

2.3.2. Ka-si Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği

Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen çocuk ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek için kullanılmakta ve 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek dört’lü likert tipinde bir ölçek olup her bir madde “1: Bana Hiç Uygun Değil ve 4:Bana Tamamen Uygun” şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin çocuk ergen formuna ilişkin güvenilirliği ile ilgili olarak iç tutarlılığını ifade Cronbach Alfa katsayısı, ölçek için .084 olarak bulunmuştur.

İlgili araştırma sonucunda KA-Sİ empatik eğilim ölçeğine ilişkin olarak yapılan Normallik testinde araştırmada testin normal dağıldığı görülmüştür.

Şekil 2. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Normallik Testi.

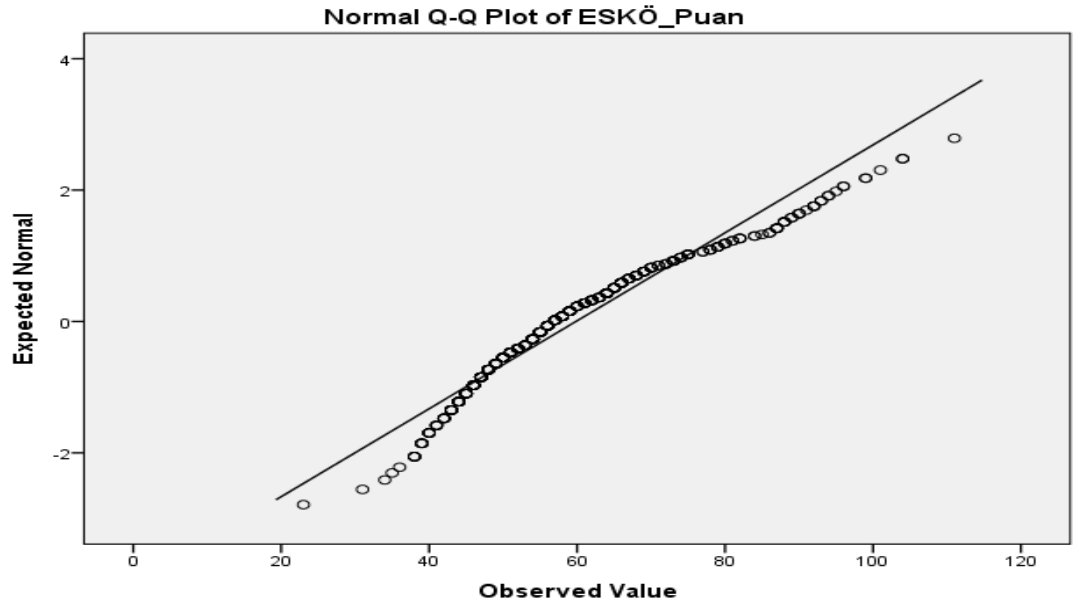

2.3.3. Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)

Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği'nin (ESKÖ) ergenlerin sosyal kaygısını ortaya koymayı amaçlayan, üç alt ölçekten ve 18 maddeden oluşan ölçüm aracıdır. Üç alt ölçek; Olumsuz Değerlendirilme Korkusu (ODK), Genel Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyma (G-SKHD) ve Yeni Durumlarda Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Duyma (Y-SKHD) alanlarıdır. Ölçek beş'li likert tipinde bir ölçek olup her bir madde "1: Hiçbir Zaman ve 5: Her Zaman" şeklinde puanlanmaktadır.

Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili olarak iç tutarlılığını ifade Cronbach Alfa katsayısı, ölçek için .088 olarak bulunmuştur. İlgili araştırma sonucunda Ergenlerde Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)'ye ilişkin olarak yapılan Normallik testinde araştırmada testin normal dağıldığı görülmüştür.

Şekil 3. ESKÖ Sosyal Kaygı Ölçeği Normallik Testi

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinin sağlanmasından sonra örneklem dahilindeki okullar ile iletişime geçilmiş, kurumların işleyiş ve düzeninin bozulmaması için gerekli zaman aralığında veriler araştırmacı tarafından , 2018-2019 eğitim-öğretim döneminin başlamasını takip eden ilk iki hafta içerisinde toplanmıştır.

Verilerin toplanmasında sırasında; çocuklar eğitim-öğretim gördükleri okul içerisinde okul yönetimi ve ders öğretmeni tarafından izin alınarak verilerin toplanması sağlanmıştır. Çocuklara anket ve ölçek formu dağıtılmadan önce araştırmacı tarafından ilk olarak ön bilgi verilmiş; bu ön bilgide maddelerin ve sorulara verecekleri cevabın öznel olarak doğru olduğu, bunun bir sınav olmadığı, üzerlerine isim-soyisim vb. tanıtıcı bilgilerin yazılmaması gerektiği, araştırmada elde edilecek verilerin sadece araştırma doğrultusunda kullanılacağı ve araştırmanın güvenilirliği ve sağlıklı şekilde yürütülmesi için sorulara içtenlikle cevap vermeleri ifade edilmiştir. İsim yazmalarının araştırmanın güvenilirliği açısından yazılmaması gerektiği ifade edilmesine karşın araştırmaya katılan ergenlerin bazıları isimlerini anket forumunun üzerine yazmışlardır. Bu anket ve ölçekler değerlendirilmeye alınmamıştır. Ergenlerin tüm veri toplama araçlarını tamamlama süreleri 14-20 dk. arasında gerçekleşmiştir.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada elde edilen veriler “IBM SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences)” ile yorumlanmış ve tablolar halinde sunulmuştur. Görüşme Formuna ilişkin veriler frekans değeriyle analiz edilmiş ve yüzde (%) ve sıklık (N) değerleri ile; ölçeklere ilişkin veriler ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Bağımsız Örneklem T-Testi kullanılarak tablolar halinde ‘Bulgular’ bölümünde detaylıca ortaya konmuştur.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan ergen bireylerin; cinsiyet dağılımı, yaşları ve sahip oldukları kardeş sayılarına ilişkin değerler, yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımı, nasıl bir evde yaşadıkları, anne ve babalarının sağ/ vefat durumu-medeni durumu, anne ve babalarının eğitim durumu ve çalışma durumu, ergen bireylerin daha önce herhangi bir gelir getirici işte çalışıp çalışmadığına ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Tablo 6. Cinsiyet ve yaş dağılımı

Cinsiyet		N	%	
Kız		202	53,2	
Erkek		178	46,8	
Toplam		380	100,0	
	Min.	Max.	Ortalama	Standart Sapma
Yaş	14,00	16,00	14,98	,82
Kardeş Sayısı	1,00	8,00	2,71	1,03

Tablo 6’da ifade edildiği üzere araştırmaya katılan ergen bireylerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 202’si (%53,2) kız, 178’i (%46,8) erkek bireylerdir. Katılımcıların yaş ortalaması 14,98, kardeş ortalaması 2,71’dir.

Demirbilek’in (2013) Tek ebeveynli olan ve olmayan ergenlerin atılganlık düzeyi ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, araştırmaya katılan ergenlerin %57,7’si kız, %42,3’ü erkek , Eriş’ in (2013) ergenlerin benlik saygısı ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılanların %50,7’si kız, %49,3’ü erkek, Köseoğlu’nun (2013), ergenlerin ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, araştırmaya katılanların %50,7’si kız, %49,3’ü erkek, Güldü’nün (2015), Liselerde okuyan öğrencilerin görüşlerine ilişkin okul metaforları, akademik öz yeterlilik ve lise

yalam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, araştırmaya katılan ergenlerin %56,3'ü kız, %43,7'si erkek, Tezcan'ın (2015) çocukluk döneminde kabul red algısının sosyal kaygı üzerindeki etkisi ve otomatik düşüncenin rolünü incelediği araştırmasında, katılımcıların % 50,2'si kız, %49,8'i erkek, Bayraktar'ın (2016) tek ebeveyne sahip lisede okuyan ergenlerin algılanan yalnızlık düzeyi ile öfke ifade etme tarzı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılanların %63'ü kız, %37'si erkek, Furtana'nın (2018) öğrencilerin empatik eğilimleri ile sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zihin kuramı çerçevesinde yordanmasını incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan çocukların %55,3'ü kız, %44,7'si erkektir.

Erkan'ın (2002) ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ve anne baba tutumlarını incelediği araştırmasında, araştırmaya katılanların %48'i kız, %52'si erkek, Ayrik'ın (2018) öğrencilerin sınav kaygısı ile sosyal kaygı ve mükemmeliyetçilikleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan öğrencilerin %59,7'si erkek, %40,3'ü kız çocuklardır. İlgili araştırmada ve diğer araştırmalarda görüldüğü üzere, araştırmaya katılan kız ergen bireylerin erkek ergen bireye göre fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Aile Bilgileri

	N	%
Tek Ebeveynli Aile	143	37,6
Çekirdek Aile	237	62,4
Toplam	380	100,0
	N	%
Anne-Baba, Sağ-Birlikte*	237	62,4
Anne Ölü-Baba Sağ	21	5,5
Anne Sağ- Baba Ölü	21	5,5
Anne Baba Ayrı Yaşıyor/ Boşanmamış	13	3,4
Anne Baba Ayrı Yaşıyor / Boşanmış	87	22,9
Diğer*	1	,3
Toplam	380	100,0

Tablo 7’de görüldüğü üzere, katılımcı ergen bireylerin 143’ü (%37,6) tek ebeveynli aile, 237’si (%62,4) çekirdek aileye sahiptir. Çekirdek aileye sahip olan ergen bireylerin anne-babası sağ ve birlikte yaşamaktadır. Tek ebeveyne sahip ergen bireylerin ise 21’inin (%5,5) annesi vefat etmiş, babası hayatta, 21’inin (%5,5) babası vefat etmiş, annesi sağ, 13’ünün (%3,4) anne babası boşanmamış fakat ayrı yaşıyor, 87’sinin (%22,9) anne babası boşanmış ayrı yaşamaktadırlar. Diğer 1 kişinin ise anne ve babasının vefat ettiğini söylemiştir.

Eriş’ in (2013) ergenlerin benlik saygısı ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılanların %9,3’ü tek ebeveynli, %90,7’si çekirdek aileye (anne-baba sağ ve birlikte), Demirbilek’in (2013) Tek ebeveynli olan ve olmayan ergenlerin atılganlık düzeyi ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, araştırmaya katılan ergenlerin %73,8’i tek ebeveynli aileye, %26,2’si ise çekirdek aileye (anne ve babası sağ ve birlikte) sahiptir. Bayraktar’ın (2016) tek ebeveyne sahip lisede okuyan ergenlerin algılanan yalnızlık düzeyi ile öfke ifade etme tarzı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan tek ebeveynli ergenlerin, tek ebeveynli olma nedenlerine ilişkin buğulara bakıldığında %40’ını boşanma/ayrılma %60’ını ise ebeveynlerden biri ya da ikisinin de ölümü oluşturmaktadır. Furtana’nın (2018) öğrencilerin empatik eğilimleri ile sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zihin kuramı çerçevesinde yordanmasını incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan çocukların %86,4’ü çekirdek aile (anne-baba sağ ve birlikte), %13,1’i tek ebeveynli aileye sahiptir.

Tablo 8. Yaşanılan yerleşim yerlerine göre dağılımı

	N	%
Köy	27	7,1
Kasaba	6	1,6
İlçe	62	16,3
İl	276	72,6
Büyükşehir	9	2,4
Toplam	380	100,0

Tablo 8’de görüldüğü üzere katılımcıların yaşadıkları yerleşim birimlerine göre dağılımına bakıldığında büyük çoğunluğu (%72,6) il merkezinde

yaşamaktadırlar. Bunu %16,3 ile ilçe, %7,1 ile Köy seyretmektedir. Şen'in (2011) yapmış olduğu Türkiye'deki ergen profiline yönelik yapılan çalışmada da katılımcıların %74,4'lük kısmı kentsel alanlarda yaşamaktadır.

Çankırı ilinde görülen kentsel dönüşüm ve konutlaşma politikaları çerçevesinde ergen bireylerin sahip oldukları ailelerin büyük çoğunluğu apartmanda ikamet etmektedirler.

Tablo 9. Göç Deneyimi

	N	%
Evet	97	25,5
Hayır	238	74,5
Toplam	380	100,00

Tablo 9'da ifade edildiği üzere, ergen bireylerin aileleri ile birlikte göç deneyimlerine bakıldığında 238'i (%74,5)2 göç etmemişlerdir.

Topçu'nun (2018) yapmış olduğu ve İç göçün nedenlerinin ekonomik perspektif aracılığı ile irdelediği çalışmasında Türkiye'de bölgesel olarak göç veren bölgelerin alan bölgelere oranala daha fazla olduğu bunun sebebinin ise bölgesel gelişmişlik farklarının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada Tük verileri göz önünde bulundurulduğunda 2016 yılına kadar göç alan Ankara ve İstanbul'un 2016 yılı itibari ile göç verdiği görülmektedir. İki ilin gelişmişlik düzeyleri diğer bölge ve illere göre daha gelişmiş olmalarına karşın yaşam standartlarındaki pahalılık, nüfus yoğunluğunun fazlalığı, sosyal yaşam ve doğal çevredeki olumsuz problemlerden dolayı göç verdiği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar odağında Çankırı ili 2015 yılı ve öncesine kadar göç veren il konumundadır. Bu konuya etken olarak sanayileşmenin olmaması, çevresindeki illerin sosyo-ekonomik olarak gelişmiş olması ve Ankara'ya çok kısa bir mesafede konumlu olması sebep olarak yer almaktadır. Fakat 2015 yılı itibari ile Çankırı itici ve çekici faktörler göz önünde bulundurulduğunda göç almaya başlamıştır (Tük,2015). Bu çerçevede Çankırı'da Üniversite'nin ve organize sanayi bölgesinin kurularak sanayileşme ve iş gücüne duyulan ihtiyacın artmasından dolayı özellikle çevre illerden Çankırıya'ya iç göç artmıştır.

Tablo 10. Yaşadıkları Ev Tipi Ve Kendilerine Ait Oda Durumu

	N	%
Gecekondu	35	9,2
Apartman Dairesi	288	75,8
Müstakil	53	13,9
Diğer*	4	1,1
Toplam	380	100,0
Kendine Ait Oda Durumu	N	%
Var	282	74,2
Yok	98	25,8
Toplam	380	100,0

Tablo 10’da görüldüğü üzere katılımcıların yaşadıkları konut türlerine bakıldığında 288’i (%75,8) apartman dairesinde, 53’ü (%13,9) müstakil evde, 35’i (%9,2) gecekondu tipi konutta yaşadıklarını ifade etmişlerdir. 4 kişi yaşadıkları konut türünü lojman olarak belirtmişlerdir. Günümüz konut tipleri göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir devlet kurum ya da kuruluşunda çalışan ve lojmanda kalan bireylerin apartman dairesi tipinde konutlarda yaşadıkları görülmektedir.

Yaşadıkları konut tipinde ergen bireylerin 282’sinin (%74,2) kendilerine ait odası bulunurken, 98’inin (%25,8) kendisine ait odası bulunmamaktadır.

Tablo 11. Ergenlerin Anne Babalarının Eğitim Durumu

Babanın Eğitim Durumu	N	%
Okur Yazar Değil	6	1,6
İlkokul Mezun	67	17,6
Ortaokul Mezunu	80	21,1
Lise Mezunu	128	33,7
Üniversite Mezunu	99	26,1
Annenin Eğitim Durumu	N	%
Okur Yazar Değil	10	2,6
İlkokul Mezun	128	33,7
Ortaokul Mezunu	95	25,5
Lise Mezunu	92	24,2

Üniversite Mezunu	55	14,5
Toplam	380	100,0

Tablo 11’de görüldüğü üzere, katılımcıların anne-babalarının eğitim düzeyine bakıldığında babalarının 128’i (%33,7) lise, 99’u (%26,1) üniversite, 80’i (%21,1) ortaokul, 67’si (%17,6) mezunudur. Annelerinin 128’i (%33,7) ilkokul, 95’i (%25,5) ortaokul, 92’si (%24,2) lise, 55’i (%14,5) üniversite mezunudur. Babaların 6’sı (%1,6) ve annelerin 10’u (%2,6) okur yazar değildir.

Erkan’ın (2002) ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ve anne baba tutumlarını incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan ergenlerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında %41,3’ü ilkokul, %22,5’i lise, %14,6’sı ortaokul ve %10,3’ü üniversite mezunudur. Babaların ise %34,5’i ilkokul, %26’sı lise, %18,9’u üniversite, %17,5’i ortaokul mezunudur. Araştırmaya katılan ergenlerin annelerinin %11,3’ü ve babalarının %3,1’i okur-yazar değildir. Çiftçi’nin (2010) dokuzuncu sınıfa devam eden öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan ergenlerin annelerinin %58,4’ü ilkokul, %17,5’i lise, %12,7’si ortaokul ve %7,0’si üniversite mezunudur. Babaların ise %32,3’ü ilkokul, %24,9’u üniversite, %23,2’si lise, %17,7’si ortaokul mezunudur. Annelerin %4,4’ü ve babaların %1,9’u okur-yazar değildir. Köseoğlu’nun (2013) ilkokul 2. Kademe öğrencilerinin ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında da, araştırmaya katılan ilköğretim 4. Ve 5. Sınıfa devam eden çocukların annelerin eğitim düzeyine bakıldığında %49,3’ünün ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Ayırık’ın (2018) öğrencilerin sınav kaygısı ile sosyal kaygı ve mükemmeliyetçilikleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %43,6’sı ilkokul, %29,8’i lise ve %26,5’i üniversite mezunudur. Babalarının ise %37,6’sı üniversite, %31,5’i ilkokul ve %30,9’u ilkokul mezunudur.

Şen’in (2011) yılında yapmış olduğu Türkiye’de ergen profiline yönelik çalışmasında da annelerin %14,9’unun, babaların ise %3,8’inin okuryazar olmadığı ve babaların eğitim düzeyinin annelerin eğitim düzeyine göre yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Ergenlerin Devam Ettikleri Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	N	%
Anadolu Lisesi	112	29,5
Fen Lisesi	54	14,2
Güzel Sanatlar Lisesi	43	11,3
Lise	6	1,6
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	51	13,4
Sosyal Bilimler Lisesi	57	15,0
Anadolu İmam Hatip Lisesi	57	15,0
Toplam	380	100

Tablo 12’de ifade edildiği üzere, araştırmaya katılan ergenlerin 112’si (%29,5) Anadolu lisesinde, 54’ü (%14,2) fen lisesinde, 43’ü (%11,6) güzel sanatlar lisesinde, 57’si (%15,0) sosyal bilimler lisesinde, 57’si (%15,0) Anadolu imam hatip lisesinde ve 6’sı (1,6) lisede eğitim öğretimine devam etmektedir.

Güldü’nün (2015), Liselerde okuyan öğrencilerin görüşlerine ilişkin okul metaforları, akademik öz yeterlilik ve lise yalam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, araştırmaya katılan ergenlerin %26,7’si Anadolu imam hatip lisesi, %24,9’u mesleki ve teknik lise, %24,5’i Anadolu lisesi ve %23,9’u çok programlı lisede eğitim öğretim görmektedirler.

Tablo 13. Anne-Babanın Çalışma Durumu

	Anne (N)	Anne (%)	Baba (N)	Baba(%)
Çalışıyor	122	32,1	317	83,4
Çalışmıyor	258	67,9	63	16,6
Toplam	380	100,0	380	100,0

Tablo 13’te ifade edildiği üzere, aile üyelerinden anne ve babanın gelir getirici bir işte çalışıp, çalışmadığına ilişkin verilere bakıldığında annelerinin 122’si (%32,1) babalarının 317’si (%83,4) gelir getirici bir işte çalışmaktadırlar. Annelerinin 258’i (%67,9) ve 63’ü (%16,6) gelir getirici bir işte çalışmamaktadır.

Eriş (2013)'in ergenlerin benlik saygısı ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında da katılımcıların annelerinin %32,7'sinin gelir getirici bir işte çalıştığı, %67,3'ünün gelir getirici bir işte çalışmadığı; Çiftçi'nin (2010) dokuzuncu sınıfa devam eden öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan ergenlerin annelerinin %89,0'ı gelir getirici bir işte çalışmadığı, %11'inin gelir getirici bir işte çalıştığı belirtilmektedir.

Tablo 14. Gelir Getirici Bir İşte Çalışma Ve Ailelerinden Aldıkları Harçlık Durumu

	N	%
Çalıştım	74	19,5
Çalışmadım	306	80,5
Toplam	380	100,0
	N	%
Yeterli	337	88,7
Yetersiz	43	11,3
Toplam	380	100,0

Tablo 14'te görüldüğü üzere, katılımcıların kendilerinin ekonomik gelir getirici bir işte çalışıp çalışmadığına ilişkin verilere bakıldığında ergen bireylerin 74'ü (19,5) çalıştığını, 306'sının (%80,5) çalışmadığı görülmektedir.

Ayrıca ergen bireylerin kendilerine verilen harçlıkların büyük bir çoğunluğu 337'si (%88,7), kendilerine verilen harçlıkları yeterli bulmaktadır.

Araştırma çerçevesinde, araştırma örneklemini oluşturan ergenlerin okul sonra sosyal ortamları ve sosyal çevrede okul sonrası vakit değerlendirme biçimleri gözlemlene imkanı oluşturulmuştur. Okul sonrasında birçok öğrenci servisler ile etüd merkezleri ya da evlerine ulaşmaktadır. Çankırı ilinin sosyo-dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda ergenlerin sosyal vakitlerini geçirebileceği ve akran ilişkilerinin devam edeceği sosyal ortamların niteliklerinin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 15. Geçmişte Ya Da Şu An Psikolojik Destek Alma Durumu

	N	%
Evet, aldım	58	15,0
Hayır, almadım	322	85,0
Toplam	380	100,0
<i>Evet ise</i>	N	%
Sosyal Hizmet Uzmanı	11	18,9
Psikolog	31	53,4
Psikiyatrist	16	27,7
Toplam	58	100

Tablo 15'te görüldüğü üzere, ergenlerin 57'si (%15,0) psikolojik destek almış, 323'ü (%85,0) psikolojik destek almamıştır. Psikolojik destek alan ergen bireylerin 31'i (%53,4) psikologdan, 16'sı (%27,7) psikiyatristten, 11'i (%18,9) sosyal hizmet uzmanından psikolojik destek almıştır.

Ergenlik dönemi göz önünde bulundurulduğunda ergenler profesyonel yardım alma konusunda genelde gönüllü değildir (Marks-Mishne, 1986). Bu dönem içerisinde yaşadıkları sosyo-duygusal problemleri genellikle sosyal destek sistemleri ile aşmaya ve onlarından aldıkları destek ile çözmeye daha yatkındırlar. Fakat bu yaklaşımla sosyal destek sistemlerinin çözümü dışındaki medical, sosyal ve duygusal problemlerin çözümlenmesinde profesyonel bir danışma sürecinin gerçekleşmesini gerektirmektedir. Bergin ve Garfield (1994) ve Marks-Mishne'nin (1986) yapmış oldukları çalışmalarda da profesyonel psikolojik destek ve yardımın ergene hiç müdahale edilmemesinden daha yararlı ve faydalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demirbilek (2013)'in yapmış olduğu araştırmada, araştırmacının örneklemini oluşturan çocukların %20,5'i, Acar (2013)'in yapmış olduğu araştırmada ise çocukların %23,4'ünün psikolojik destek aldıkları görülmektedir.

3.2. KATILIMCILARIN EMPATİK EĞİLİMLERİ VE SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde örneklemin empatik eğilimi ile sosyal kaygı düzeyleri arasında diğer değişkenlerle olan ilişkilere ait bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Tablo 16. Empatik Eğilim İle Cinsiyet Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T.	Df.	p.
Kız	202	53,71	8,4	8,085	378	,000
Erkek	178	46,67	8,9			

Tablo 16’da görüldüğü üzere, erkek ve kız ergenlerin empatik eğilim düzeyleri birbirinden farklı bulunmuş. Bulgulara göre kız ergenlerin empatik eğilim düzeyi (ort. 53,71) erkek ergenlerin empatik eğilim düzeyinden (ort. 46,67) yüksektir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda empatik eğilim düzeyi ile kız ve erkek ergenler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p=,000<0,05$)

Rehber’in (2007), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarını incelediği çalışmasında kız ve erkek öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmuş ve kız öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin erkek öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çiftçi’nin (2010) dokuzuncu sınıfa devam eden öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, araştırmaya katılan kız ve erkek ergenlerin empatik eğilimleri arasındaki ilişkiye bakıldığında cinsiyet ile empatik eğilim arasında anlamlı bir farklılık olmakla birlikte kız ergenlerin empatik eğilim düzeyinin erkek ergenlerden yüksek olduğu görülmüştür. Köseoğlu (2013)’nin yapmış olduğu çalışmada, araştırmanın örneklemini dahilinde kız ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve kız öğrencilerin empatik eğilim puanlarının erkek öğrencilerin empatik eğilim puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır.

Ergenlik dönemi göz önüne alındığında, sosyal ilişkiler odağında kız ergen bireylerin sosyal ilişkileri erkek ergen bireylere göre daha kısa sürede oluşmaktadır (Hortaçsu, 2003). İç Anadolu bölgesinde ataerkil bir yapıya sahip olan Çankırı ilinde geleneksel aile tipinin görülme olasılığı daha yüksektir. Kız çocuklarının yetiştirilme tarzları ve sosyal ortamlardaki kendi hazır bulunuşlukları daha örtülü ve çekimserdir.

İl kültürü incelendiğinde ‘ahilik’in hala yaşatılmaya çalışıldığı ve bu kültürün çocukların yetiştirilme tarzları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Empatik eğilime sosyo-biyolojik yaklaşıldığında kız çocukların annelerinden gördükleri davranışları empoze ederek kendi hayatlarına yansıtmaları, hormonal olarak erkek bireylere göre farklı sosyo-duygusal yönlerinin olmasından dolayı kız ergenlerin empatik eğilim düzeylerinin erkek ergenlere oranla yüksek olduğu düşünülmektedir.

Alanyazında yapılan çalışmalarda da kadın ve erkek bireyler arasında çeşitli değişkenler doğrultusunda yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere oranlarda daha yüksek empatik eğilim düzeyine sahip oldukları görülmektedir (Kapıkıran, 2009; Koç,2016; Yayıcı, 2018).

Tablo 17. Empatik Eğilim İle Aile Durumu Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T.	Df.	p.
Tek Ebeveyn	237	50,74	9,48	,887	378	,375
Çekirdek	178	46,67	8,9			

Tablo 17’de ifade edildiği üzere, tek ebeveyne sahip ergenler ve çekirdek aileye sahip ergenler arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda aile düzeyleri ile empatik eğilim arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırma bulgularında tek ebeveyne sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyi ile çekirdek aileye sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyleri hemen hemen birbirleriyle aynıdır.

Tek ebeveynli aileye sahip olan ergenlerin daha fazla duygusal istismara maruz kaldığı düşünülmektedir. Tek ebeveynli ergenlerin sosyal sistemleriyle daha sağlıklı ve güven ilişkisi temelli ilişki kurmak istemeleri ve yaşadıkları psiko-sosyal ve duygusal yaşam deneyimleri sebebiyle alt sistemleriyle olan ilişkilerini sağlıklı şekilde yürütmesinden dolayı empatik eğilimlerinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Tablo 18. Empatik Eğilim İle Ergenlerin Devam Ettikleri Eğitim-Öğretim Kurumu Arasında İlişki

Gruplar	N	Ortalama	Sd.		df	Ms.	F	p
And. Lisesi	112	51,19	8,61	Gruplar Arası.	6	634,24	8,43	,000
Fen Lisesi	54	50,90	6,93	Grup İçi	373	75,15		

Güzel Sanatlar Lisesi	43	49,76	9,33	Toplam	379			
Lise	6	39,33	17,04	(p<0,05)				
Mesleki ve Teknik And. Lisesi	51	43,98	8,44					
Sosyal Bil. Lisesi	57	53,50	9,34					
And. İmam Hatip Lisesi	57	52,75	8,09					
Toplam	380	50,41	9,16					

Tablo 18’de görüldüğü üzere, empatik eğilim düzeyi ile ergen bireylerin devam ettikleri eğitim-öğretim kurumları arasında yapılan ANOVA testi sonucu anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Örneklem üzerindeki liseler çerçevesinde Anadolu lisesinin; lise ve mesleki ve teknik Anadolu lisesi ile, fen lisesinin; lise ve mesleki ve teknik Anadolu lisesi arasında, Güzel sanatlar lisesinin; mesleki ve teknik Anadolu lisesi ile, lisenin Anadolu imam hatip lisesi ile arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Solak ve Çolakoğlu’nun (2014) ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türüne göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin incelenmesine yönelik yapmış oldukları çalışmada Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi’ne devam eden ergenlerin empatik eğilim düzeylerinin , Meslek Lisesi ve Genel Liseye devam eden ergenlere göre daha fazla empatik eğilime sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi’ne devam eden öğrenciler ile diğer lise türleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Liselerin eğitim-öğretim misyon ve vizyonları göz önünde bulundurulduğunda Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi meslek öğreten ve farklı teknik konularda kalifiye eleman yetiştiren eğitim-öğretim kurumu iken özellikle sosyal bilimler lisesi, Anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi insan ilişkileri, iletişim becerileri ve akademik başarı odaklı eğitim-öğretim kurumları olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 19. Empatik Eğilim Ile Harçlık Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Yeterli	337	50,79	9,10	2,27	378	,024
Yeterli	43	47,14	9,22			

Tablo 19’da ifade edildiği üzere empatik eğilim ile ergenin harçlığının yeterlilik düzeyi arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda empatik eğilim ile harçlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Haftalık harçlığını yeterli bulan ergenlerin empatik eğilim düzeyi, yeterli bulmayan ergenlere göre yüksek olduğu saptanmıştır.

Günümüz küresel dünyasında bireylerin sosyal sistemlerinde kendilerine yer edinmeleri ve ilişkileri yürütmelerinde ekonomik gelir ve harcamaları oldukça önemli yer tutmaktadır. Bireyin sahip olduğu gelir neticesinde sosyal aktivitelere katılmakta ve ilişkilerini sürdürmektedir. Empatik eğilim ile sosyal sistemlerle yürütülen ilişkinin bağlantısı ilgili çalışmalarda açıkça ortaya konmuştur.

Tablo 20. Sosyal Kaygı Düzeyi Ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Kız	202	60,50	15,31	,924	378	,356
Erkek	178	59,08	14,39			

Tablo 20’de ifade edildiği üzere, sosyal kaygı düzeyi ile erkek ve kız ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda cinsiyet ile sosyal kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Erkan’ın (2002) yapmış olduğu ve lise öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada örneklemin sosyal kaçınma ve huzursuzluk düzeylerini ortaya koyan ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği görülmüştür. Eren Gümüş (2000), Mahtelia ve Vankar’ın (2004), Çankaya’nın (2007), Teachmann ve Allen’in (2007) ve Ermiş’in (2013) yapmış oldukları çalışmalar sonucunda da sosyal kaygı düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı ve anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmada elde edilen bulguların ilgili alanyazında yapılan çalışmalarla paralellik gösterdiği görülmektedir.

Örneklem sonucunda kız ve erkek ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinin ortalaması birbirlerine yakın olmakla birlikte ortalamalar %50'nin üzerinde görülmektedir. Örneklemin içinde bulunduğu gelişim dönemi göz önünde bulundurulduğunda sosyal ilişki ve diğerleri tarafından önem kazanmanın üst seviyede olduğu ergenlik döneminde sosyal kaygı'nın ortaya çıktığı görülmektedir.

Yapılan farklı araştırmalarda erkek ve kız öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri arasında farklılıklar görülmektedir. Erözkan (2004), La Greca ve Harrison'un (2005), Aydın ve Tekinsav-Sütçü (2007), Jose ve ark. (2012) ve Satılmış'ın (2012) yapmış oldukları çalışmalarda kızların sosyal kaygı düzeylerinin erkeklere oranla yüksek olduğu; Dilbaz ve Güz (2002), Kalkan (2008), Mazalin ve Moore (2004), Palancı'nın (2004) ve Ayrik'in (2018) yapmış oldukları çalışmalarda ise erkeklerin sosyal kaygı düzeylerinin kızlara oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüz sosyo-kültürel ve fırsatlara erişim ortamları göz önünde bulundurulduğunda kız ve erkek ergenlerin eşit eğitim olanaklarından yararlanmasından ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Tablo 21. Aile Durumları İle Sosyal Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Çekirdek aile	237	56,59	12,37	-5,70	378	,000
Tek ebeveynli aile	143	65,23	17,04			

Tablo 21'de görüldüğü üzere aile durumları ile sosyal kaygı arasındaki ilişki arasında homojen dağılım görülmektedir ($\text{sig}=,170 > 0,05$). Aile durumları ile sosyal kaygı düzeyi arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda tek ebeveynli aileye sahip kız ve erkek ergenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($p < 0,05$). Ergen bireylerin Sosyal kaygı puanlarına bakıldığında tek ebeveynli aileye sahip ergen bireylerin sosyal kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tek ebeveynli aileye sahip ergen bireylerin sosyal sistemleri arasında olan aile alt sisteminde yaşanan ayrılık ya da vefat ergenin sistem içerisinde kendisini entropiye uğratmasına sebep olabilir. Ayrıca ebeveyn alt sisteminde yaşanan sağlıklı gelişim ergenin gelişimine de olumsuz yönde etkileyecektir. Aile sisteminde olumsuz otomatik düşünce geliştiren ergen bunu diğer sistemlerinde yansıtması kaçınılmazdır. Aile ortamında kendini var edemeyen, ebeveynleri tarafından dinlenmeyen ergen, aile sisteminde gördüğü bu olumsuz deneyimlere karşı sosyal ortamda kendisini koruma

altına almaya çalışması ve sosyal kaygı düzeyinin bu sebeplerden dolayı yüksek olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 22. Sosyal Kaygı Düzeyi İle Psikolojik Destek Alınması Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Evet, aldım	57	63,82	16,76	2,201	378	,028
Hayır, almadım	323	59,13	14,44			

Tablo 22’de görüldüğü üzere sosyal kaygı düzeyi ile kız ve erkek ergenler’in psikolojik destek almaları arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda psikolojik destek ile sosyal kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Psikolojik destek alan ergen bireylerin sosyal kaygı puanı almayan ergen bireylere göre daha düşüktür.

Bir psikopatoloji olan sosyal kaygı’da profesyonel bir yardım bireyin sosyal ilişkilerinde sağlıklı ilişkiler kurmasına ve yaşam kalitesini arttırmada önemlidir. Bu çerçevede araştırma doğrultusunda psikolojik desteklerin yararlı ve etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 23. Sosyal Kaygı Ve Empatik Eğilim Düzeyi İle Ergenlerin Anne-Babalarının Gelir Getirici Bir İşte Çalışması Arasındaki İlişki

(KASİ)	Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Baba;	evet, çalışıyor	317	50,89	8,99	2,19	84,53	,031
	hayır, çalışmıyor	63	48,00	9,69			
(ESKÖ)							
Baba;	evet, çalışıyor	317	58,93	14,64	-2,60	85,83	,011
	hayır, çalışmıyor	63	64,41	15,37			
(KA-Sİ)							
Anne;	Evet, çalışıyor	122	49,92	8,92	-,730	246,221	,466
	Hayır, çalışmıyor	258	50,65	9,28			
(ESKÖ)							
Anne;	Evet, çalışıyor	122	60,40	16,05	,503	378	,615
	Hayır, çalışmıyor	258	59,57	14,32			

Tablo 23'te ifade edildiği üzere ergen bireylerin babalarının gelir getirici bir işte çalışmaları ile empatik eğilimleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasında ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan T-testi sonucunda ergenlerin babalarının gelir getirici bir işte çalışması ile sosyal kaygı düzeyleri ve empatik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Baba'nın çalışması ile birlikte empatik eğilim yükselmekte, sosyal kaygı düzeyi azalmaktadır. Yapılan araştırmada ergen bireylerin annelerinin gelir getirici bir işte çalışma durumları ile empatik eğilim ve sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ermiş' in (2013) yapmış olduğu araştırmada annesi gelir getirici bir işte çalışan ergenlerin sosyal kaygı düzeyi, çalışmayan ergenlerden anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca aynı çalışmada babanın gelir getirici bir işte çalışma durumunun ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Baba'nın çalışması ile birlikte empatik eğilim yükselmekte, sosyal kaygı düzeyi azalmaktadır. Ataerkil bir yapıya sahip olan Çankırı'da babanın çalışması çocuğun sosyal sistemler içerisinde kendisini güçlü hissedeceği ve bu sebepten dolayı sosyal kaygı düzeyinin düşük olduğu düşünülmektedir.

Tablo 24. Empatik Eğilim Ve Sosyal Kaygı Düzeyi İle Katılımcıların Ekonomik Bir Gelir Getirici İşte Çalışması Arasındaki İlişki

(KASİ)	Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
	Evet, çalıştım	74	47,22	8,48	-3,38	84,53	,031
	Hayır, çalışmadım	63	48,00	9,69			
(ESKÖ)							
	Evet, çalıştım	317	58,93	14,64	-2,60	85,83	,011
	Hayır, çalışmadım	63	64,41	15,37			

Tablo 24'te görüldüğü üzere empatik eğilim ve sosyal kaygı düzeyi ile katılımcıların ekonomik bir gelir getirici işte çalışması arasındaki ilişki arasında varyans değeri doğrultusunda homojen bir dağılım görülmektedir (sig=,318>0,05). Yapılan T-testi sonucunda kız ve erkek ergenlerin gelir getirici bir işte çalışma durumları ile empatik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Gelir getirici

bir işte çalışmayan ergen bireylerin empatik eğilimlerinin düşük, sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

ergenlik dönemi ile birlikte, iş yaşantısının genel akışını öğrenen ergen, iş yaşamı ile farklı sosyal ilişkiler geliştirmekte ve özellikle ergenlik döneminde çalışan ergenlerin çalışmış oldukları iş dağılımına bakıldığında garsonluk, satış danışmanlığı vb hizmet sektörlerinde çalıştığı görülmektedir. Bu noktada bu tür hizmetlerde çalışan ergen bireylerin farklı sosyal ilişkiler kurarak kaygı düzeylerini azalttıkları düşünülmektedir.

Tablo 25. Göç Deneyimi Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki

Grup	N	Ortalama	Sd.	T	Df	p
Evet	97	62,53	15,67	2,07	378	,039
Hayır	283	58,91	14,52			

Tablo 25’te ifade edildiği üzere ergen bireylerin aileleri ile birlikte yaşadıkları göç durumuna ilişkin verilere bakıldığında sosyal kaygı düzeyleri ile anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p < ,05$). Buna ilişkin olarak göç deneyimi yaşıyan ergen bireylerin sosyal kaygı düzeyleri, yaşamayan ergenlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Göç eden ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri daha yüksektir. Göç ile birlikte bireylerin yeni yerlere alışma süreci bireylerin sosyal ortamlarla olan ilişkisini etkilemektedir. Sosyal yapının şekillenmesi ve bireylerin uyumu bireyleri biyo-psiko-sosyal açıdan etkilemektedir (Akıncı vd., 2015). Yapılan araştırmalar sonucunda göç sonucu yeni bir yerleşim yerine alışma ve yerleşme süreçlerinin kaygı ve stres oluşturucu olduğu ve bu sürecin göç eden bireyler odağında uzun süre devam ettiği görülmektedir (Şahin, 2001; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Sezgin ve Yolcu, 2016).

Tablo 26. Sosyal Kaygı Düzeyi İle Örneklemin Yaşadıkları Yer Arasındaki İlişki

Gruplar	N	Ortalama	Sd.		df	Ms.	F	p
Köy	27	47,51	10,23	Gruplar Arası.	4	156,80	1,88	,113
Kasaba	6	52,33	5,31	Grup İçi	375	83,23		
İlçe	62	51,27	9,14	Toplam	379			
İl	276	56,44	8,96					

Büyükşehir	9	56,44	11,88	(p<0,05)
Toplam	380	59,84	14,88	

Tablo 26’da ifade edildiği üzere ergenlerin yaşadıkları yer ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Ermiş’in (2013) yapmış olduğu araştırmada ergenlerin yaşadıkları yerleşim yerin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Gültekin ve Dereboy’ un (2011), üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerinin, sosyal kaygı düzeyleri üzerinde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada elde edilen sonuçlar ilgili çalışmalarla paralellik göstermektedir. Fakat Gümüş’ün (1997), yapmış olduğu çalışmada ise öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri ile yaşadıkları yerleşim yerleri arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farklılığın büyük ve küçük kentler lehine olduğu görülmüştür.

Tablo 27. Sosyal Kaygı Ve Empatik Eğilim Arasındaki İlişki

<i>Korelasyon Analizi</i>	KASİ	ESKÖ
KASİ	1	,095 ,065
ESKÖ	,095 ,065	1

Tablo 27’de görüldüğü üzere empatik eğilim ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Empatik eğilim düzeyi ve sosyal kaygı düzeyi puan ortalamaları arasında pozitif yönde ($r=,095$) zayıf ve anlamlı olmayan ($P=,065>0,05$) ilişki görülmüştür.

Tablo 28. Aileye İlişkin Bilgiler İle Örneklemin Harçlık Durumu Arasındaki İlişki

Harçlık durumu	Aile Durumu	
	Tek Ebeveynli Aile	Çekirdek Aile
Yeterli	120 (% 83,9)	217 (%91,6)
Yetersiz	23 (%16,1)	20 (%46,5)
Toplam	143 (%100,0)	237 (%100,0)

Tablo 28’de ifade edildiği üzere aile durumu ile ergenin harçlığına ilişkin durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında iki değişken arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Tek ebeveyne sahip ergenler ile çekirdek aileye sahip ergenler harçlıklarını yeterli görmektedirler.

Bayraktar’ın (2016), tek ebeveyne sahip ergenlerle yapmış olduğu araştırmada örneklemin %70,5’inin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olduğu sonucu görülmektedir.

Ekonomik zorluk, tek ebeveynli ailelerin çoğunlukla yaşadıklarını belirttikleri durumların başında gelmektedir. Ebeveynlerin yaşamlarını yalnız devam ettirmeye başladıklarında ekonomik gelir üzerindeki düşüş ve daralma, harcamaların artması gibi ekonomik koşullar ailenin yeniden dizayn edilen yaşam standardını olumsuz etkilemektedir (Demir ve Çelebi, 2017). Aile içinde görülen bu ekonomik sorun ve zorlukların aile alt sisteminin bir parçası olan çocuklara yansıdığı ve onları psiko-sosyal açıdan ve hizmetlere ulaşım ve elde etme yönünde etkilediği düşünülmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.SONUÇ

Genel amacı tek ebeveyne ve çekirdek aileye sahip ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi olan bu çalışma 380 kız ve erkek ergen bireyle yürütülmüştür. Çalışmada elde edilen sonuçlar alt başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur.

4.1.1. Araştırmaya Katılan Ergenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya 202'si kız, 178'i erkek olmak üzere toplamda 380 ergen birey katılmıştır. Araştırmaya katılan ergenler 14- 16 yaş aralığında olmakla birlikte kardeş sayıları 1-8 arasında değişkenlik göstermektedir.

Ergenlerin 143'ü tek ebeveynli aileye sahipken bu ergenlerin bir çoğunun anne ve babası hukuki olarak boşanmış ve ayrı yaşamaktadırlar. Araştırmaya katılan ergenlerin 237'si ise çekirdek aileye sahip olup anne ve babası sağ ve birlikte yaşamaktadır. Çocukların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımına bakıldığında çoğunluğu il merkezinde yaşamaktadır.

Ergenlerin 97'si göç deneyimi yaşadığını belirtmiştir. Ergenlerin yaşadıkları evtiplerine bakıldığında ergenlerin büyük çoğunluğu apartman dairesinde yaşamaktadırlar. Bunu sırayla müstakil ev ve gecekonda tipi ev tipleri izlemektedir. Ergenlerin yaşadıkları evde 282'sinin kendisine ait odası varken 98'i kullandığı odayı başkası ya da başkaları ile paylaşmaktadır.

Ergenlerin anne babalarının eğitim durumuna bakıldığında annelerin eğitim durumunun babalarının eğitim durumundan daha düşük olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çalışma durumuna bakıldığında ise babaların büyük çoğunluğu gelir getirici bir işte çalışmaktadırlar.

Çalışmada ergenlerin bir kısmının daha önce gelir getirici bir işte çalıştığı görülmüştür. Çocukların ailelerinden aldıkları harçlığa ilişkin duruma bakıldığında ergenlerin hemen hemen hepsi harçlıklarını yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

Ergenlerin geçmişte ya da şu an büyük çoğunluğu psikolojik destek almamıştır. Psikolojik destek alan ergenlerin büyük çoğunluğu psikologtan psikolojik destek aldığını ifade etmişlerdir. Örneklemin bulunduğu il göz önünde bulundurulduğunda

Psikolojik destek sağlayan merkezlerin sayısı ve bölgede tanınabilirliğinin az olduğu düşünölmektedir.

4.1.2. Ergenlerin Empatik Eğilim Ve Sosyal Kaygı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Empatik eğilim ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında cinsiyet ile empatik eğilim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve kız ergenlerin empatik eğilim düzeyleri erkek öğrencilere göre yüksek olduğu görölmüşür.

Empatik eğilim düzeyleri ile ergen bireylerin sahip oldukları aile düzeylerine bakıldığında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte tek ebeveyne sahip ergenlerin empatik eğilim düzeyi çekirdek aileye sahip ergenlere oranla yüksektir.

Ergenlerin Empatik eğilim düzeyleri ile okul türleri arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi'ne devam eden öğrenciler ile diğer lise türleri arasında anlamlı bir fark olduğu görölmüşür.

Empatik eğilim düzeyi ile ergenlerin harçlık düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Harçlık düzeyini yeterli bulan ergenlerin empatik eğilim düzeyi yetersiz bulanlara göre yüksektir.

Sosyal kaygı düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışmaya katılan kız ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinin erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğu görölmüşür. Aile durumları ile sosyal kaygı düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında tek ebeveyne sahip kız ve erkek ergenler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sosyal kaygı düzeyi ile ergenlerin psikolojik destek alma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Ergen bireylerin babalarının gelir getirici bir işte çalışmaları ile empatik eğilimleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ergenlerin gelir getirici bir işte çalışma durumları ile empatik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Gelir getirici bir işte çalışmayan ergen bireylerin empatik eğilimlerinin düşük, sosyal kaygı düzeylerinin yüksek olduğu görölmektedir.

Ergen bireylerin göç deneyimleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Aile durumu ile ergenin harçlığına ilişkin durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında iki değişken arasında anlamlı bir ilişki görölmektedir. Tek ebeveyne sahip ergenler ile çekirdek aileye sahip ergenler harçlıklarını yeterli görmektedirler.

4.2. ÖNERİLER

Mikro Düzeyde Öneriler:

Çocuk ve gençlik refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, tek ebeveynli aileye sahip ergenler ile sosyal hizmet uygulamasında Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi 3. Maddesinde belirtilen ‘çocuğun yüksek yararı’ ilkesi gözetilerek, çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimini güçlendirici, sağlıksız işlev gösteren fonksiyonların sağlıklı işlev kazandırılması ve çevresi ile uyumlu ve sağlıklı ilişki kurmasını sağlayıcı müdahale programları yürütülmelidir.

‘Müracaatçının Biricikliği’ ilkesi doğrultusunda, her çocuğun özel ve öznel olduğu unutulmadan, müracaatçı sistemini oluşturan ergenlerin bilişsel, duyuşsal, tinsel, sosyal ve fiziksel gelişimleri göz önünde bulundurularak, ‘şimdi ve burada’ anlayışı ile sosyal hizmet müdahalesi geliştirilmeli ve çocuk ve ergeni odak alan diğer meslek elemanları ile multidisipliner anlayışta uygulamalar yürütülmelidir.

Tek ebeveynli aileye sahip ergenler ve aile üyelerine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı ‘Aile Danışma Merkezleri’ aracılığı ile bireysel ve aile danışmanlığı hizmetleri sağlanmalıdır.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan ergenlerin, sosyal ilişkilerini düzenleyici ve sağlıklı hale getirmek için yürütülen çalışmalarda ‘sosyoterapi’ yaklaşımı diğer yaklaşımlar içinde yerini almalı ve benimsenmelidir.

Mezzo Düzeyde Öneriler:

Ergenlik döneminde ergenler duygusal farklılıklar ve karışık düşüncelere sahip olabilmektedirler. Bu dönem özelinde ergenin sağlıklı bir benlik ve gelişim göstermesinde özellikle ailenin ve çevrenin tutumları önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede ebeveynler, aile tutumları ve işlevleri odağında bilgilendirilmeli ve ergenin ve ailenin sağlıklı işlevlere sahip olmaları sağlanmalıdır.

Tek ebeveynli aileye sahip ergenlerin ebeveyn alt sistemleri ile olan ilişki ve iletişimlerini güçlendirici aile sosyal hizmeti uygulamaları ‘sosyal hizmet merkezleri’ aracılığıyla ailelerle sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmeli.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan ergenler için, sosyal kaygı düzeyini arttıran içsel ve dışsal faktörlerin belirlenerek grup çalışmasıyla sosyal kaygı üzerinde farkındalık oluşturulmalıdır.

Tek ebeveynli ailelerde aile üyelerini güçlendirici grup çalışmaları yürütülmelidir.

Makro Düzeyde Öneriler;

Sosyal kaygıya sahip bireylerin sessiz, içe dönük özelliklere sahip olmalarından dolayı genellikle okul ortamlarında sosyal kaygı fark edilememekte ve sosyal kaygı bozukluğu uzun yıllar yaşanmaktadır. Ayrıca çocukluk dönemi hem psikopatolojinin temellerinin atıldığı hem de daha sonra sağaltımın oluşması için çözümlerin yapıldığı dönem olması nedeniyle önemli bir dönemdir. Bu çerçevede ilgili meslek elemanları tarafından çocuğun ruhsal sağlığı özelinde gerekli bilgilendirici çalışmalar yapılmalı, psikopatoloji belirtileri görülen çocuk ve ergenlerde ilgili meslek elemanları ile müdahale yöntemleri geliştirilmelidir.

Toplum ruh sağlığı merkezleri ve sosyal hizmet merkezleri başta olmak üzere ebeveyn alt sisteminin, çocuk alt sistemi ve diğer alt sistemlerle olan ilişkilerinin daha sağlıklı ve işlevsel hale getirilmesi için sosyal hizmetin eğitici rolü odak alınarak eğitimler ve seminerler düzenlenmeli,

Empatik eğilim ve düzeyi çocuğun eğitimi ile geliştirilebilir. Bu noktada okul-aile ve toplum işbirliği ile okul öncesi dönemden ortaöğretim dönemine dek empatik eğilim modülleri oluşturulmalı ve çocuk desteklenmeli,

Okullarda yürütülen ve çocuğu 'aile, okul, toplum ve çevre' katılımı ve işbirliği ile koruyan, çocuğu ve içinde bulunduğu çevreyi geliştiren bir uygulama olan okul sosyal hizmeti, çocuğun, ailenin, ve toplumun sorun ve ihtiyaçlarına yönelik uygulama ve müdahaleler gerçekleştirmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurum ve kuruluşlarda 'Okul Sosyal Hizmeti' uygulamaları eğitim sistemimiz içinde yerini almalıdır.

Göç deneyimi yaşamış ergenlerin yeni sosyal çevre sistemlerine uyumunu sağlayıcı toplumla sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmeli,

Çocuk ve ergenlerin aile, okul ve toplum içerisinde 'çocuğun tam katılımı' ilkesi benimsenmeli,

Çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında tedavi edici yaklaşımdan ziyade, koruyucu-önleyici ruh sağlığı çalışmaları yürütülmeli,

Toplumun psikolojik, sosyal, fiziksel, tinsel açıdan daha aktif yaşam sürebilmeleri için teşvik edilmelidir.

Sosyoterapi yaklaşımının odağında farklı konu ve örneklem çerçevesinde araştırmalar yapılarak, sosyoterapi yaklaşımı müdahaleler çerçevesinde kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, İ (2013). *Tek Ebeveynli Ailelerde Psikolojik Tepkiler ile Psikolojik Destek Almanın Klinik Sosyal Hizmet Açısından Analizi: Yalova Örneği*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Adak, N. (2011). *Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile. S. Güçlü* (Yay.Haz.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış* içinde (s. 27-62). İstanbul: Birey.
- Ahioğlu Linberg, N.E. (2011). *Piaget Ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 19 (1), 1-10.
- Akarşlan, M. (1998). *Anahatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Akboy, R. (2000). *Eğitim Psikolojisi*. Konya : Çizgi.
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). *Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul*. Göç Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 58-83.
- Akkoyun, F. (1982). *Empatik Anlayış Üzerine*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 15(2), 63-69.
- Akman, K. (2013). *Sosyoterapi: Sosyolojinin Teröpatik Kullanımı*. Mukaddime 1 (8),1-13.
- Aksu, H., Özgür Gürbüz, B. (2015). *Çocuk ve Ergenlerde Sosyal Anksiyete Bozukluğunun, Kliniği, Tanı ve Ayırıcı Tanısı*. Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics ; 8(3), 46-51.
- Antony, M.M. (200). *The Shyness and Social Anxiety Workbook*. Oakland : New Harbinger.
- Arşlan, E.A., Sevinçler, S. (2009). *A Service for Emotion Management: Turkish Version of the Adolescent Anger Rating Scale (AARS)*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, 9 (2), 391-400.
- Arşlantürk, Z., Amman, M. T. (2008). *Sosyoloji Kavramlar-Kurumlar Süreçler-Teoriler*. İstanbul: Çamlıca.

- Atalay, B. (1991). *Sanayileşme ve Kentleşmenin Ailenin Değişmesinde Etkileri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Avcı, M. (2009). *Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Erzurum İli Örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi.
- Aydın, İ. (2005). *Okul Çevre İlişkileri*, Yüksel Özden (Yay.Haz.) *Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı* içinde (s.161-185). Ankara: Pegem.
- Aydın A., Tekinsav Sütcü, S. (2007). *Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeğinin (Eskö) Geçerlik Ve Güvenilirliğinin İncelenmesi*. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 14 (2), 79-89.
- Ayrık, A. (2018). *Öğrencilerin Sınav Kaygısı İle Sosyal Kaygı VE Mükemmeliyetçilikleri Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bağatarhan, T., Siyez, D.M. (2017). *Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığını Önleme Programları: Sistematik Gözden Geçirme*. Addicta: The Turkish Journal On Addictions, 4 (2), 243-265.
- Barrett, E.A., Turner, R.J. (2005). *Family structure and substance use problems in adolescence and early adulthood: examining explanations for the relationship*. Addiction Society For The Study of Addiction, 101(1), 109-120.
- Bayraktar, E. (2016). *Tek Ebeveynli, Lisede Okuyan Ergenlerde Algılanan Yalnızlık Düzeyi İle Öfke İfade Etme Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill.
- Bergin, A. E., Garfield, S. L. (1994). *Handbook Of Psychoterapy And Behaviour Change*. 4th edt., New York:John Wiley and Sons.

- Burns, E. (2009). *Marksizm Nedir?*. (M. Yordam, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Büyükcebeci, A., Deniz, M.E. (2015). *Ergenlerde Sosyal Dışlanma, Yalnızlık ve Okul Öznel İyi Oluş: Empatik Eğilimin Aracılık Rolü*. International Online Journal of Educational Sciences, 9(3), 723-736.
- Can, İ. (2018). *Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını*. M. Aydın (Yay.Haz.), *Sistemantik Aile Sosyolojisi* içinde (s.65-91). Konya: Çizgi.
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2009). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.
- Caner, E. (2009). *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın*. İstanbul: Su.
- Carter, B., McGoldrick, M. (2014). *The Changing Family Life Cycle: A Framework For Family Therapy*. New York : Person.
- Chlopan, B.E., McCain, M.L., Carbonell, J.L. ve Hagen, R.L. (1985). *Empathy: Review of available measures*. Journal of Personality and Social Psychology, 48(3), 635-653.
- Cartıllı, K. (2016). *Öfke İle Başa Çıkma Eğitiminin Tek Ebeveynli Öğrencilerin Öfke ve Olumlu Duygularına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mevlana Üniversitesi / Sosyal Bilimler Üniversitesi, Konya.
- Cotton, K. (1992). *Developing Empathy in Children and Youth* . School Improvement Research Series. 387-409.
- Creswell, J.W. (2017). *Research Desing: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. California: Sage.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve Davranış*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çakır, S. (2010). *Bilişsel- Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Olarak Hazırlanan Sosyal Kaygıyla Başa Çıkma Programlarının Lise Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çankaya, B. (2007). *Lise I. Ve II. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Çamur Duyan, G. (2016). *Ailelerle Sosyal Hizmet*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Uzaktan Öğretim Yayınları.
- Çamur Duyan, G. (2016). *Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları-II*. M. Yazıcı (Yay. Haz.), *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet içinde* (s.277-321). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Uzaktan Öğretim Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ., Belen, F.Z. (2016). *Dezavantajlı Gruplar Psiko-Sosyal ve Manevi Bakım*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çiftçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Çolakoğlu, F.F., Solak, N. (2014). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet Ve Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi (Çorum İli Örneği)*. The Journal of Academic Social Science Studies, 26, 57-66
- Davis, M.C. (2005). *Empati Nedir, Empati Öğretilebilir Mi?*. Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (9), 77-88
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç.E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma-Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. Ankara:Elif.
- Demir A. S., Çelebi G. Ş. (2017). *Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma*. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (13), 111-128.
- Demirbilek, M. (2013). *Tek Ebeveynli Olan ve Olmayan Ergenlerin Atılganlık Düzeyleri İle Benlik Saygılarının İncelenmesi (İstanbul İli Sancaktepe Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Deniz, E. (2011). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Maya.
- Dilbaz, N., Güz, H. (2002). *Sosyal Kaygı Bozukluğunda Cinsiyet Farklılıkları*. Nöropsikiyatri Arşivi, 39(2-3-4),79-86.
- Dökmen, Ü. (2018). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul : Remzi.

- Durakoğlu, A., Gökçearsan, Ő. (2010). *Lise Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi*. e-Journal of New World Sciences Academy, 5 (3), 354-364.
- Dündar Zeybekoğlu, Ö. (2018). *Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri*. N.Adak (Yay.Haz.), Değişen Toplumda Değişen Aile: Soyolojik Tartışamalar içinde (s72-96). Ankara: Siyasal.
- Edelson, M. (1970). *The Practice of Sociotherapy A Case Study*. Kenndy: International Psychotherapy Institute.
- Eisenberg, N., Strayer, J. (1982). *Empathy And Its Development*. Cambridge: Cambridge University.
- Eldoğan, D.(2018). *Sosyal Anksiyete Bozukluğu Alt Tipleri: Heterojen Bir Tanı Kategorisi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10(2), 202-217.
- Emery, R.E. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu*. (E.O.Gezmiş, Çev.). İstanbul: İş Bankası.
- Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (H. İlhan, Çev.). Ankara: Alter.
- Epkins, C.C. (1996). *Cognitive Specificity And Affective Confounding İn Social Anxiety And Dysphoria İn Children*. J Psychopathol Behav Assess, 18: 83-101.
- Eren Gümüş, A. (2000). *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Beden İmgelerinden Doyum Sosyal Kaygı Düzeyleri ile İlişkisinin İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 33 (1), 99-108.
- Erözkan, A. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Reddedilme Duyarlılıkları Đle Sosyal Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- Ergün, M. (1991). *Dinler ve Aile*. Türk Aile Ansiklopedisi Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

- Erkan, Z. (2002). *Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri Üzerine Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Eriş, Y. (2013). *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Eriş, Y., İkiz, E.F. (2013). *Ergenlerin Benlik Saygısı Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki Ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (6), 179-193.
- Filiz, A. (2009). *Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi (Kartal İlçesi Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Flannery, A.J., Becker, S.P., Luebbe, A.M. (2014). *Does Emotion Dysregulation Mediate the Association Between Sluggish Cognitive Tempo and College Students. Social Impairment?*. J Atten Disord doi:10.1177/1087054714527794.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük Çözülme: İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması*. (H.Kaya, Çev.). İstanbul: Profil.
- Furtana, S. (2018). *7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri İle Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Zihin Kuramını Yordaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Toros Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gander, M.J., Gardiner, W.H.(2013). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur, Çev.). Ankara: İmge.
- Giddens, A. (1998). *Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım*. (M.Esengül, İ. Öğretir,Çev.). İstanbul: Birey.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, C.Güzel, Çev.). Ankara : Ayraç.

- Gladding, S.T. (2016). *Family Therapy: History, Theory, and Practice*. Harlow: Pearson Education.
- Gökçe, B. (1990). Aile ve Tipi Üzerine Bir İnceleme. B. Dikeçligil, A. Çiğdem (Der.), Aile Yazıları I-Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Gökçen, A. (2016). *Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları*. M. Aydın, M. Aydın (Yay. Haz.), *Sistemik Aile Sosyolojisi içinde*, (s. 93-120). Konya:Çizgi.
- Güdek, K., Yetim, A., Baş, F., Kılıç, A. (2016). *Ergenlik ve Sosyal Çalışma*. Çocuk Dergisi, 16(3-4), 92-97
- Gül, K.S., Güneş, İ.D. (2009). *Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet*. Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 79-99.
- Güldü, S. (2015). *Liselerde Okuyan Öğrencilerin Görüşleri Doğrultusunda Okul Metaforları, Akademik Öz Yeterlik Ve Lise Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zirve Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Güleç, N. (2014). *Ergenlik: Anlamak ve Anlaşılmak Üzerine*. T. Parman (Yay.Haz.). Psikanaliz Yazıları: Ergenlik içinde (32-48). İstanbul : Bağlam.
- Gülerce, S. (1996). *Aile Terapisinin Psikolojiye Getirdiği Epistemolojik Yenilik*. Psikoloji Dergisi, 7-25.
- Gültekin, B. K., Dereboy, Đ. F. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobinin Yaygınlığı ve Sosyal Fobinin Yaşam Kalitesi, Akademik Başarı ve Kimlik Oluşumu Üzerine Etkileri*. Türk Psikiyatri Dergisi, 22(3): 150-158.
- Hamber, B. (2009). *Transforming Societies After Political Violence: Truth, Reconciliation And Mental Health*. Dordrecht: Springer.
- Harman, C. (2016). *Hakların Dünya Tarihi 'Taş Devri'nden Yeni Bin Yıla'* İstanbul: Yordam Kitap.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Hasdemir, A. D., Köksal Akyol, A. (2012). *Ergenler İle Anne-Babalarının Empatik Becerilerinin İncelenmesi*. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 201, 129-140.
- Herdem, S. F. (2012). *İlköğretime Devam Eden Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Rehberlik İhtiyaçlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Hetherington, J.A., Harvey, B.R. (1978). *Uptake Of Radioactivity By Marine Sediments And Implications For Monitoring Metal Pollutants*. Marine Pollution Bulletin, 9(4), 102-106.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler*. Ankara :İmge.
- Jeammet, P. (2012). *Ergenlik: Anne-Babalar ve Uzmanlar İçin Nirengi Noktaları*. (M.I. Ertüzün, Çev.). İstanbul : Bağlam.
- Jose, P. E., Wilkins, H. ve Spindelow J. S. (2012). *Does Social Anxiety Predict Rumination and Co-Rumination Among Adolescents?*. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 41(1), 86–91.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri : Türkiye'de Değerler Ve Doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kalliopuska, M. (1984). *Relation Between Children's And Parent's Empathy*. Psychological Reports, 5, 295-299.
- Kalkan, N. (2008). *Ergenlerde Bilişsel Yapılar Ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Açısından Yorumlanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kapıkıran, A.N. (2009). *Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim ve Kendini Ayarlama Açısından İncelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(26), 81-91.
- Karakaş, Y. (2008). *Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri İle Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kaya, A., Siyez, D. M. (2010). *KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması*. Eğitim ve Bilim, 35(156), 110-125.
- Kearney, C. (2005). *Social Anxiety And Social Phobia In Youth: Characteristics, Assessment, And Psychological Treatment*. Dordrecht: Springer.
- Kır, İ. (2011). *Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(36), 381-404.
- Koç, M. (2004). *Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri*. Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.17,s.231-256.
- Koç, M. (2016). *Demografik Özellikler ile Empatik Eğilim Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(9), 25-47.
- Koçak, A. (2001). *Sosyal Kaygıyla Başa Çıkma Programının Lise Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerine İlişkisi*. Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Köse, B. (2018). Geçmişten Günümüze Aile. N.Adak (Yay.Haz.), *Değişen Toplumda -Değişen Aile: Soyolojik Tartışmalar içinde* (s.65-90). Ankara: Siyasal.
- Köseoğlu, A. (2013). *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Ebeveyn Kabul-Red Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul Arel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köroğlu, E. (2016). *Kaygılarımız, Korkularımız: Nedir? Nasıl Baş Edilir?*. Ankara: Hedef.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kulaksızoğlu, A. (1990). *Young ages and youth problems in our country. Gençlik çağı ve ÷lkemizde gençlik sorunları*. Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fak÷ltesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, 1, 71-87.
- Kurt, A (2013). *D÷nden Bug÷ne Türk Ailesi*. M. Zincirkıran (Yay.Haz.). *D÷nden Bug÷ne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı içinde* (s.--). Ankara : Nova.
- Kurt, L.S. (2013). *Türkiye'de Çocuk Haklarının Bilinirliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- La Greca, A. N., Harrison, H. M. (2005). *Adolescent Peer Relations, Friendships, And Romantic Relationships: Do They Predict Social Anxiety And Depression?*. Journal of Clinical Child And Adolescent Psychology. Vol. 34, No. 1, 49–61.
- Lindwall, J., Bailer, B., Daly, B.P. (2011). *Impulse Control*. In S. Goldstein & J. Naglieri (Eds.), *Encyclopedia Of Child Behavior And Development* . New York, NY: Springer.
- Madanes, C. (1990). *Sex, Love, And Violence: Stmtegies For Transfotmation*. New York: W. Norton.
- Marks-Mishne, J. (1986). *Clinical Work With Adolescents*. New York: Free.
- Marshall, G. (1999). *Sociology Dictionary* . Oxford: Oxford University.
- Mavili, A. (2004). *Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. Aile ve Toplum Dergisi, 6(2).
- Mazalin, D., Moore, S. (2004). *Internet Use, Identity Development and Social Anxiety Among Young Adults*. Behaviour Change. 21(2), 90-102.
- Mehtalia, K. V., Vankar, G. K. (2004). *Social Anxiety in Adolescents*. Indian Journal of Psychiatry, 46 (3), 221-227.
- McGoldrick, M., Carter, B. (2014) *The Changing Family Life Cycle: A Framework for Family Therapy* United Kindom:Person.
- McLanahan, S., Sandefur, G. (1994). *Growing Up With a Single Parent: What Hurts, What Helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McWhirter, J., Voltan-Acar, N. (2005). *Çocukla İletişim*. İstanbul: MEB .

- Moghaddam G., N. (2014). *Applying family life cycle concepts in psychological practice with children and young people*. Applied Psychological Research Journal, 2(1), 26-33.
- National Association of Social Workers (NASW). (2003). *NA W Standards for the Practice of Social Work with Adolescents*. Washington: NASW Board of Directors.
- Nazlı, S. (2012). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı.
- Newfield, N. (1995). *Family Social World Family Therapy: A Tweedledum/Tweedledee Distinction*. Journal of Family Social Work, Vol. 1(1), 47-53.
- Ngendahayo, E., & Rutayisire, T. (2011). *Travelling interventions and post-conflict societies: Doing sociotherapy in Rwanda*. M. Tankink & M. Vysma (Eds.), Roads & boundaries: Travels in search of (re)connection. Diemen: AMB.
- Ogburn, W.E.(1963). *Recent Social Trends in the United States: Report of the President's Research Committee on Social Trends*. New York: McGraw.
- Onur, B. (2007) *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Özatça, A. (2009). *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özarıan, A. D. (2016). *Çocuk ve Çocuk Sosyolojisi*. İstanbul: Resse.
- Öztan, G. G. (2013). *Türkiye'de Çocuğun Politik İnşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Öngen, D. (1995). *Ergenlikte Zihinsel Gelişim*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2 (1): 289-302.
- Palancı, M. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Sorunlarını Açıklamaya Yönelik Bir Model Çalışması*, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya : İnönü Üniversitesi.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. H. Tapınç (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Probost, M. (2016). *Physiotherapy and Mental Health*. Clinical Physical Therapy, T. Suzuki (ed.). United Kingdom: Intechopen.

- Rehber, E. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Reinecke, M., Dattilio, F., Freeman, A. (2016). *Çocuklar Ve Ergenlerle Bilişsel Terapi*. İstanbul:Litra.
- Richters, A., Sarabwe, E. (2014). *Everyday Partner Violence İn Rwanda: The Contribution Of Community-Based Socioterapy To Peaceful Family Life*. African Safety Promotion Journal, 12(1), 18-34.
- Richters, A., Dekker, C. , Scholte, P. (2008). *Community Based Socioterapy Byumba, Rwanda*. Intervention: International Journal of Mental Health, Psychosocial Work and Counselling in Areas of Armed Conflict, 6(2), 100–116.
- Rogers, B. (1980). *The Domestication of Women*. Londra: Kogan Page.
- Rothman, G.C. (1985). *Philanthropists, Therapists And Activists: A Century Of Ideological Conflict İn Social Work*. Cambridge: Schenkman Publishing.
- Ryan, E.C., Epstein, B.N., Keitner, G.I., Miller, W.I., Bishop, S.D. (2005). *Evaluating and Treating Families: The McMaster Approach*. Madison: Routledge.
- Sabatelli, R., Bartle, S. (1995). *Survey Approaches to The Assessment of Family Functioning: Conceptual, Operational and Analytical Issues*. Journal of Marriage and Family, Vol.57.
- Sarı, Ö. (2016). *Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı*. M. Aydın (Yay. Haz.), *Sistemik Aile Sosyolojisi içinde*, (s.17-40). Konya: Çizgi.
- Satılmış, H.B. (2012). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Psikolojik Belirtileri ve Empatik Eğilim Düzeyleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Satir, V. (2017). *İnsan Yaratmak*. İstanbul : Beyaz.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir : Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Schaub, J. (2010). *BME Children Subject To A Child Protection Plan Or Who Are Looked After*. Aylesbury: Buckinghamshire.
- Schneider, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R. Ve Weissman, M. M. (1992), “*Social Phobia: Comorbidity And Mobidity In An Epidemiologic Sample*”, *Archives of General Psychiatry*, 49, 282-288.
- Scholte, W.F., Ager, A.K. (2014). *Social Capital And Mental Health: Connections And Complexities In Contexts Of Postconflict Recovery*. *Intervention* 12 (2), 210-218.
- Sezgin, A.A., Yolcu, T. (2016). *Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci*. *Humanitas*, Sayı: 4 (7), s. 417-436.
- Skocic, S., Jackson, H., Hulbert, C. (2015). *Beyond DSM-5: An Alternative Approach To Assessing Social Anxiety Disorder*. *J Anxiety Disord*, 30:8-15.
- Skolnick, A.S., Skolnick, J.H. (2009). *Family in Transition*. United Kingdom : Person.
- Smith, A. (2006). *Cognitive Empathy And Emotional Empathy In Human Behavior And Evolution*. *The Psychological Record*, 56, 3-21.
- Stanciu, E.A., Rogers J.L. (2011). *Survivors Of Political Violence: Conceptualizations, Empirical Findings, And Ecological Interventions*. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 33(3), 172–183.
- Steinberg, L.(2007) *Ergenlik*. Ankara: İmge Yayınları.
- Strong, B., DeVault, C. (1986).*The Marriage And Family Experience (7th. Ed.)*. Belmont: Wadsworth Press.
- Suner, E. (2000). *Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şahin, C. (2001). *Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme*. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 57-67.
- Şen, M. (2011). *Türkiye'de Ergen Profili*. *Aile ve Toplum*, 12(27), 89-102.
- Tarhan, N (2016). *Toplum Psikolojisi ve Empati : Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*. İstanbul: Timaş.

- Teachman, B. A., Allen, J.P. (2007). *Development of Social Anxiety: Social Interaction Predictors of Implicit and Explicit Fear of Negative Evaluation*. Journal of Abnormal Child Psychology, 35: 63–78.
- Tezcan, G. (2015). *Çocukluk Döneminde Sosyal Kaygının Gelişiminde Ebeveyn Kabul- Red Algısı: Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topçu, Ç. (2018). *Düzey 2 Bölgelerinde İç Göçün Nedenlerinin Mekansal Ekonometri İle Ölçülmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Uluğ, M., Candan, G. (2008). *Parçalanmış (Boşanmış) Aile Sorununun Öğrenciye Etkisi*. İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Eğitim Psikolojisi Sempozyumu.
- UNICEF. (1995). *Çocuk Hakları Sözleşmesi*.
- Ünal, S. (2009). Ailenin Temel Özellikleri ve İşlevleri. S. Ünal (Yay. Haz.). *Aile Psikolojisi ve Eğitimi* içinde, (s. 3-16). Malatya: T.C. İnönü Üniversitesi Uzem.
- Ünüvar, A. (2007). *Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları İle Kendilerine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- VanderLaan, P. H. (2012). *Assesment Of Moral Judgement And Empathy In Young Sex Offenders: A Comparison Of Clinical Judgment And Test Results*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 56(7), 986-996.
- Vartanian, L.R.(2000). *Revisiting the Imaginary Audience and Personal Fable Constructs of Adolescent Egocentrisim*. A Conceptual Review, Adolescence, 35 (140), 639–661.
- Verduin, F., Engelhard, E.A.N., Rutayisire, T., Stronks, K., Scholte W.F. (2014). *Intimate Partner Violence In Rwanda: The Mental Health Of Victims And Perpetrators*. Journal of Interpersonal Violence, 28(9), 1839–1858.

- Yavuzer, H. (1996). *Ana-Baba ve Çocuk: Ailede Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2005). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi .
- Yavuzer, H. (2015). *Çocuk ve Suç*. İstanbul : Remzi.
- Yaylacı, I. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Empatik Eğilim ve Etkileşim Kaygısı Arasındaki İlişki*. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10(18), 221-238.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Ögür.
- Yıldırım,İ. (2004). *Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Revizyonu*. Eğitim Araştırmaları–Eurasian Journal of Educational Research, 17, 221-236.
- Zastrow, C. (2014). *Indroductio n to Social Work and Social Walfare: Empowering People*. Brooks: Cengage.
- Zubristki, M.K. (2006). *İlkel, Köleci ve Feodal Toplum Kapitalist Öncesi Biçimler*. İstanbul:Sol.
- Walczak, Yvette., Burns, S. (2004). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*,(İ. Ersevim, Çev.). İstanbul : Özgür.
- Walsh, F. (2007). *Traumatic Loss And Major Disasters: Strengthening Family And Community Resilience*. Family Process, 46(2), 207–227.
- Webb, N.B. (2011). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması*. (E. Erbay, Çev.). Ankara: Nika.
- Whiteley, S.T. (1986). *Sociotherapy and Psychotherapy İn The Treatment Of Personality Disorder: Discussion Paper*. Jornual of The Royal Society of Medicine, Vol. 79, 721-725.
- Woodhead, L. (2008). *Secular Privilege, Religious Disadvantage*. British Journal of Sociology. 59 (1) . 53-58.
- Woodhead, M. (2010). *Childhood studies: past, present and future*. Children & Society, 1-7.

Wilkins, P.(2012). *Person-Centered Socioterapy: Applying Person-Centered Attitudes, Principles and Practices to Social Situations, Groupsand Society as a Wholen*. Hellenic Journal of Psychology,9, 240-254.

Wyschogrod, E. (1981). *Empaty And Sympaty As Tactile Encounter*. J Med Philos. 6:25-43.

<http://www.conscientia.se>. Erişim Tarihi: 29.09.2018.

<http://www.socioterapia.sk> . Erişim Tarihi: 30.09.2018.

<http://www.tdk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 26.07.2018.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646> . Erişim Tarihi : 02.09.2018

ERGEN ANKET FORMU

Sevgili Katılımcı;

Bu form bilimsel bir araştırma için hazırlanmıştır. Hiçbir sorunun doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Verdiğiniz cevaplar gizlilik içerisinde yalnızca bilimsel araştırma odağında kullanılacaktır. İçtenlikle ve Gerçeği yansıtan cevaplar vermeniz araştırmanın sağlıklı ilerlemesinde büyük önem taşımaktadır. Özveriniz ve anlayışınız için teşekkür ederim.

Uzm. Shu. Mertcan TOPAL

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet A.B.D.

- 1- Cinsiyet: Kız () Erkek ()
- 2- Yaş :
- 3- Doğum Yerin:
- 4- Nerede Yaşıyorsun : Köy () Kasaba () İlçe () Şehir (il) () Büyük Şehir ()
- 5- Herhangi Bir Sebepden Dolayı Göç Ettiniz Mi? () Evet () Hayır
- 6- Yaşadığınız Ev Tipi: Gecekondu () Apartman Dairesi () Müstakil Ev () Diğer ()
.....
- 7- Yaşadığım Evde Kendine Ait Odan Var Mı? () Evet () Hayır
- 8- Kaç Kardeşiniz ? :
- 9- Anne- babanla ilgili aşağıdaki seçeneklerden hangisi sana uygundur?
Annem-babam sağ- birlikte ()
Anne ölü-baba sağ ()
Baba ölü-anne sağ ()
Anne baba ayrı yaşıyor/boşanmamış ()
Anne baba ayrı yaşıyor/boşanmış ()
Diğer.....
- 10- Anne- babanın öğrenim durumu nedir?

	Anne	Baba
Okur yazar değil	()	()
İlkokul mezunu	()	()
Ortaokul mezunu	()	()
Lise mezunu	()	()
Üniversite mezunu	()	()

Ek 1.

11- Annen Gelir Getirici Bir İşte Çalışıyor Mu? Evet () Hayır ()
** 'Evet' ise Nerede Çalışıyor?

12- Baban Gelir Getirici Bir İşte Çalışıyor Mu? Evet () Hayır ()
** 'Evet' ise Nerede Çalışıyor?

13- Eğitim-Öğretimine devam ettiğin okul türü hangisidir?

14- () Anadolu Lisesi

15- () Fen Lisesi

16- () Güzel Sanatlar Lisesi

17- () Lise

18- () Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

19- () Sosyal Bilimler Lisesi

20- () Spor Lisesi

21- Daha Önce ya da şu an Gelir Getirici Bir İşte Çalıştın Mı? Evet () Hayır ()
***'Evet' ise Nerede Çalıştın?

22- Haftalık harçlığını nasıl buluyorsun?

() Yeterli () Yetersiz

23- Bu zamana kadar psikolojik destek aldın mı ?

() Evet () Hayır

24- *** Evet ise Hangi Meslek Elemanından aldın?

() Sosyal Çalışmacı

() Psikolog

() Psikiyatrist

KA-Sİ EMPATİKEĞİLİM ÖLÇEĞİ

ERGEN FORMU

AÇIKLAMA: Sevgili öğrenciler aşağıda bazı durumlara ilişkin düşünceler ifade eden cümleler bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyarak o durumun size ne kadar uyduğunu düşünün ve kararınıza en uygun seçeneğin içine çarpı koyarak düşüncenizi belirtin. Cevaplarınızın kimseye paylaşılmayacağından emin olun. Bu anketin sizin okul çalışmalarınızla bir ilgisi yoktur. Sizden düşüncelerinizi içten bir şekilde ifade etmeniz beklenmektedir. Lütfen tüm soruları cevaplamaya çalışın		Bana hiç uygun değil	Bana biraz uygun	Bana oldukça uygun	Bana tamamen uygun
		1	2	3	4
1	Karşımda acı çeken birini gördüğümde aynı acıyı ben de hissederim.	1	2	3	4
2	Sıkıntısı olan arkadaşlarım konuşmak için önce benim yanıma gelirler.	1	2	3	4
3	Bir arkadaşım öğretmen tarafından azarlandığında üzülürüm.	1	2	3	4
4	Arkadaşları tarafından dışlanan birini gördüğümde üzülürüm.	1	2	3	4
5	Karşımdaki kişiyi uzun süre dikkatle dinleyebilirim.	1	2	3	4
6	Bir arkadaşım başından geçen üzücü bir olay anlattığında ben de kendimi üzgün hissederim.	1	2	3	4
7	Arkadaşlarımın canını sıkan bir şeyler olduğunda onlar söylemeseler de hal ve hareketlerinden anlarım.	1	2	3	4
8	Arkadaşlarımı anlama konusunda başarılı olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4
9	Karşımda ağlayan birini gördüğümde benim de gözlerim dolar.	1	2	3	4
10	Arkadaşlarım benimle konuştuktan sonra kendilerini iyi hissettiklerini söylerler.	1	2	3	4
11	Bir arkadaşım bir başarısından dolayı ödül aldığımda onun sevincini ben de hissederim.	1	2	3	4
12	Arkadaşlarım sorunlarını benimle rahatlıkla paylaşırlar.	1	2	3	4
13	Bir arkadaşım haksızlığa uğradığında üzülürüm.	1	2	3	4
14	Üzgün ve morali bozuk bir arkadaşımı gördüğümde benim de moralim bozulur.	1	2	3	4
15	Bir arkadaşımın sorununu anlamak için onu sonuna kadar dinlerim.	1	2	3	4
16	Televizyonda ya da sinemada üzücü şeyler seyrettiğimde ben de üzülürüm	1	2	3	4
17	Canı yanmış bir hayvan gördüğümde üzülürüm	1	2	3	4

Ek.3**Ergenler İçin Sosyal Kaygı leği (ESKÖ)**

Bu bir test değildir. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Bütün maddeleri olabildiğince içtenlikle cevaplamaya çalışınız. Her bir maddenin yanında yer alan rakamlardan size uygun olanı işaretleyin.

1= Hiçbir zaman 2= Nadiren 3= Bazen 4= Genellikle 5=Her zaman

	1	2	3	4	5
1- Başkalarının önünde yeni bir şeyler yapmaya çekinirim.					
2- Arkadaşlarımla bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.					
3- Bana sataşılmasından tedirgin olurum.					
4- Tanımadığım insanların yanında utanırım.					
5- Sadece çok iyi tanıdığım insanlarla konuşurum.					
6- Yaşıtlarımın arkamdan benim hakkımda konuştuklarını düşünürüm.					
7- Kitap okumayı severim.					
8- Başkalarının benim için düşündüğünden endişelenirim.					
9- Başkalarının benden hoşlanmayacağından korkarım.					
10- Çok iyi tanımadığım yaşıtlarımla konuşurken heyecanlanırım.					
11- Spor yapmaktan hoşlanırım.					
12- Başkalarının benim hakkımda ne söyleyeceğinden endişelenirim.					
13- Yeni insanlarla tanışırken tedirgin olurum.					
14- Başkalarının benden hoşlanmayacağından endişelenirim.					
15- Bir grup insanla beraberken durgunumdur.					
16- Kendi başıma bir şeyler yapmak hoşuma gider.					
17- Başkalarının benimle dalga geçtiğini düşünürüm.					
18- Birisyle tartışmaya girsem onun benden hoşlanmayacağından endişe ederim.					
19- Hayır derler diye başkalarına benimle bir şeyler yapmayı tekli etmeye çekinirim.					
20- Bazı insanların yanındayken tedirgin olurum.					
21- İyİ tanıdığım yaşıtlarımın yanındayken bile utanırım.					
22- Başkalarından benimle bir şeyler yapmalarını istemek bana çok zor gelir.					

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : 89784354-050.99-
Konu : Karar

Sayın Doç.Dr. Mahmut Kubilay AKMAN
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 25/04/2018 tarihli Etik Kurul görüş talebiniz.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 11.05.2018 tarih ve 2018-37 sayılı kararı yazımız ekindedir.
Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ali YILMAZ
Başkan

EK :
2018-37 (1 sayfa)

Mevcut Elektronik İmzalar

ALİ YILMAZ (Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu - Başkan) 11/05/2018 17:43

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI

TOPLANTI SAYISI: 05

KARAR TARİHİ: 11.05.2018

Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi gereğince, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Ali YILMAZ başkanlığında toplanarak gündem maddesinin görüşülmesine geçilmiştir.

KARAR 2018-37

Yüksek lisans öğrencisi Mertcan TOPAL'ın Doç. Dr. Kubilay AKMAN danışmanlığında yapmayı planladığı "Çekirdek Aileye ve Tek Ebeveynli Aileye Sahip Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri ile Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki ve Sosyoterapi" başlıklı araştırmasının ve bu araştırma kapsamında uygulanacak yöntemlerin etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

No	Üyenin Adı Soyadı	İmza	No	Üyenin Adı Soyadı	İmza
1	Prof. Dr. Ali YILMAZ Başkan	İMZA	4	Prof. Dr. Lütfi ÖZAV Üye	İMZA
2	Prof. Dr. Suat ŞAHİNLER Başkan Yardımcısı	İMZA	5	Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN Üye	İMZA
3	Prof. Dr. Adem SEZER Üye	İMZA	6	Prof. Dr. Sadiye TUTSAK Üye	İMZA
7	Prof. Dr. Bilal SEZER Üye	İMZA		Av. Zakire BAYRAKTAR DÜZGÜN Raportör	İMZA

ASLI GİBİDİR
Av. ZAKİRE BAYRAKTAR
DÜZGÜN

T.C.
ÇANKIRI VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 57270673-60.04-E.10688277
Konu : Yüksek Lisans Tez Çalışması

31.05.2018

.....MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi :30.05.2018 tarih ve 60.40-E.10586706 sayılı Valilik Makam Oluru.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet A.B.D. Öğrencisi olarak Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında Doç. Dr. M. Kubilay AKMAN'ın danışmanlığını yürüttüğü Çekirdek Aileye ve Tek Ebeveynli Aileye Sahip Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri ile Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki ve Sosyoterapi' konulu çalışma için müdürlüğümüze bağlı ortaöğretim kurumlarında, kurumların düzenini ve işleyişini bozmadan, mesleki ve bilimsel etik ve değerler çerçevesinde, kurumların ve katılımcı öğrencilerin gizlilikleri korunarak yürütülecek çalışma için gerekli izinlerin verilmesi hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Orhan Kemal KARAKUŞ
Müdür a.
Şube Müdürü